

Bankarski rizici u kontekstu poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj

Lukavac, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:933381>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za ekonomiju

Sveučilišni diplomski studij menadžmenta

Marko Lukavac

**Bankarski rizici u kontekstu poslovanja banaka u
Republici Hrvatskoj**

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru
Odjel za ekonomiju
Sveučilišni diplomski studij menadžmenta

Bankarski rizici u kontekstu poslovanja banaka u Republici
Hrvatskoj

Diplomski rad

Student/ica:

Marko Lukavac

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Anita Peša

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marko Lukavac**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Bankarski rizici u kontekstu poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. lipanj 2016.

Sažetak

Banke su poduzeća koja se nerijetko doživljavaju drugačijima od drugih poslovnih subjekata na tržištu. Uobičajeno, svaki investitor ima intenciju ostvariti što veći povrat na ulaganje, kao što i svaka uprava nastoji ostvariti što veći rast poslovanja, a uz što manje izlaganje riziku. Ipak, javno je mnijenje kako banke, uz to što trebaju zadovoljiti interese investitora, tj. dioničara, trebaju voditi računa o javnim i društvenim ciljevima. Navedeno se izvodi iz činjenice kako stabilnost i profitabilnost bankarskog sustava u konačnici proizlazi iz stabilne i profitabilne realne ekonomije. Banke, kako bi minimalizirale potencijalne gubitke, upravljaju bankarskim rizicima. Pritom, banke posebice upućuju pažnju na upravljanje kreditnim rizikom, cjenovnim rizikom, valutnim rizikom i rizikom likvidnosti. Navedeni rizici najkarakterističniji su za banke i mogu rezultirati krizom u poslovanju banke, bankarskog sustava, a u konačnici i cjelokupnog gospodarstva uslijed efekta prelijevanja. Kriza može biti potaknuta mikroekonomskim ili makroekonomskim uzročnicima. Pritom, mikroekonomski uzročnici, a među kojima se posebno ističe loše upravljanje, u konačnici su ishodište svake krize u poslovanju svih poslovnih subjekata pa tako i banaka. U radu su bankarski rizici stavljeni u kontekst poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj, a promatrani su kroz analizu bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj tijekom tri etape. U prvoj etapi, tj. tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, banke u Republici Hrvatskoj, generalno, nisu imale jasno definirane ciljeve poslovanja, a državne banke nisu bile tržišno orijentirane. Druga etapa započinje završetkom privatizacije velikih banaka u državnom vlasništvu i karakterizira je kreditna ekspanzija, tj. sklonost banaka ka preuzimanju kreditnog rizika. Treća etapa započinje pojavom kreditnog loma tj. zaustavljanjem kreditiranja od strane banaka, a ista traje do danas. Banke u Republici Hrvatskoj težile su minimalizirati izloženost bankarskim rizicima, ali su pritom rizike prenijele na svoje klijente. Iako su osigurali jasan zakonski i regulatorni okvir kako bi bankarski sustav bio stabilan, zakonodavac i Hrvatska narodna banka, propustili su na vrijeme zaštititi klijente banaka, a u konačnici je navedeno produbilo gospodarsku krizu u Republici Hrvatskoj, a samim time ugrozilo stabilnost bankarskog sustava i učinilo neizvjesnim daljnji razvoj situacije.

Ključne riječi: banka, bankarske teorije, bankarski rizici, hedging, bankarska kriza, kreditna ekspanzija, kreditni lom, Hrvatska narodna banka

Banks' Risks in the Context of Banking Operations in the Republic of Croatia

Abstract

Banks are businesses that are infrequently perceived differently from other businesses in the market. Typically, every investor has the intention to achieve a greater return on investment just like every administration tries to achieve a greater growth of business with little exposure to risk. However, public opinion is that banks, in addition for their need to satisfy the interests of investors, namely shareholders, should also be aware of public and social objectives. The above arises from the fact that the stability and profitability of the banking system ultimately derives from a stable and profitable real economy. Banks, in order to minimize potential losses, manage banks' risks. While doing so, banks point attention to credit risk management, price risk management, currency risk management and liquidity risk management. These risks are the most characteristic for banks and they can lead to a bank or banking system crisis which can ultimately affect the entire economy due to spill-over effect. The crisis can be triggered by micro-economic or macro-economic causes. The micro-economic causes, apart from them being poor management, are ultimately the source of all crises in business operations including banks. In this paper, banks' risks are put in the context of banking operations in the Republic of Croatia and they are observed through an analysis of the banking system in the Republic of Croatia in three stages. In the first stage, ie. during the nineties of the last century, banks in the Republic of Croatia, generally, did not have clearly defined business objectives, and the state banks were not market-oriented. The second stage begins upon completion of privatization of large state-owned banks and is characterized by the credit expansion, ie. the tendency of banks towards taking credit risk. The third stage begins with the advent of the credit crunch ie. banks stopped lending and the same continues today. Banks in the Republic of Croatia tended to minimize exposure to risks, while they transferred the risks to their customers. Even though they provided a clear legal and regulatory framework so that the banking system would be stable, the legislator and the Croatian National Bank, failed to timely protect customers of banks, but ultimately the indicated deepened the economic crisis in the Republic of Croatia, and thus endangered the stability of the banking system and made uncertain the further development of the situation.

Key words: bank, banking theories, banks' risks, hedge, banking crisis, credit expansion, credit crunch, Croatian National Bank

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Ciljevi i svrha istraživanja	9
3. Polazišta, problem i pitanja.....	9
4. Metodologija	10
5. Značajke suvremenog bankarstva	12
5.1. Definicija banke prema bankarskim teorijama	13
5.2. Bankarski poslovi i profitna orijentiranost banaka.....	15
5.3. Odnos banke i klijenta	16
5.4. Uzroci nestabilnosti banaka.....	18
5.4.1. Važnost internih mehanizama korporativnog upravljanja	19
5.4.2. Važnost eksternih mehanizama korporativnog upravljanja	22
6. Bankarski rizici	24
6.1. Osnovni bankarski rizici.....	25
6.1.1. Kreditni rizik	25
6.1.2. Cjenovni rizik.....	30
6.1.3. Valutni rizik.....	36
6.1.4. Rizik likvidnosti	39
6.2. Ostali bankarski rizici.....	43
7. Bankarstvo u Republici Hrvatskoj	47
7.1. Prva etapa	47
7.1.1. Prva bankarska kriza u Republici Hrvatskoj	47
7.1.2. Druga bankarska kriza u Republici Hrvatskoj	52
7.2. Druga etapa.....	57
7.3. Treća etapa.....	68
8. Rasprava.....	80
8.1. Odnos teorije kreiranja duga i ovisnosti aktive banke o pasivi	80
8.2. Valutna klauzula i aprecijacija tečaja CHF	83
8.3. Tumačenje promjenjive kamatne stope	89
8.4. Djelovanje HNB-a i budućnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj	91
Zaključak.....	95
Literatura	100

1. Uvod

Bankarstvo je specifičan i nadasve odgovoran posao koji prvenstveno pretpostavlja upravljanje novcem velikog broja klijenata s viškom sredstava kako bi se ista ustupila klijentima s manjkom sredstava, a sve s ciljem stvaranja dodane vrijednosti. U financijskom sustavu svake zemlje, banke stoga, imaju neizostavnu ulogu. U zemljama poput Republike Hrvatske, u kojima tržište kapitala nije mnogo razvijeno, banke imaju dominantnu ulogu tj. financijski sustav je bankocentričan.

Bankarstvo je djelatnost koja se zasniva na povjerenju jer je banka, prema općeprihvaćenom uvjerenju, institucija s ulogom posrednika između klijenata s viškom sredstava i klijenata s manjkom sredstava. Pri obavljanju svoje primarne djelatnosti, banke se suočavaju s tkzv. bankarskim rizicima. Bankarski rizici predstavljaju rizike s kojima se susreću gotovo sva poduzeća koja posluju u tržišnim uvjetima, a koji su stavljeni u kontekst bankarskog poslovanja. Iznimno je važno da banke upravljaju s bankarskim rizicima ne samo zbog što sigurnijeg i boljeg vlastitog poslovanja, već i kako ne bi došlo do turbulencija u cjelokupnom bankarskom sustavu pa tako i financijskom sustavu zemlje, ali i u cjelokupnoj ekonomiji zemlje ili svijeta. Ne treba zaboraviti da je i posljednja svjetska gospodarska kriza, koja je obilježila prošlo desetljeće, ishodišno proizašla iz financijskog sustava u SAD-u. S druge strane, postoje slučajevi kada kriza u gospodarstvu nije potaknuta djelovanjem financijskog sustava, već ista izaziva nestabilnosti u njemu. Primjerice, u Republici Hrvatskoj, banke se, uslijed lošeg gospodarskog stanja unatrag sedam godina, koje nije izazvano krizom u financijskom sustavu zemlje, nalaze u nezavidnoj poziciji i ostvaruju lošije poslovne rezultate zbog pada kreditiranja i značajnih rezervacija za loše plasmane. Iz navedenoga proizlazi kako je bankarstvo prociklična djelatnost tj. da su gospodarski i financijski ciklusi u jakoj pozitivnoj korelaciji.

Banke imaju iznimno važnu ulogu u ekonomiji svake zemlje jer predstavljaju izvor kapitala za stvaranje dodane vrijednosti. U financijskom sustavu u Republici Hrvatskoj i drugim bankocentričnim financijskim sustavima, banke predstavljaju gotovo jedini izvor sredstava za investiranje i potrošnju te je njihov utjecaj na gospodarstvo u cjelini neizmjerljivo velik. U Republici Hrvatskoj, banke svojom politikom imaju mogućnost utjecanja na pravac u kojem se gospodarstvo Republike Hrvatske razvija.

Krhkost bankarskog sustava u prvom desetljeću neovisnosti Republike Hrvatske, tj. u prvoj etapi, onemogućavala je razvoj gospodarstva koje je, istovremeno, zbog svojih karakteristika, činilo krhki bankarski sustav još ranjivijim. Privatizacijom banaka u Republici Hrvatskoj, banke su dobile potrebnu likvidnost i siguran izvor sredstava iz inozemstva, što je rezultiralo kreditnom ekspanzijom i posljedično gospodarskim rastom zemlje u drugoj etapi, tj. do 2008. godine. Banke u Republici Hrvatskoj, potaknute turbulencijama u globalnom financijskom sustavu, a ujedno svjesne da je gospodarski rast Republike Hrvatske u prethodnim godinama ostvaren rastom potrošnje koja se financirala dugom, naglo zaustavljaju kreditiranje tj. dolazi do tzv. kreditnog loma i započinje treća etapa. U Republici Hrvatskoj do danas traje razdoblje slabe kreditne aktivnosti banaka, što se negativno odražava na poslovanje samih banaka, ali i na gospodarstvo zemlje u cjelini. Banke su unatoč krizi ostale izrazito likvidne i stabilne, ali imaju averziju prema preuzimanju kreditnog rizika. Banke su maksimalno oprezne jer su glavni izazovi današnjice, za banke koje posluju u Republici Hrvatskoj, rastuća potreba za financiranjem dospjelih dugova i porast nenaplativih potraživanja, potreba za financiranjem državne potrošnje i loš kreditni rejting zemlje.

Regulatorno tijelo za banke u Republici Hrvatskoj je Hrvatska narodna banka. Postoje mnogi kritičari djelovanja Hrvatske narodne banke i to tijekom sve tri etape. Iz razdoblja prve etape, kritičari zamjeraju Hrvatskoj narodnoj banki djelovanje prilikom saniranja banaka, a iz razdoblja druge etape kritičari zamjeraju Hrvatskoj narodnoj banki da nije dovoljno učinila kako bi se na vrijeme ublažila kreditna ekspanzija i onemogućila nepovoljna zaduživanja u neekonomske svrhe. Također, druga etapa tj. razdoblje kreditne ekspanzije, karakteristično je i po kreditiranju u domaćoj valuti kuni, ali s valutnom klauzulom u stranim valutama te po kreditiranju s promjenjivim kamatnim stopama čija promjena ovisi o odredbi banke, a ne direktno o promjeni kamata na tržištu. Sada, još uvijek u razdoblju treće etape, kritičari zamjeraju Hrvatskoj narodnoj banki sporost kako bi se potaknulo banke da otpočnu s kreditiranjem gospodarstva te inferioran stav prema problemima pravnih i fizičkih osoba koje su oštećene i koje su se našle u nezavidnom položaju, a sve zbog neodgovornog poslovanja banaka tijekom druge etape obilježene kreditnom ekspanzijom. S druge strane, postoje i mišljenja kako je Hrvatska narodna banka sve vrijeme, tj. tijekom sve tri etape, djelovala u najboljoj namjeri i činila jedino moguće kako bi spriječila puno veće nestabilnosti u financijskom i gospodarskom sustavu u Republici Hrvatskoj. S istim ciljem, isti zagovaraju

što brži ulazak Republike Hrvatske u EMU (Ekonomska i monetarna unija), tj. zamjenu domaće valute kune s eurom.

2. Ciljevi i svrha istraživanja

Cilj rada je definirati bankarske rizike i pritom razumjeti poslovanje banke tj. način na koji banka funkcionira braneći se od rizika. Banke u okviru svog poslovanja u Republici Hrvatskoj minimaliziraju bankarske rizike pritom ne pokazujući pretjeranu brigu o konzekvencama po klijente i učincima na okruženje. S druge strane, poslovanje banaka u Republici Hrvatskoj dijelom je zadano zbog specifičnosti bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj i težnje banaka za minimalizacijom bankarskih rizika.

Cilj rada je pokazati kako su banke u Republici Hrvatskoj dominantna karika u okviru financijskog sustava te da o bankama, tj. sredstvima s kojima upravljaju, u velikoj mjeri ovisi gospodarstvo Republike Hrvatske. Gospodarski rast Republike Hrvatske, u periodu do 2008. godine, u korelaciji je s rastom kreditne mase, a gospodarski pad zemlje započinje nakon kreditnog loma kada banke naglo zaustavljaju kreditiranje potaknute globalnom nestabilnošću.

Svrha rada je razlučiti tezu kako pasiva banke diktira aktivu banke, tj. ukazati na specifičnosti bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj te u tom kontekstu rasvijetliti djelovanje banaka u Republici Hrvatskoj i djelovanje Hrvatske narodne banke.

Svrha rada je uvidjeti kompleksnost bankarskog posla, važnost savjesnog shvaćanja i pažljivog obavljanja istog te ukazati na neophodnost partnerskog odnosa između banke i klijenta u svrhu njihovog obostranog uspješnog poslovanja.

3. Polazišta, problem i pitanja

Polazište rada je da bankarski rizici uvelike utječu na poslovanje banaka. Značajan rizik za banku predstavlja rizik likvidnosti, koji je rezultat neusklađene ročne strukture, nenaplativosti plasmana te gubitaka uslijed promjene kamatnih stopa i tečaja ili gubitaka s osnove trgovanja banaka na tržištu kapitala. Nenaplativost plasmana direktno je vezana uz kreditni rizik, gubitci od promjene kamatnih stopa uz cjenovni rizik, a gubitci od promjene tečaja uz valutni rizik.

Banke u Republici Hrvatskoj susreću su se sa svakim od gore navedenih izazova i u svrhu što veće vlastite sigurnosti i boljeg poslovanja dobro upravljaju bankarskim rizicima. Poslovanje banaka u Republici Hrvatskoj dijelom je unaprijed zadano zbog specifičnosti bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, što ima i negativne implikacije na ekonomiju Republike Hrvatske u cjelini.

Predmet rada su bankarski rizici, a problem koji se obrađuje jest utjecaj bankarskih rizika na poslovanje banaka. Dakle, u radu će se izložiti i objasniti bankarski rizici, a potom će se isti staviti u kontekst bankarskog sustava i poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj od početka neovisnosti Republike Hrvatske do danas.

Dobit će se odgovor na pitanje zašto pasiva banke diktira aktivu banke, tj. u kojoj mjeri je poslovanje banaka, uključivo i banke u Republici Hrvatskoj, unaprijed zadano. Pokazat će se kako su banke neizostavni subjekti u ekonomiji Republike Hrvatske jer o njihovoj stabilnosti i poslovnoj strategiji uvelike ovisi razvoj gospodarstva Republike Hrvatske. Analizirat će se uspješnost poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj tijekom sve tri etape, tj. od neovisnosti Republike Hrvatske do danas, i ispitat će se trenutna stabilnost banaka u Republici Hrvatskoj. Dobit će se odgovor na pitanje jesu li banke u Republici Hrvatskoj iskoristile svoj dominantni položaj, tj. jesu li zbog isključivo vlastitih interesa, neodgovornim poslovanjem, ugrozile održivost svojih klijenata u Republici Hrvatskoj. Rasvijetlit će se dosadašnje djelovanje Hrvatske narodne banke kao regulatornog tijela banaka u Republici Hrvatskoj, tj. pokazat će se je li Hrvatska narodna banka djelovala u najboljoj namjeri da zaštiti interes Republike Hrvatske. Pokazat će se da postoje oprečna promišljanja o djelovanju Hrvatske narodne banke, kao i o pravcu u kojem se treba razvijati bankarski sustav u Republici Hrvatskoj.

4. Metodologija

Za pisanje rada koristit će se relevantna stručna i znanstvena literatura te novinski i internetski članci. U pisanju rada koristit će se i znanje autora stečeno na kolegijima *Bankarsko poslovanje* i *Menadžment rizika*, kao i iskustvo autora stečeno prilikom obavljanja stručne prakse u sektorima poslovnog bankarstva i riznice u sjedištu OTP banke Hrvatska.

Prilikom pisanja rada koristit će se metode kompilacije, deskripcije, analize i sinteze te povijesna metoda i metoda dokazivanja.

Rad je sačinjen od tri dijela. U prvom, teoretskom dijelu, koristit će se metode kompilacije i deskripcije kako bi se definirale značajke suvremenog bankarstva. Također, u prvom dijelu će se definirati i objasniti bankarski rizici. U drugom dijelu koristit će se povijesna metoda i metoda dokazivanja jer će biti dan pregled dosadašnjih zbivanja u bankarskom sustavu u Republici Hrvatskoj, tj. bankarski rizici bit će stavljeni u kontekst poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj od njezina osamostaljenja do danas. U trećem dijelu, raspravi, izvest će se zaključci i iznijeti vlastiti komentari na temelju analize i sinteze rezultata dobivenih u drugom dijelu rada.

5. Značajke suvremenog bankarstva

Banka je institucija koja je, globalno gledajući, neizostavan faktor financijskog sustava. Globalizacija, jedan od najznačajnijih procesa koji još traje, dovela je do otvaranja financijskih tijekova. U kontekstu bankarstva, navedeno je rezultiralo većom dostupnošću sredstava, poglavito u zemljama u razvoju. Također, otvorenost financijskog sustava značajno je doprinijela održavanju likvidnosti banaka tijekom posljednje svjetske gospodarske krize, no u isto vrijeme povezanost financijskih tijekova doprinijela je razvoju iste. Povezanost financijskih tijekova predstavlja stalnu prijetnju od nastanka globalnih kriza.

Bankarski sustav poznaje dvije vrste banaka, središnje tj. centralne banke i poslovne banke. Središnje banke zadužene su za vođenje monetarne politike, a zadaća poslovnih banaka je transferirati efekte monetarne politike na realnu ekonomiju. Skup procesa putem kojih se efekti monetarne politike prenose na realne ekonomske tijekove naziva se transmisijski mehanizam monetarne politike.¹ Dakle, zadaća banaka je opskrbiti ekonomske subjekte s dovoljnom količinom novca da bi realni sektor mogao dobro funkcionirati i ostvarivati svoje ciljeve. Najznačajniju ulogu u razvoju gospodarstva, banke imaju u onim zemljama koje još uvijek nisu dostigle visoku razinu BDP-a, a to su zemlje u razvoju i tranziciji. Također, banke su uobičajeno dominantne u zemljama Europske Unije te u Japanu. U tim zemljama, građani najčešće štede novac u bankama, a poduzeća svoje financiranje baziraju na kreditima banaka. S druge strane, u SAD-u i ostatku Azije, dominantnije je tržište kapitala tj. dionica i obveznica.²

Poslovanje poslovnih banaka započinje uplatom kapitala u propisanoj visini, dobijanjem dozvole centralne banke i prikupljanjem depozita, a rezultira transferom u realne investicije.³ Hoće li poslovna banka sredstva plasirati putem kredita drugoj banki, građanima, poduzećima ili državi, ili će prikupljena sredstva uložiti na tržištu kapitala, ovisi o njezinoj poslovnoj strategiji.

¹Babić M. (2009.) Ekonomija-uvod u analizu i politiku, *Novi informator*, Zagreb, [str. 349.]

²Andries, A. M. (2008.) Theories Regarding the Banking Activity. *Analele Științifice Ale Universității "Alexandru Ioan Cuza" Din Iași. Științe Economice*, 55, 19 – 29. <dostupno na: http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/03_F12_Andries.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] prema [Allen, Carletti, 2008, 29] [str. 6.]

³Miletić I. (2002.) Makroekonomski i mikroekonomski uzroci nestabilnosti banaka, UDK 330.101.541/542:336.71, [str. 2.]

5.1. Definicija banke prema bankarskim teorijama

Literatura raspoznaje tri bankarske teorije koje s različitog gledišta promatraju ulogu i djelovanje banke. Općeprihvaćena teorija jest tkzv. teorija financijskog posredništva, prema kojoj se banka definira kao institucija čija je zadaća prikupljanje depozita onih s viškom sredstava i plasiranje sredstava, tj. alokacija onim subjektima koji imaju manjak sredstava. Pritom banka zarađuje na razlici tkzv. aktivne i pasivne kamatne stope. Druga, također općeprihvaćena teorija, koja može se reći nadopunjuje teoriju financijskog posredništva jest tkzv. teorija obvezne rezerve. Prema teoriji obvezne rezerve, cjelokupan bankarski sustav je zapravo kreator novca. Uporište za navedeno predstavlja činjenica da banka plasirajući sredstva iz aktive, u isto vrijeme, na razini bankarskog sustava doznačuje sredstva na stranu pasive. Na taj način na razini sustava omogućeno je daljnje plasiranje sredstava, ali u iznosu umanjenom za određeni iznos obvezne rezerve. Dakle, teorija obvezne rezerve promatra bankarski sustav kao sustav koji kreira sredstva imajući u vidu efekt kreditnog multiplikatora. Važno je napomenuti kako obje teorije polaze od pretpostavke da postoje izvori sredstava u pasivi kako bi se realizirala alokacija sredstava. Treća, u najvećoj mjeri odbačena teorija jest tkzv. teorija kreiranja duga. Prema ovoj teoriji, svaka banka prilikom plasiranja sredstava, kreira sredstva za koja ne treba imati izvor sredstava u pasivi. Iako na prvi pogled navedena teorija djeluje nevjerojatna, ona je dokazana. Teorija kreiranja duga svoje začetke ima od početaka 20. stoljeća kada je u SAD-u glavnina transakcija bila bezgotovinska. Danas je, također, na globalnoj razini glavnina transakcija bezgotovinska. Znanstvenik Werner glasni je zagovaratelj teorije kreiranja duga jer je navedena teorija testirana u praksi. U Raiffeisen banci su na vlastitu inicijativu testirali računovodstveni sustav na način da su nakon završenog godišnjeg izvješća, dodatno sustavu zadali knjiženje jednog plasmana u iznosu od 200 000 eura.⁴ Iz Slika 1. jasno je vidljivo da je računovodstveni sustav proknjižio transakciju u skladu s uporištem baziranim na teoriji kreiranja duga.

⁴Werner, R. A. (2015.) A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence. *International Review of Financial Analysis*. < http://ac.els-cdn.com/S1057521915001477/1-s2.0-S1057521915001477-main.pdf?_tid=984123f0-ce70-11e5-bd92-00000aacb362&acdnat=1454942049_11f616cd88b258c55a2eb88c04eca2fb> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 11.]

Slika 1. Bilančna promjena odobrenog kredita u iznosu od 200 000 eura

Assets in EUR	31 Dec. 2013	Post-test	Difference	Liabilities in EUR	31 Dec. 2013	Post-test	Difference
1 Cash	227,072.87	227,072.87		1 Claims by financial inst.	5,265,491.16	5,265,491.16	
2 Bills of exchange				2 Claims by customers	41,462,424.00	41,662,424.00	200,000.00
3 Claims on financial. inst.	6,123,707.01	6,123,707.01		2A Savings accounts	10,494,856.16	10,494,856.16	
4 Claims on customers	24,066,899.94	24,266,899.94	200,000.00	2B Other liabilities	30,967,567.84	31,167,567.84	200,000.00
5 Bonds, bills, debt instr.	19,655,934.00	19,655,934.00		BA daily	14,069,056.09	14,269,056.09	200,000.00
6 Stocks and shares				BB with agreed maturity	16,898,511.75	16,898,511.75	
7 Stake holdings	397,768.68	397,768.68		4 Trust liabilities	4,713.82	4,713.82	
8 Stakes in related firms				5 Other liabilities	33,812.09	33,812.09	
9 Trust assets	4,713.81	4,713.81		6 Balancing item	12,787.37	12,787.37	
10 Compensation claims on the public sector				7 Reserves	682,874.80	682,874.80	
11 Immaterial assets				11 Fund for bank risk	420,000.00	420,000.00	
12 Fixed assets	188,977.92	188,977.92		12 Own capital	3,167,401.68	3,167,401.68	
13 Other assets	335,969.95	335,969.95		13 Sum of liabilities	51,049,504.92	51,249,504.92	200,000.00
14 Balancing item	2,126.22	2,126.22					
15 Difference from asset valuations	46,334.50	46,334.50					
16 Sum of assets	51,049,504.92	51,249,504.92	200,000.00				

Izvor: Werner, R. A. (2015). A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence. *International Review of Financial Analysis*, prema Raiffeisen bank Wildenberg, godišnje izvješće 2013. [str.11-12.]

U konkretnom slučaju, plasman, tj. kredit, utjecao je na povećanje sume odobrenja klijentima, a u isto vrijeme novac banke nije umanjen. Dakle, aktiva banke se povećala. Vrijednost pasive se također povećala i to za iznos odobrenog kredita koji je klijentu doznačen na račun po viđenju.

Činjenica je kako gotovo svaka banka, danas, prije plasiranja sredstava, tj. odobravanja kredita, zahtijeva otvaranje računa u istoj te da, na novootvoreni ili već postojeći račun, doznačuje sredstva. Također, činjenica je kako se glavnina potrošnje doznačenih sredstava troši bezgotovinski. Uz navedeno, ukoliko bi se sredstva doznačena klijentu, kojem je odobren plasman, dalje doznačila klijentu s računom u istoj banci, u konkretnom slučaju Raiffeisen banci, plasman ni u drugom koraku ne bi utjecao na likvidnost banke. Dakle, u situaciji kada plasman banke bitno ili uopće ne utječe na njezinu likvidnost, banka može plasirati kredit, bez da ima pokriće za isti u pasivi. Na taj način banka stvara dug na kojem zarađuje puni iznos aktivne kamatne stope jer u isto vrijeme banka ne plaća pasivnu kamatnu stopu ili je plaća u simboličnom iznosu po osnovi naknade za depozit po viđenju. U tom pogledu bi velike banke koje u malim ekonomija imaju velik tržišni udio, bile konkurentnije od manjih banaka. Posljedično, proces okrupnjavanja banaka, koji prati proces okrupnjavanja poduzeća, dodatno je dobio na značaju.

Navedena teorija polazi od pretpostavke kreiranja aktive koja sama po sebi kreira pasivu banke. Iako na prvi pogled djeluje da teorija kreiranja duga u cijelosti pobija tezu kako pasiva

banke diktira njenu aktivu, tomu ipak nije tako. Navedeni problem bit će obrađen kasnije u radu, u okviru rasprave, gdje će se pokazati kako teza i teorija imaju i dodirnih točaka.

5.2. Bankarski poslovi i profitna orijentiranost banaka

Bankarski posao je kompleksan i ne svodi se samo na prikupljanje depozita i plasiranje kredita. Bankarski poslovi mogu se promatrati s više pozicija. Najuobičajenija podjela bankarskih poslova jest prema bilančno-analitičkom obilježju, a prema njoj bankarski poslovi se dijele na:⁵

- 1) neutralne, indiferentne ili komisijske bankarske poslove
- 2) aktivne ili kreditne bankarske poslove
- 3) pasivne ili mobilizacijske bankarske poslove
- 4) vlastite bankarske poslove

Klasični primjeri neutralnih bankarskih poslova su mjenjački poslovi i davanje usluge platnog prometa. Banke, s obzirom na dominantnu ulogu, sve značajnije poslovne prihode ostvaruju temeljem naknada za vođenje računa i naknada za obavljene transakcije. Ipak, osnovni posao svake banke je prikupljanje depozita i plasiranje kredita. Upravo prikupljanje depozita predstavlja pasivni posao banke, a plasiranje kredita aktivni posao. Uslijed deregulacije zakonske regulative, banke sve više prikupljena sredstva koriste za trgovanje s vrijednosnicama na tržištu kapitala, što je primjer vlastitog bankarskog posla.

S obzirom da je profitabilnost, koliko god teorija to nijekala, osnovni, a često i jedini cilj svakog poduzeća koji posluje u kapitalističkom gospodarskom uređenju, ni banke nisu iznimka. Zato se bankarski poslovi često sagledavaju i s gledišta profitabilnosti. Po kriteriju profitabilnosti razlikuju se kamatonosni, nekamatonosni i mješoviti poslovi.⁶ Kartice banaka za čije posjedovanje korisnici plaćaju naknadu, a potom plaćaju i kamatu za obročnu otplatu, primjer je proizvoda banke koji se kategorizira u okviru mješovitog posla.

Uvriježeno je mišljenje kako su banke poduzeća kojima profit i vlastiti interes ne smije biti primarni cilj. Ipak, činjenica je da su banke poduzeća koja su u vlasništvu dioničara koji

⁵ Gregurek M., Vidaković N. (2011.) Bankarsko poslovanje, *RRiF plus*, Zagreb, 2011., [str. 20.]

⁶ ibidem [str. 20.]

predstavljaju investitore poput svih ostalih investitora. Praksa pokazuje da je osnovni cilj svakog investitora ostvariti najveći mogući povrat. Iz tog razloga, uprave banaka, koje su odgovorne dioničarima, teže maksimalizirati profit i minimalizirati rizik. Dojam je kako banke često ne posluju u skladu s očekivanjima centralne banke, vlasti i javnosti. Primjerice, optimalna distribucija kredita nije ista za banku koja promiče vlastite interese i subjekte u ekonomiji koji očekuje da banka posluje u njihovom interesu. Točno je da banke, u vlastitom interesu, kreditiraju do ispunjenja svojih planova vodeći računa o bankarskim rizicima. Svaki dodatni plasman banke, koji nadilazi njezine optimalne planove, smanjuje korisnost banke i povećava joj rizik.

Osnovni ciljevi banke su optimalno plasirati sredstva, uzimajući u obzir povrat i rizik, te maksimalno sniziti trošak regulacije, a to znači minimalizirati štetu i maksimalizirati benefite od iste.⁷

5.3. Odnos banke i klijenta

Odnos banke i klijenta zasniva se na povjerenju. Poznat je pojam bankarska tajna koji obvezuje banku da čuva podatke klijenta od strane trećih osoba. Bankarska tajna određuje se kao:⁸

1) dužnost banaka (njihovih dioničara, članova organa, zaposlenika i svih osoba koje povremeno obavljaju poslove u banci) šutjeti o svim činjenicama i vrijednosnim sudovima koje se odnose na njihove klijente, a o kojima su stekle saznanja unutar poslovne veze s klijentom, i

2) pravo (katkad i obveza) banaka da uskrate obavještavanja koja se odnose na predmet bankarske tajne, ako banka nije obvezna dati obavijest prema zakonu ili posebnom pravnom temelju.

Doslovno shvaćanje pojma bankarske tajne u praksi razlikuje se od zakonodavstva do zakonodavstva. Tako postoje zemlje koje svojim zakonodavstvom bankarsku tajnu nisu

⁷Vidaković N. (2012). Exchange rate regime and behaviour of economic participants, *Univerza v Mariboru, Ekonomsko poslovna fakulteta*, doktorska disertacija <dostupno na: <http://www.neven-vidakovic.com/pdf/mag/doktorat.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str.135.]

⁸Svedrović M. (2005.) Bankarska tajna i njena normativna ograničenja prema ZUSKOK-u, Vrhovni sud Republike Hrvatske, <dostupno na: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/MSvedrovic_BankarskaTajna_20051108.pdf> [pristupljeno: 16.03.2016.] [str. 2.] prema Miladin P. (1999.) Bankarska tajna i bankarsko obavještavanje [str. 17]

podredile u skladu s javnim interesom. Dapače, intencija pojedinih država, tkzv. poreznih oaza, jest omogućiti bankama da si osiguraju priljev jeftinog novca, bez obzira na njegovo podrijetlo. U tom kontekstu bankarska tajna je instrument koji se zlouporabljuje. U posljednje vrijeme Sjedinjene Američke Države i zemlje Europske Unije vode bitke s bankama oko dostave informacija o računima pravnih i fizičkih osoba u bankama diljem svijeta, a s ciljem razotkrivanja sumnji na utaje poreza i pranje novca. Europska direktiva blaža je po klijente i banke od direktive SAD-a. Ista pretpostavlja da istražna tijela država prethodno moraju imati podastrijeti dokaze kako bi im banke ustupile dodatne informacije. S druge strane, FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act) obvezuje banke koje imaju svoje podružnice u SAD-u na dostavu informacija državnim organima SAD-a o klijentima banaka, na upit.⁹ Dakle, intencija većeg broja zemalja je isključiti državne insitucije iz okvira bankarske tajne, a na taj način bi nestale i porezne oaze. U konačnici, intencija država je kroz poreze ravnomjernije raspodijeliti bogatstvo. Od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, udio bogatstva kojeg drže 1% i 10% najbogatijih konstantno raste.¹⁰

Prema načinu odnosa s klijentima, literatura navodi dva pristupa, tkzv. korelacijski i transakcijski pristup bankarstvu.¹¹ Transakcijski pristup bankarstvu pretpostavlja točno utvrđivanje pravila i obveza koje banka zahtijeva od klijenta, ali pritom banka ne sagledava dosadašnji odnos s klijentom, niti u obzir uzima mogućnost buduće suradnje. Također, karakteristika transakcijskog pristupa je indiferentnost banke prema poteškoćama klijenta. Ovakav pristup banke prema klijentima banke zauzimaju u vremenima kreditne ekspanzije i prilikom prvog susreta s klijentom koji je u potrazi za sredstvima, a koji nije klijent banke. S druge strane, korelacijsko bankarstvo pretpostavlja povjerenje između banke i klijenta te njegovanje odnosa. Na temelju dosadašnje suradnje i specifičnih karakteristika, banka procjenjuje klijenta i na taj način s većom sigurnošću može detektirati njegove pozitivne ili negativne namjere. Korelacijski pristup pretpostavlja monitoring banke nad aktivnostima klijenta u svrhu razvoja dugoročnog partnerstva s istim, što u konačnici rezultira smanjenjem efekata moralnog hazarda koji proizlazi iz asimetričnosti informacija.¹² Moralni hazard predstavlja situaciju u kojoj se pojedinac ponaša drugačije nego li bi se ponašao kada bi više bio izložen riziku. Konkretno, bankar koji ima točne podatke, točno će procijeniti kreditni rizik klijenta. Klijent banke teže će ostvariti i postići bolje uvjete kreditiranja na temelju

⁹ Piketty T. (2014.) *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge, Massachusetts London, England [str. 362.]

¹⁰ Ibidem [str. 248.]

¹¹ op. cit. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) [str. 17-18.]

¹² op. cit. Andries, A. M. (2008.) prema [Mayer, 1988.] [str. 5.]

prikrivanja stvarne kreditne sposobnosti. Prednost korelacijskog pristupa za klijenta je u tome što može računati na podršku banke u duljem razdoblju, a s druge strane, banka dobija klijenta koji je manje rizičan i uz to stabilan izvor prihoda.

5.4. Uzroci nestabilnosti banaka

Bankarstvo je idejno zamišljeno kao djelatnost s osnovnom funkcijom transferiranja efekata monetarne ekonomije na realnu. U takvoj postavci, poslovni rezultati banaka ovise o poslovnim rezultatima ekonomskih subjekata koji su nosioci realne ekonomije. Ipak, deregulacijom zakonodavstva, bankama je, pod izlikom boljeg upravljanja rizicima, omogućeno upuštanje u špekulativne poslove na tržištu kapitala. Monetarna ekonomija prestala je biti derivacija realne ekonomije te je nositeljima iste omogućeno stjecanje profita na temelju špekulacija. Monetarna ekonomija izašla je iz svojih okvira, tj. može se konstatirati da se monetarna ekonomija nadigla nad realnom ekonomijom.¹³

Općenito govoreći, nestabilnost banke može biti potaknuta makroekonomskim i mikroekonomskim uzrocima. Makroekonomski uzroci nestabilnosti mogu se okarakterizirati kao agregatni rizik jer isti ostavljaju posljedice na sve bankarske institucije u ekonomiji zemlje ili svijeta. S druge strane, mikroekonomski uzroci nestabilnosti mogu se okarakterizirati kao idiosinkratski rizik jer su isti proizašli iz lošeg upravljanja specifičnom bankarskom institucijom.

Najčešće navođeni makroekonomski čimbenici nestabilnosti banaka su egzogeni šokovi (veća inflacija, ratovi, recesija i slaba profitabilnost realne ekonomije) i psihološki faktori (očekivanja i procjene rizika), a literatura navodi i kako uplitanje vlade u tržišna kretanja (monetarna politika, promjena u regulativi uključujući financijsku liberalizaciju, direktno posuđivanje), može prouzročiti nestabilnost bankarskog sustava.¹⁴

S druge strane, osnovni mikroekonomski čimbenik nestabilnosti banaka je loše upravljanje. Loše upravljačke i nadzorne strukture donose loše poslovne strategije i ne uspijevaju se prilagoditi makroekonomskom okruženju. Loše upravljanje bankom rezultira lošim portfeljem banaka i u konačnici s manjkom temeljnog kapitala. Posljednja svjetska ekonomska kriza iz 2008. godine, pokazala je kako, uslijed otvorenosti financijskih tijekova, nelikvidnost banke

¹³Gregurek M., Grgić J. & Vidaković N. (2011). Global banking and the role of the lender of last resort, *Montenegrin Journal of Economics No 1., Vol 7, 21-38*, ISSN 1800-5845 [str. 17.]

¹⁴op. cit. Miletić I. (2002.) [str. 4.]

više nije osnovni problem, već je to dekapitaliziranost banaka i nespремnost investitora da u vremenima nestabilnosti ulože sredstva u dokapitalizaciju istih. Treba napomenuti kako, katkad, loše upravljanje nije slučajno, već je ono ciljano. Bilo da je potaknut nezadovoljstvom oko uvjeta rada ili da radi u interesu konkurencije, menadžment banke može ciljano donositi odluke koje se negativno odražavaju na poslovanje banke, a koje mu donose osobnu korist. Uz navedeno, manjkave analiza kredita, kreditiranje povezanih poduzeća, slabi interni kontrolni mehanizmi i tkzv. kreativno računovodstvo, iako kratkoročno ne moraju imati negativne efekte na poslovanje banke, dugoročno neminovno dovode do krize poslovanja iste. Kreativno računovodstvo može u cijelosti iskriviti sliku poslovanja banke. Ono je u skladu sa zakonom jer se oslanja na tkzv. zakonske rupe. Kreativnim računovodstvom banke mogu prikriti loše poslovanje, ali s druge strane mogu prikriti i dobit.

Karakteristike makroekonomskog okruženja uvelike utječu na poslovanje banke, ali korijeni krize u načelu leže u mikroekonomskim propustima i neuspjesima. Osnovni razlog propasti banaka je loše upravljanje, drugi razlog su nepovoljni uvjeti u okruženju, a treći razlog su pronevjere.¹⁵ Dakle, prvi razlog propasti banaka je mikroekonomske prirode. Treći razlog propadanja banaka, pronevjere, također su svrstavaju u mikroekonomske uzroke banaka. Makroekonomski uzroci, koji predstavljaju agregatni rizik, rijetko kad su sami po sebi uzrok nestabilnosti banaka. Makroekonomski čimbenici često potiču nastajanje i rasvjetljavanje mikroekonomskih problema tj. rezultiraju kulminacijom idiosinkratskog rizika banaka.

5.4.1. Važnost internih mehanizama korporativnog upravljanja

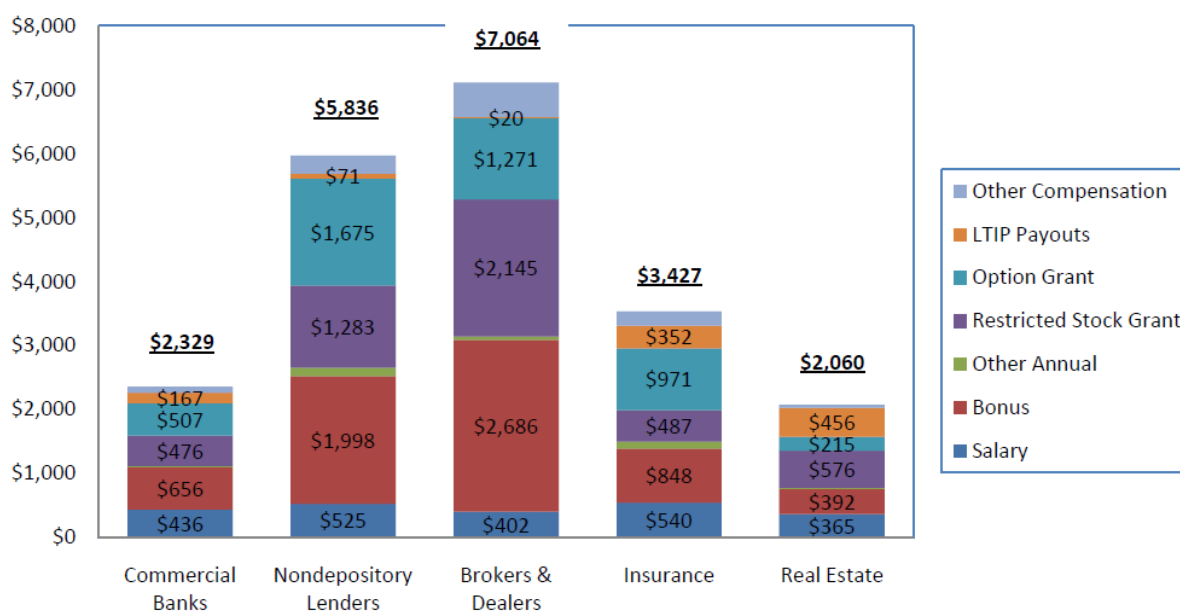
Korporativno upravljanje, u kontekstu bankarstva, se definira kao skup mjera koje svim dionicima banke trebaju osigurati ostvarenje njihova interesa. Kroz interne mehanizme korporativnog upravljanja svoje povrate i zaštitu osiguravaju zaposlenici banke, njezino vodstvo i dioničari. Interni mehanizmi korporativnog upravljanja, koji trebaju usmjeriti poslovanja banke ka najboljem smjeru za zaposlene, vodstvo i dioničare, vežu se uz određivanje kompenzacijskih naknada i imenovanje kadrova u odbore i komisije.

Kompenzacijske naknade odnose se na određivanje poticajnih naknada na svim razinama menadžmenta s ciljem eliminacije tkzv. agencijskog problema kod menadžera na višim

¹⁵ibidem [str. 3.]

razinama upravljanja i dodatne motivacije menadžera na nižim razinama upravljanja.¹⁶ Naknade obično uključuju kratkoročne (plaća, bonusi) i dugoročne (opcije, dionice, životna i mirovinska osiguranja) stimulacije. Također, kompenzacijske naknade uključuju i otpremnine koje za tkzv. top menadžere iznose basnoslovne sume. Iz navedenog se može uočiti manjkavost instrumenta otpremnine iz razloga što može potaknuti menadžere da preuzimaju rizik s obzirom da će u slučaju pogreške dobiti zadovoljštinu kroz otpremninu, a u slučaju dobre procjene, pozamašnu nagradu. Zadaća kompenzacijskih naknada je preusmjeriti kratkoročne ciljeve menadžmenta na dugoročne. Iz tog razloga, dugoročne kompenzacijske naknade trebale bi biti veće od kratkoročnih. Ipak, istraživanje iz 2005. godine ukazuje da su se naknade menadžmentu, u financijskom sektoru u SAD-u, značajno bazirale na kratkoročnim bonusima. Navedeno je razvidno iz grafikona koji slijedi.

Grafikon 1. Kompenzacijske naknade vrhovnom menadžmentu u SAD-u, 2005. (000\$)

Izvor: Cai, J., Cherny, K., & Milbourn, T. (2010). Compensation and Risk Incentives in Banking and Finance. *Federal Reserve Bank of Cleveland - Economic Commentary*, 2. <dostupno na: <http://apps.olin.wustl.edu/faculty/milbourn/BankExecuPayCommentary.pdf>> [pristupljeno: 10.02.2016.] prema ExecuComp.

S obzirom da su sklonost ka preuzimanju rizika i nedovoljna opreznost prilikom plasiranja sredstava bile karakteristika menadžmenta u bankama, u vremenu prije posljednje svjetske

¹⁶ Cai, J., Cherny, K., & Milbourn, T. (2010). Compensation and Risk Incentives in Banking and Finance. *Federal Reserve Bank of Cleveland - Economic Commentary*, 2. <dostupno na: <http://apps.olin.wustl.edu/faculty/milbourn/BankExecuPayCommentary.pdf>> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 5.]

krize iz 2008. godine, najnoviji modeli kompenzacijskih naknada idu u smjeru vezivanja istih uz Credit Default Swap ugovore.¹⁷ Ukoliko bi tržište portfelj banke ocijenilo rizičnijim nego li je planirano strategijom poslovanja, to bi upućivalo da su menadžeri manjkavo odradili posao prilikom plasiranja sredstava ili da su svjesno odobrili rizičnije plasmane ne vodeći računa o dugoročnim interesima dioničara banke. U tom slučaju ne bi bili nagrađeni jer u slučaju da kratkoročno i ostvare veću profitabilnost, ista bi bila rezultat većeg izlaganja riziku od planiranog.

Uz definiranje kompenzacijskih naknada, u cilju zaštite interesa dioničara, potrebno je odrediti upravljačka i druga kontrolna tijela. Hijerarhija i definirane ovlasti na pojedinim razinama upravljanja te ustaljeni protokoli katkad rezultiraju tromošću banke i usporavaju njezino poslovanje. Ipak, u isto vrijeme, navedene strukture osiguravaju provedbu internih mehanizama kontrole, a sve u cilju osiguravanja veće sigurnosti poslovanja banke i transparentnosti financijskog izvješćivanja kako za dioničare, tako i za druge dionike. Za dioničare je od posebne važnosti imenovanje nadzornog odbora ili neizvršnih direktora u upravnom odboru, a s ciljem njihova savjetovanja i nadziranja uprave ili izvršnih direktora. Istraživanje provedeno na 69 banaka od ukupno 620 banaka u Italiji, Španjolskoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji, Kanadi i SAD-u, pokazalo je kako većinu članova odbora u monističkom sustavu upravljanja čine vanjski članovi, tj. neizvršni direktori. Također, pokazalo se da veći broj članova odbora (do devetnaest) ne predstavlja kočnicu u procesu donošenja odluka, već rezultira većim nadzorom i bolje usmjerenim poslovanjem banke. Pomalo iznenađujući rezultat istraživanja vezan je uz učestalost sastanaka odbora. Iako bi bilo za očekivati da su česti sastanci odraz nesposobnosti i nesuglasja, pokazalo su da su česti sastanci u korelaciji s boljim poslovnim rezultatima banke.¹⁸ Dakle, češći sastanci odbora znak su proaktivne politike banke.

¹⁷ Bolton, P., Mehran H. & Shapiro J. (2010). Executive Compensation and Risk Taking, *Federal Reserve Bank of New York*, 1–39. Retrieved from <dostupno na: https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr456.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str.3]

¹⁸ Andres, P. & Vallelado, E. (2008). Corporate governance in banking: The role of the board of directors. *Journal of Banking and Finance*, 32(12), 2570–2580. <dostupno na <http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2008.05.008>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 11.]

5.4.2. Važnost eksternih mehanizama korporativnog upravljanja

Eksterni mehanizmi korporativnog upravljanja trebaju jamčiti stabilnost bankarskog sustava u interesu dioničara banke, ali i svih drugih dionika poput građana, poslovnih subjekata, regulatora i države. Eksterni mehanizmi korporativnog upravljanja na koje se oslanjaju dionici banke, odnose se na zakonsku regulativu te eksterni sustav supervizijskog nadzora i praćenja poslovanja banaka.¹⁹

Zakonska regulativa u domeni je zakonodavne vlasti, dakle ovisi o političkoj volji. Čest je slučaj, poglavito u tranzicijskim zemljama, da ne postoji politička volja za rješavanje problema u financijskom sustavu, a sve zbog potrebe za financiranjem države od strane istog i težnje za očuvanjem socijalnog mira. Također, nije rijetkost da globalne financijske institucije naglašavaju neminovnost suverenosti djelovanja centralne banke u svakoj demokratskoj i tržišno orijentiranoj zemlji. Globalni kreditori mrsko gledaju na one vlade koje najavljuju monetarne reforme protivne interesima krupnog i stranog kapitala. Zakonska regulativa iznimno je bitna jer na temeljima iste, centralne banke crpe legitimitet za superviziju banaka.

S obzirom na sve veću dominaciju banaka u okviru financijskog sustava, poglavito u zemljama u razvoju, vanjska supervizija komercijalnih banaka od neizmjerne je važnosti. Vanjski nadzor komercijalnih banaka posao je centralnih banaka koje su na taj način postale bitan dionik komercijalnih banaka.

Supervizija komercijalnih banaka pretpostavlja regulaciju i nadzor njihova poslovanja. Više je načina na koji centralne banke reguliraju i nadziru poslovanje komercijalnih banaka. Primjerice, centralna banka definiranjem stope obvezne rezerve prema izvoru, valuti, ročnosti i rezidentnosti, može bitno utjecati na strukturu depozita u bankarskom sustavu zemlje, a definiranjem pondera aktive centralna banka može utjecati na kreditnu distribuciju i limitirati kreditni rast. Također, supervizija uključuje kontrolu minimalne visine početnog kapitala potrebnog za osnivanje banke, definiranje kriterija za imenovanje izvršnih i neizvršnih direktora ili uprave i članova nadzornog odbora te praćenje ulaska i izlaska tj. likvidacije banke. U današnje vrijeme potrebno je naglasiti važnost supervizije u kontekstu ispitivanja podrijetla kapitala. Dioničari s pogrešnim ciljevima i sumnjivim kapitalom na jednostavan način mogu postati dio vlasničke strukture banke, a takvima navedeno omogućuje špekulacije

¹⁹ op. cit. Miletic I. (2002.) [str. 11.]

i usmjeravanje poslovanja isključivo u vlastitom interesu, a protivno interesima ostalih dionika.²⁰ Dakle, liberalizacija zakonodavstva koje regulira financijski sustav pokazuje i negativne strane. S obzirom da propast jedne banke može uzdrmati cijeli bankarski sustav i ostaviti traga na realnoj ekonomiji, uslijed navedenog, neophodno je pratiti podrijetlo kapitala i strukturu dioničara banaka. Dodatna važnost centralne banke kao nadzornog organa komercijalnih banaka proizlazi iz činjenice kako deponenti banaka više nisu vanjski kontrolor poslovanja banaka. Naime, depoziti klijenata banke u velikoj mjeri su osigurani što rezultira njihovom nezainteresiranošću vezano za svrhu korištenja njihove štednje. Također, navedeno potiče i sklonost menadžmenta riziku jer, u konačnici, za depozite, u slučaju propasti, ne odgovara banka.

²⁰ op. cit. Miletić I. (2002.) [str. 6.]

6. Bankarski rizici

Prije definiranja bankarskih rizika, potrebno je razlučiti sam pojam rizika te razliku između rizika i neizvjesnosti.

Rizik se definira kao vjerojatnost nastanka određenog događaja koju je moguće odrediti, izmjeriti tj. statistički modelirati, a neizvjesnost je okolnost bez točne spoznaje vjerojatnosti nastanka događaja tj. samo svijest o mogućnosti njegove realizacije.²¹ Ipak, bitno je reći kako vjerojatnost događaja nije jedini element prilikom ocjene rizika. Primjerice, vjerojatnost za neki događaj može biti izrazito mala, ali nastala šteta prilikom ostvarivanja istog izrazito velika. Jednako tako, vjerojatnost nekog događaja može biti velika, ali u slučaju ostvarenja istog, učinjena šteta može biti mala. Kad se govori o rizicima poslovanja onda se prvenstveno misli na negativne, štetne, događaje. Zato se vrijednost poslovnog rizika može definirati kao umnožak vrijednosti i vjerojatnosti štetnog događaja.²²

Uzevši u obzir sve navedeno, vrijednost bankarskog rizika bi se definirala kao umnožak vrijednosti i vjerojatnosti štetnog događaja koji implicira gubitke (smanjenje dobiti) banke. Iz tog razloga, cilj svake banke je eliminirati rizike koji proizlaze iz njezina poslovanja. Ipak treba reći da banka ne može nikad u potpunosti eliminirati sve rizike, jer kao i kod svakog poduzeća neki događaji nisu uzrokovani djelovanjem samo jedne strane, već ovise i o drugim faktorima iz okruženja na koje banka ne može utjecati.

U nastavku rada definirat će se rizici s kojim se banka suočava u svojem poslovanju, tj. definirat će se bankarski rizici. U svrhu pisanja ovog rada, bankarski rizici su podijeljeni u dvije kategorije: osnovni i ostali bankarski rizici.

²¹ Sabolić D. (2013.) Rizik i nesigurnost 1, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva

²² ibidem

6.1. Osnovni bankarski rizici

Osnovni bankarski rizici predstavljaju najkarakterističnije rizike za banku, a to su: kreditni rizik, cjenovni rizik, valutni rizik i u konačnici rizik likvidnosti. Navedenim rizicima banka upravlja na dnevnoj bazi, a u slučaju realizacije nekog od navedenih rizika, šteta za banku može biti neizmjerena. Navedeni rizici mogu se staviti u kontekst svih poslovnih subjekata u ekonomiji, ali s obzirom da je banka poslovni subjekt kojem je osnovni posao upravljanje novcem, iste je najprimjerenije promatrati iz konteksta bankarskog poslovanja. Primjerice, poduzeće koje proizvodi stolice nastoji iste plasirati na inozemno tržište. Prilikom plasmana stolica, poduzeće se suočava s rizikom naplate, rizikom promjene tečaja i cijene inputa (drva) te u konačnici rizikom likvidnosti. Ipak, poduzeće koje proizvodi stolice, u okviru svog poslovanja, stavlja naglasak na dizajn, kvalitetu, dostupnost, izgradnju brenda itd. S druge strane, banke su u poziciji da se, uslijed povezanosti financijskih tržišta i generalno gledajući ograničenog broja banaka, ne moraju boriti za svoje klijente. Dapače, klijenti su ti koji u težnji da sačuvaju ili posude novac samoinicijativno traže usluge banaka. Banke svojom paletom proizvoda i veličinom stječu kredibilitet, a njihove marketinške kampanje u najvećoj mjeri imaju informirajuću ulogu kako bi klijente s potrebom usmjerili k sebi. U konačnici, proizvodi i uvjeti banaka nisu odviše različiti što upućuje da je naglasak u bankama stavljen na minimalizaciju rizika.

Kreditni rizik, cjenovni rizik te valutni rizik i rizik likvidnosti, detaljnije su razrađeni u nastavku rada.

6.1.1. Kreditni rizik

Kreditni rizik se definira kao vjerojatnost da klijent banke kojem je odobren plasman neće biti u mogućnosti vratiti isti. Banka procjenjuje rizik svakog plasmana, dodaje svoju operativnu maržu i temeljem navedenog određuje tkzv. aktivnu kamatnu stopu za klijenta. Termin aktivna kamatna stopa manje je uvriježen u praksi. U praksi se koriste termini nominalne i efektivne kamatne stope. Nominalna kamatna stope predstavlja tkzv. neto kamatu koju na posuđena sredstva klijent plaća banki, a efektivna kamatna stopa je konačna cijena kredita koju klijent plaća i ista obuhvaća naknade te ostale troškove po kreditu.

Kako bi se banke maksimalno zaštitile od kreditnog rizika, prije odobravanja plasmana klijentu, banke detaljno prouče njegovu kreditnu sposobnost, provjere je li na tzv. crnoj listi i sve njegove obveze u drugim bankama. Navedeno nije bila praksa u Republici Hrvatskoj i drugim tranzicijskim zemljama. Konkretno, HROK (Hrvatski registar obveza po kreditima) u upotrebi je tek od 2007. godine. Mogućnost uvida banaka u registar obveza klijenta po kreditima, u većoj mjeri onemogućuje asimetričnost informacija. Iz registra kreditnih obveza službenik u banci ima kompletan uvid u zaduženost klijenta. Također, iz istog se može iščitati redovitost klijenta po pitanju servisiranja kreditnih obveza, ali i situacije kada je klijentov zahtjev za kredit odbijen u drugoj financijskoj instituciji. Ako je riječ o fizičkoj osobi, ista mora dokazati kreditnu sposobnost, a potom službenik u banci prouči raspoloživi dohodak i temeljem istog odredi limit kredita i rizik tj. kamatnu stopu. Ukoliko je riječ o pravnim osobama, kreditni rizik se procjenjuje na temelju financijskih izvještaja i financijskih pokazatelja te procjene znanja i kvalitete rukovodećeg kadra. Ponderiranjem vrijednosti tih podataka dobije se cjelokupna ocjena klijenta temeljem koje se određuje kamatna stopa. Banka prije odobravanja plasmana najčešće zahtijeva od klijenta kolateral u minimalnoj vrijednosti od zbroja ukupne glavnice kredita i kamata za prvu godinu otplate kredita. Ipak treba reći da banka nikad neće odobriti plasman ukoliko klijent nije kreditno sposoban tj. ukoliko ne bude jasno da će moći vraćati kredit. Dakle, treba istaknuti da sam kolateral nikad nije onaj element koji će potaknuti odobravanje plasmana, već neadekvatan kolateral može samo zakočiti odobravanje istog. Kolateral, tj. osiguranje banki da će joj kredit biti vraćen, može biti eksplicitan (npr. depozit, hipoteka) ili implicitan (jamac ili budući tijekovi novca klijenta). Od banke do banke variraju pravila po pitanju ovlasti za davanje kredita. U decentraliziranim bankama nije rijetkost da voditelji poslovnica ili sektora imaju ovlasti odobriti plasman do određenog iznosa. Ipak u najvećem broju banaka konačnu odluku o odobravanju kredita klijentu donosi tijelo banke pod nazivom kreditni odbor. Također, najveće kredite, a razmjer veličine ovisi od banke do banke, odobrava upravni odbor banke.

Uvriježeno je mišljenje kako ekspanzivna monetarna politika rezultira kreditnom ekspanzijom i potiče banke, poglavito manje kapitalizirane, na preuzimanje kreditnog rizika. Suprotno tomu, restriktivna monetarna politika i slabi ekonomski uvjeti dovode do tzv. stezanja kredita. Također, u vremenima neizvjesnosti, dolazi i do agencijskog problema u bankama. Investitori su manje skloni riziku i žele očuvati svoj kapital, a menadžeri su skloni preuzimanju rizika u svrhu razvijanju poslovanja jer na taj način povećavaju svoju moć.

Istraživanje provedeno na 3.418 tvrtki iz Bosne i Hercegovine, Bugarske, Estonije, Latvije, Litve, Crne Gore, Slovačke i Slovenije, pokazuje da su banke iz Austrije, Belgije, Danske, Finske, Francuske, Grčke, Italije i Švedske u vremenu prije posljednje svjetske krize, koje karakterizira ekspanzivna monetarna politika, bile sklone preuzimati kreditni rizik izvan svojih država. U 2007. godini samo je 13% tvrtki obuhvaćenih analizom, a koje su podnijele zahtjev za kredit, odbijeno od strane banaka. U 2004. godini broj odbijenih tvrtki bio je još manji, svega 5%.²³ Također, istraživanje provedeno na bankama u Španjolskoj, u istom razdoblju, pokazuje kako smanjenje kratkoročnih kamatnih stopa za 1 postotni bod u većoj mjeri potiče slabije kapitalizirane banke na preuzimanje rizika. U takvim okolnostima, u istih se povećala vjerojatnost kreditiranja tvrtki s lošom kreditnom povijesti za 8%, a ukupni kreditni rast iznosio je 18%. Nadalje, istraživanje pokazuje da su slabije kapitalizirane banke u Španjolskoj, nakon smanjenja cijene sredstava za 1 postotni bod, za u prosjeku 7% smanjile vrijednost zahtijevanog kolaterala. U konačnici su slabije kapitalizirane banke za 5% povećale rezervacije za loše plasmane, u odnosu na dobro kapitalizirane banke.²⁴

S druge strane, razdoblje nakon svjetske krize karakteristično je po averziji prema kreditnom riziku. Banke su nakon krize postale opreznije, ali ponajviše odbijaju preuzeti kreditni rizik za plasmane prema malim tvrtkama. Iz analize odobrenih kredita, u Portugalu, u vremenu od 2007-2009. godine, jasno je kako banke nisu sklone kreditirati tvrtke s malim brojem zaposlenih, s malom vrijednosti aktive, kao ni s one sa slabim odnosima s bankama.²⁵ Posljednje je razumljivo s obzirom da banke u vremenima neizvjesnosti preferiraju korelacijski pristup bankarstvu. Ipak, navedeno predstavlja značajan problem za mala poduzeća. Mala poduzeća nemaju druge izvore financiranja i u cijelosti su ovisna o bankama. Nakon krize, banke su svoje plasmane usmjerile ka velikim, stabilnijim poduzećima i državi, kao i prema tkzv. zombie tvrtkama kojima novim plasmanima prikrivaju već postojeće

²³ Popov A. (2013.) Monetary Policy , Bank Capital and Credit Supply A Role for Discouraged and Informally Rejected Firms <dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1593.pdf?1fa157c1afe9b6e79aa9531939ebee18>> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 15.]

²⁴ Jimenez G., Ongena S., Peydro J.L. , Saurina J. (2013.) Hazardous Times for Monetary Policy: What Do Twenty-Three Million Bank Loans Say About the Effect of Monetary Policy on Credit Risk-Taking <dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1018960>> [pristupljeno: 03.04.2016.] [str. 33.]

²⁵ Iyer, R., Peydro, J. L., Da-Rocha-Lopes, S., & Schoar, A. (2014). Interbank liquidity crunch and the firm credit crunch: Evidence from the 2007-2009 crisis. *Review of Financial Studies*, 27(1), 347–372. <dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.468.226&rep=rep1&type=pdf>> [pristupljeno: 08.02.2015.] [str. 7.]

nenaplative plasmane. Na taj način banke i kreditno nesposobna poduzeća kupuju vrijeme, tj. produžavaju agoniju do potencijalno boljih vremena.

Kreditni rizik je rizik koji najviše od svih rizika utječe na krajnji financijski rezultat banke. Banke, ovisno o razdoblju kašnjenja plaćanja obveza po kreditu te vrijednosti i likvidnosti kolaterala, moraju bilježiti rezervacije u određenom postotku od glavnice. Regulatori banaka definiraju kriterije po kojima banke moraju vršiti rezervacije i otpise potraživanja po osnovi nenaplativosti plasmana. Tzv. loši plasmani čine negativnu stavku u računu dobiti i gubitka banke, a nepovoljno utječu i na likvidnost.

Banka pažljivim postupanjem tj. detaljnim analizama prije odobravanja kredita može značajno smanjiti kreditni rizik, ali ga time nikad ne može eliminirati. Uvijek postoji mogućnost da klijent zapadne u poteškoće, da ne uspije vratiti kredit te da tako plasman banke bude okarakteriziran kao loš.

U okviru kreditnog rizika potrebno je spomenuti i tzv. fenomen obeshrabljenosti subjekata u ekonomiji za apliciranje kredita. Naime, ovaj fenomen ukazuje kako kultura sudionika u pojedinoj zemlji može bitno utjecati na pristup banaka prema klijentu, a samim time i na prihvaćanje ili odbijanje kreditnog rizika od strane banaka. Ovaj fenomen istraživao je od strane mnogih znanstvenika. Istraživanja pokazuju kako je broj obeshrabljenih tvrtki koje uopće ni ne apliciraju za sredstva zbog uvjerenja da ih ne bi dobila, oko 20% u zemljama gdje su tržišta u nastajanju ili u tranziciji.²⁶ Također, u SAD-u je čak 50% malih tvrtki obeshrabljeno i ne aplicira za sredstva.²⁷ S druge strane, znanstvenici se slažu kako fenomen obeshrabljenosti tvrtki da apliciraju za sredstva, gotovo i ne postoji u Španjolskoj i Italiji.²⁸

Ipak, banka svojim kreditnim rizikom može dodatno upravljati ulazeći u tzv. swap-ove poput Credit Default Swap-a i trgujući s derivatima poput Collateralized Debt Obligation-a. Između CDS ugovora i ugovora o osiguranju može se povući paralela. Naime, prodavatelj CDS-a obvezuje se u cijelosti namiriti preostali kreditni dug banci, ukoliko banka isti ne bude mogla namiriti od svog dužnika tj. kada dužnik uskrati plaćanje tj. ne bude podmirivao svoje kreditne obveze. Zauzvrat, banka kao kupac CDS-a, se prodavatelju CDS-a obvezuje plaćati

²⁶ op. cit. Popov A. (2013.) prema Chakravarty & Xiang (2009.) [str.6.]

²⁷ op. cit. Popov A. (2013.) prema Cavalluzzo & Wolken (2005.) [str. 30.]

²⁸ op. cit. Popov A. (2013.) prema Albertazzi & Marchetti (2009.) [str. 29.]

naknadu.²⁹ Dakle, kao i u ugovoru o osiguranju, prodavatelj preuzima rizik, a kupac za navedeno plaća premiju. U trenutku kada se kreditni rizik realizira, prodavatelj CDS-a izvršava obvezu prema banci, a ujedno postaje i vlasnik bankinog duga. Tržište CDS-ova naglo se razvijalo te je ukupna vrijednost ugovora s 5 bilijuna \$ iz 2004. do 2007. narasla na 60 bilijuna \$. Također, prije posljednje svjetske krize tržište CDS-ova bilo je visoko koncentrirano tj. 10% vodećih financijskih institucija držalo je 89% prodanih protekcija.³⁰ Nakon krize, nije došlo do značajnijih promjena. Ono što je posebno važno spomenuti jest činjenica kako ni CDS ugovori, u slučaju kada je cijeli financijski sustav klimav, banki ne jamče naplatu svog propalog potraživanja. U situacijama velikih nestabilnosti, prodavatelji CDS-ova su također u poteškoćama. Banke se mogu dodatno zaštititi tako da kupe dodatni CDS ugovor od treće strane koja bi im jamčila da će podmiriti obveze prodavatelja zaštite, ukoliko isti ne bude u mogućnosti podmiriti obvezu dužnika. Unatoč raznim mogućnostima, koji svakako iziskuju dodatne troškove, ne postoji 100 postotna garancija da će se kreditni dug naplatiti. Zanimljiv je podatak da su velike američke banke Goldman Sachs i JP Morgan, unatoč svim poduzetim mjerama opreza, 2008. godine, tj. u kulminaciji krize, naplatile samo 45% i 47% svojih potraživanja po osnovi swap-ova i drugih derivativnih ugovora, a među kojima su CDS ugovori dominirali. Također, svoje obveze po otvorenim pozicijama vezanih uz swap-ove i druge derivate, Goldman Sachs je podmirila u 18 postotnom iznosu, a JP Morgan u 37 postotnom iznosu.³¹ Banke, uz mogućnost transfera rizika putem CDS-ova, prije krize, često su transferirali kreditni rizik i putem CDO ugovora, a danas su iznimno popularne tkzv. MBS vrijednosnice (Mortgage Back Securities). CDO ugovori biti će detaljnije obrađeni u okviru ostalih bankarskih rizika jer su isti poslužili kao podloga za špekulacije na tržištu vrijednosnica.

²⁹ Navneet A., Priyank G. & Francis A. L. (2013). Counterparty credit risk and the credit default swap market *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9), 1689–1699. <dostupno na: https://www.moody.com/microsites/crc2010/papers/longstaff_counterparty.pdf> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str. 5.]

³⁰ Giglio, S. (2011). Credit default swap spreads and systemic financial risk. *Federal Reserve Bank of Chicago Proceedings*, (January), 1–27. <dostupno na: http://faculty.chicagobooth.edu/workshops/finance/past/pdf/giglio_jmp.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 6.]

³¹ ibidem [str. 42.]

6.1.2. Cjenovni rizik

Kamata je cijena po kojoj banke plaćaju dostupnost novca u pasivi i cijena po kojoj banke posuđuju novac u aktivi. Dakle, kamata je za banku ujedno izvor troška i izvor prihoda. Banka zarađuje na razlici između aktivne i pasivne kamatne stope. Pasivna kamatna stopa je kamata koju banka plaća na izvore sredstava i u direktnoj je ovisnosti o količini raspoloživog novca na tržištu. Banke svoje izvore sredstava nastoje prikupiti kroz depozite pravnih i fizičkih osoba (primarni izvor). U manjku depozita i pri smanjenoj likvidnosti, banke posuđuju novac na međubankovnom tržištu od drugih banaka (sekundarni izvor), a isto tako pri višku likvidnosti novac plasiraju drugim bankama. Međubankovna kamatna stopa određuje se prema ponudi i potražnji za sredstvima. U trenutcima kad je kreditna aktivnost banaka visoka i kada su banci potrebna sredstva, banka je spremna ponuditi bolje uvjete za depozite ili će u nedostatku istih prikupiti novac na međubankovnom tržištu po skupljoj cijeni tj. većoj kamati. I ovom prigodom treba napomenuti kako su banke profitna poduzeća te da se, u želji da si osiguraju najjeftinije izvore sredstava, mogu zadužiti u inozemstvu, a isto rezultira povećanjem javnog duga zemlje. Količina dostupnog novca ovisi o monetarnoj politici zemlje koja je najčešće usmjerena na održavanje inflacije, ali posljedično utječe i na kamatne stope. Što je novac dostupniji, inflacija će biti veća, a realna cijena novca, tj. realna kamata manja. Razlika između aktivne i kamatne stope ovisi i o regulativi tj. o propisanoj stopi obvezne rezerve. Što je stopa obvezne rezerve veća, to znači da banka s manje sredstava treba pokriti trošak kamate na cjelokupni iznos depozita. Primjerice, banka koja plaća kamatu 5% svojim deponentima na iznos od 1000 novčanih jedinica, ako je stopa obvezne rezerve 20%, samo da bi pokrila trošak sredstava i regulative, treba odrediti kamatu na plasman u iznosu od $((1000 * 1,05 - 1000) / 1000 * 0,8)$ tj. 6,25%.

U konačnici, aktivna kamatna stopa se izračunava kao:³²

$$A. \text{ KAMATA} = P. \text{ KAMATA} + \text{TROŠAK REGULACIJE} + \text{KREDITNI RIZIK} + \text{“OSTALO”}$$

U prijašnjem odjeljku o kreditnom riziku objašnjen je pojam kreditnog rizika pa se još može konstatirati kako aktivna kamata, jednim dijelom, predstavlja premiju na kreditni rizik. Kategorija „ostalo“ je tkzv. manevarski prostor za banku ukoliko buduća stvarnost, za banku, bude negativno odskakala od sadašnjih predviđanja.

³² Vidaković N. (2014.) Kamatna stopa, *Moja banka*, <dostupno na: <http://www.neven-vidakovic.com/popular.html>> [pristupljeno: 11.04.2016.]

Kamatne stope, koje banke ugovaraju s klijentima i međusobno, su fiksna i promjenjiva kamatna stopa. Također, banke najčešće osiguravaju sredstva na kratki rok, a plasiraju sredstva na duži rok. Izloženost banke kamatnom, tj. cjenovnom, riziku, nastaje zbog ročne i cjenovne neusklađenosti aktive i pasive banke.³³ Usljed navedenoga, banke su izložene kamatnom, tj. cjenovnom riziku. Dakle, cjenovni rizik je rizik koji proizlazi iz promjene kamatnih stopa na tržištu, a koji implicira gubitke banke zbog negativnih odstupanja od planiranih novčanih tijekova.

Fiksna kamatna stopa je ugovorena kamatna stopa i ne može biti mijenjana za vrijeme trajanja proizvoda banke. Varijabilna kamatna stopa znači da se kamata može mijenjati za vrijeme trajanja proizvoda banke. U odnosu s klijentom ona je najčešće sadržana od dva dijela, fiksnog dijela koji predstavlja premiju za kreditni rizik pojedinog klijenta i vrijednosti referentne kamatne stope na međubankovnom ili nacionalnom tržištu (npr. LIBOR, EURIBOR, NRS). NRS (Nacionalna referentna stopa) predstavlja prosječnu kamatnu stopu koju bankarski sustav plaća na izvore sredstava, a u Republici Hrvatskoj je uvedena nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku Uniju. Utvrđivanje varijabilne kamatne stope je obično u razmacima od 1, 3, 6 i 12 mjeseci.³⁴

Banka se izlaže cjenovnom riziku kada u pasivi i aktivni nema usklađene kamatne stope. Najjednostavniji primjer izlaganja banke cjenovnom riziku bio bi da u pasivi na jednogodišnje depozite klijenata ugovara fiksne kamatne stope u iznosu od 4%, a u isto vrijeme da u aktivni plasira sredstva na godinu dana po promjenljivoj kamatnoj stopi tj. u tom trenutku 6,5% (npr. 2,5% fiksno+4% LIBOR 3 mjeseci). Već u 3 mjeseca može doći do drastičnog pada varijabilnog dijela kamatne stope (npr. LIBOR-a na 1%) te bi banka bila prisiljena korigirati kamatu. Banka bi tako klijentima na oročeni depozit i dalje isplaćivala 4%, a uprihodovala bi od klijenata, kojima je prosljedila taj novac, 3,5%, dakle bila bi na gubitku.

Utjecaj kamatnog rizika na poslovanje banke ovisi o:³⁵

- 1) Vrijednosti bilančnih i izvanbilančnih pozicija koje su osjetljive na rizik promjene kamatne stope

³³ Madura J. (2002.) *Financial Markets and Institutions*, 6th ed., Thomson - South-Western, Ohio, USA, [str. 534-544.]

³⁴ op. cit. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) [str. 381.]

³⁵ Živko I. (2006.) Kamatni rizik u bankarstvu-izvori i učinci, *Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet* <dostupno na: > [pristupljeno: 11.04.2016.] [str. 3.]

- 2) Volatilnosti kamatnih stopa
- 3) Vremenskom razdoblju unutar kojega postoji izloženost kamatnom riziku

Bilančne pozicije banke osjetljive na rizik promjene kamatne stope predstavljaju neusklađenost plasmana i izvora sredstava, a izvanbilančne pozicije osjetljive na kamatni rizik mahom se odnose na špekulativne pozicije s derivatima na izvanburzovnom (OTC) tržištu. Kamatne stope mogu drastično promijeniti svoju vrijednost, poput drastičnog rasta kamatnih stopa na prekonoćne izvore sredstava u začetku posljednje svjetske krize ili drastičnog pada kamatnih stopa kada su centralne banke ubrizgale sredstva kako bi osigurale visoku likvidnost banaka i stabilnost financijskog sustava. Unatrag par godina kamatne stope se nalaze na svom povijesnom minimumu. Vremensko razdoblje u kojem postoji izloženost kamatnom riziku uvelike utječe na poslovanje banke, ali i financijsku stabilnost klijenata banke. Veće kamatne stope, katkad, ne moraju rezultirati većim profitom banaka. Kad veće kamatne stope znače veći prihod banaka, u isto vrijeme one znače i veće anuitete klijentima. Tada, zbog većih kamata, klijenti plaćaju veće anuitete, a uz to mogućnost refinanciranja obveza se smanjuje. Navedeno može implicirati rast tkzv. loših plasmana, što u konačnici rezultira lošijim poslovanjem banke. S druge strane niže kamatne stope povoljno utječu na dužnike jer uslijed smanjenja kamatnih stopa, smanjuju se i iznosi anuiteta ili se otvara mogućnost povoljnijeg refinanciranja postojećih kreditnih obveza.

Izloženost kamatnom riziku za banke predstavlja mogućnost velike zarade, ali i velikog gubitka. Banke su dužne nadzirati svoju izloženost kamatnom riziku u granicama koje direktno ovise o veličini kapitala banke. Praksa je provoditi tkzv. standardne šokove kako bi se matematički izrazila potencijalna šteta na ekonomsku vrijednost banke u slučaju drastične promjene kamatnih stopa. U Europskoj Uniji, prema Članku 98(5) Direktive 2013/36/EU regulatorna tijela dužna su provjeriti i ocijeniti izloženost prema kamatnom riziku, iz poslova koji ne čine trgovanje, onih banaka kojima uslijed iznenadne i neočekivane promjene kamatne stope od minimalno 200 baznih bodova, ekonomska vrijednost padne za više od 20% njihovog jamstvenog kapitala.³⁶ Tablica koja slijedi vjerno prikazuje izračun efekta iznenadne promjene kamatnih stopa na veličinu kapitala.

³⁶ European Banking Authority (2015.) Final report-Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading activities <dostupno na: <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1084098/EBA-GL-2015-08+GL+on+the+management+of+interest+rate+risk+.pdf>> [pristupljeno: 11.04.2016.] [str.3.]

Tablica 1. Efekt kamatnog šoka na kapital banke

Ročnost	Izloženost u valutama			Iznenadni rast kamata za 200 b.b.				Iznenadni pad kamata za 200 b.b.			
	Aktiva (A)	Pasiva (B)	Neto izloženost (A)-(B)	Ponderirano trajanje i osjetljivost (a)	Promjena kamate +200 b.b. (%) (b)	Relativni faktor (a)*(b)	Apsolutna izloženost [A-B]/[a*b]	Ponderirano trajanje i osjetljivost (a)	Promjena kamate +200 b.b. (b)	Relativni faktor (a)*(b)	Apsolutna izloženost [A-B]/[a*b]
U dospeljeću i opozvano	283.000	465.500	-182.500	0,00	200	0,00%	0	0,00	-200	0,00%	0
do 1 mjeseca	471.000	19.500	451.500	0,04	200	0,08%	361	0,04	-200	-0,08%	-361
1-3 mjeseca	72.800	162.500	-89.700	0,16	200	0,32%	-287	0,16	-200	-0,32%	287
3-6 mjeseci	74.500	200.000	-125.500	0,36	200	0,72%	-904	0,36	-200	-0,72%	904
6-12 mjeseci	10.700	11.500	-800	0,71	200	1,42%	-11	0,71	-200	-1,42%	11
1-2 godine	13.900	19.300	-5.400	1,38	200	2,76%	-149	1,38	-200	-2,76%	149
2-3 godine	10.600	64.500	-53.900	2,25	200	4,50%	-2.426	2,25	-200	-4,50%	2426
3-4 godine	10.400	900	9.500	3,07	200	6,14%	583	3,07	-200	-6,14%	-583
4-5 godina	9.900	12.200	-2.300	3,85	200	7,70%	-177	3,85	-200	-7,70%	177
5-7 godina	30.400	1.700	28.700	5,08	200	10,16%	2.916	5,08	-200	-10,16%	-2916
7-10 godina	12.900	2.600	10.300	6,63	200	13,26%	1.366	6,63	-200	-13,26%	-1366
10-15 godina	19.000	3.400	15.600	8,92	200	17,84%	2.783	8,92	-200	-17,84%	-2783
15-20 godina	12.000	1.400	10.600	11,21	200	22,42%	2.377	11,21	-200	-22,42%	-2377
preko 20 godina	5.000	280	4.720	13,01	200	26,02%	1.228	13,01	-200	-26,02%	-1228
UKUPNO:	1.036.100	965.280	70.820				7.660				-7660
Efekt izloženost kamatnom riziku (IRRE)				7660				-7660			
Vrijednost kapitala banke				102000				102000			
Pokazatelj kamatnog rizika (IRRI)				7,51%				-7,51%			

Izvor: vlastita izrada prema Baldan C., Zen F. & Rebonato T. (2013). Liquidity risk and interest rate risk on banks: are they related?, *University of Padova, Munich Personal RePEc Archive* <dostupno na: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/41323/1/MPRA_paper_41323.pdf> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str.30.]

Promjena kamatne stope nema jednakog utjecaja na plasmane i depozite koji dospijevaju u kratkom u odnosu na dugi rok, a to je razvidno i iz prethodne tablice. Iz tog razloga, kako vrijeme odmiče, tako se i ponderi u tablici povećavaju. Utjecaj kamatnih promjena najviše će se osjetiti na onim plasmanima i depozitima koji dospijevaju najkasnije iz razloga što isti predstavljaju najveće kamatne priljeve i odljeve.

Istaživanje provedeno na bankama u Njemačkoj pokazuje kako izloženost banaka prema kamatnom riziku, nema bitnog utjecaja na razliku između aktivnih i kamatnih stopa, tj. nema utjecaja na kamatni spread.³⁷

³⁷ Memmel, C. (2010). Banks' exposure to interest rate risk, their earnings from term transformation, and the dynamics of the term structure. *Journal of Banking and Finance*, (07). <dostupno na: https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Discussion_Paper_2/2010/2010_09_20_dkp_07.pdf?__blob=publicationFile> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 22.]

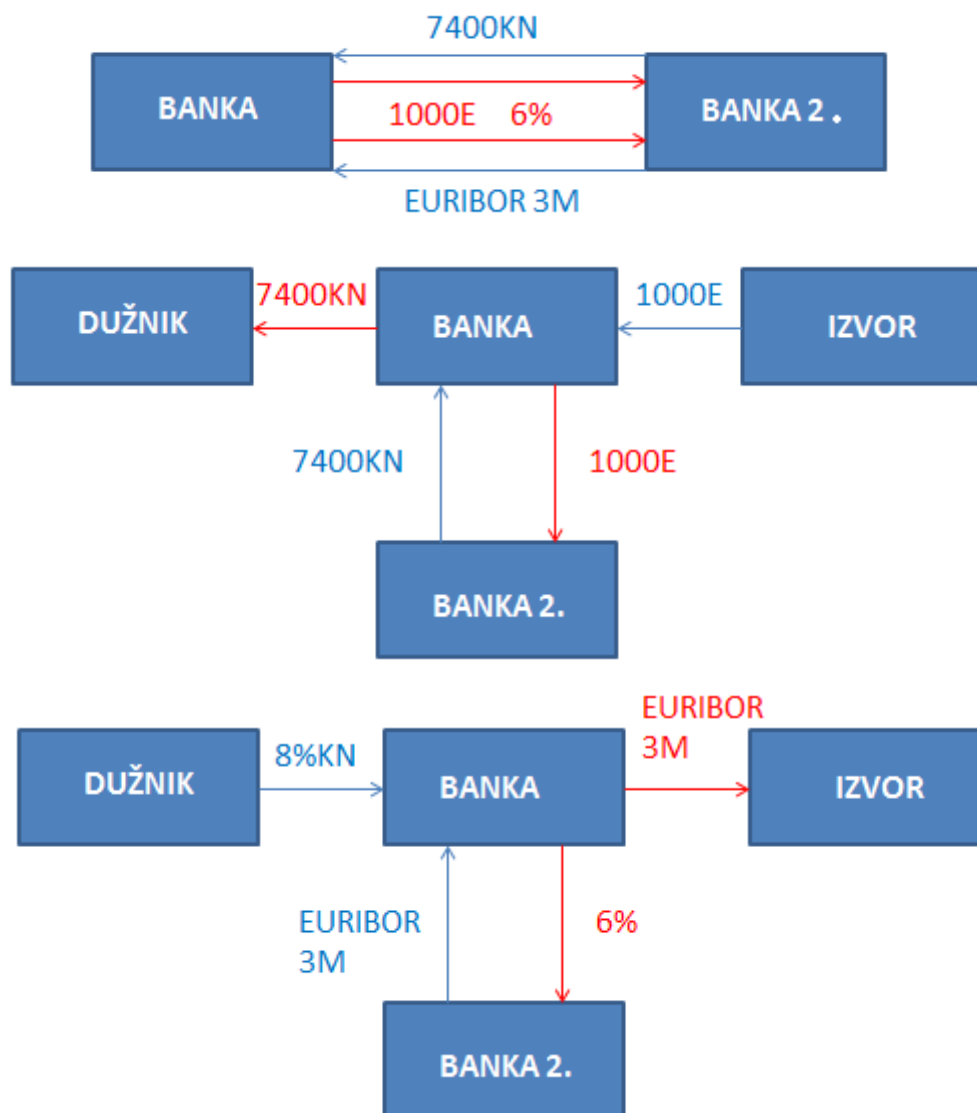
Banka cjenovni rizik može hedgirati trgujući s derivatima. Banka najčešće ulazi u tzv. kamatne SWAP-ove tj. zamjenjuje fiksne za varijabilne novčane tijekomove i obrnuto ili pak zauzima poziciju u klasičnim forward (unaprednice) i futures (ročnice) ugovorima. SWAP ugovori koriste se za hedging u dugom roku, a forward i futures ugovori za hedging u kratkom roku³⁸

Banke najčešće ulaze u tzv. Interest Rate Swap-ove kako bi hedgirali kamatni rizik. Navedenim ugovorom banke zamjenjuju fiksne novčane tijekomove za varijabilne i obrnuto. Primjerice, banka koja je odobrila plasman s fiksnom kamatom, ako ima odljeve definirane promjenjivom kamatnom stopom, snosit će gubitke ukoliko dođe do porasta kamatnih stopa. Kako bi se izbjegli gubici u navedenom slučaju, banka bi trebala sklopiti SWAP ugovor s drugom financijskom institucijom ili poduzećem kojim bi se obvezala drugoj strani plaćati fiksnu naknadu, a u isto vrijeme bi se druga strana obvezala banki plaćati varijabilnu naknadu na definirani iznos tj. osnovicu. U slučaju promjene kamatne stope, banka bi i dalje primala fiksnu kamatu od klijenta, fiksnu naknadu bi plaćala drugoj strani iz SWAP ugovora, a od iste bi dobila varijabilni priljev kojim bi pokrila varijabilne obveze prema deponentima.

Također, u zemljama u kojima su izvori sredstava u jednoj valuti, a plasmani u drugoj, a da pritom ni kamatne stope nisu usklađene, banke hedgiraju kamatni i valutni rizik uz pomoć tzv. Cross Currency Swap ugovora. Slika koja slijedi slikovito prikazuje način na koji je banka kamatno i valutno uskladila bilancu uz korištenje CCS ugovora.

³⁸ Hrvatska udruga korporativnih rizničara (2006.) Upravljanje kamatnim rizikom, 3. Konferencija, Opatija <dostupno na: <http://www.treasury.hr/docs/hukrhr/dokumentitekst/54/0.0/original.pdf>> [pristupljeno: 11.04.2016.]

Slika 2. Cross Currency Swap (primjer-hedging)

Izvor: vlastita izrada prema Hrvatska udruga korporativnih rizničara (2006.) Upravljanje kamatnim rizikom, 3. Konferencija, Opatija <dostupno na: <http://www.treasury.hr/docs/hukrhr/dokumentitekst/54/0.0/original.pdf>> [pristupljeno: 11.04.2016.]

FRA (Forward Rate Agreement) ugovor je kojim banka također vrši hedging kamatnog rizika. Primjerice, banka koja ima ugovorene promjenjive kamatne stope u pasivi, kupnjom tkzv. FRA ugovora s fiksnom kamatom na iznos obveza, može se obraniti od rasta kamatnih stopa. U slučaju rasta kamatnih stopa, gubitak ostvaren na strani pasive, banka će nadoknaditi profitom proizašlim iz FRA ugovora. Druga strana isplatiti će banci samo razliku između fiksirane i ostvarene kamate. U slučaju pada kamatnih stopa, banka će ostvariti uštede po obvezama u pasivi, ali će ostvariti gubitak s osnove FRA ugovora.

Ilustrirajući trgovanje s futures ugovorom, banka bi prilikom kreiranja plasmana ušla u dugu poziciju tj. kupila bi ugovor koji pretpostavlja referentnu kamatu (npr. LIBOR) od 4% s vrijednosti 96 boda. U slučaju pada LIBOR-a na 1%, ugovoru bi porasla vrijednost na 99 bodova te bi banka zatvorila svoju poziciju tj. prodala bi kupljeni ugovor. Tako bi banka 3 postotna boda izgubljena u odnosu s klijentom nadomjestila s 3 postotna boda zarađena trgujući s futures ugovorima.³⁹

6.1.3. Valutni rizik

Devizni tj. valutni rizik je rizik koji proizlazi iz fluktuacije tečaja valuta i otvorene devizne pozicije banke. Valutni rizik može se sagledavati iz dvije perspektive, tj. u kontekstu transakcijskog i ekonomskog rizika.⁴⁰ Valutni rizik implicira moguće direktne gubitke uslijed izloženosti banke, ali i indirektno gubitke. Kako je banka financijska institucija, u njezinom poslovanju značajniji su tkzv. direktni gubitci koji proizlaze iz transakcijskog rizika uslijed promjene vrijednosti tečaja. Za ostale sudionike na tržištu bitniji su tkzv. indirektni gubitci koji proizlaze iz ekonomskog rizika uslijed promjene vrijednosti tečaja. Primjerice, za tvrtku koja većinu svoje proizvodnje izvozi, rast tečaja domaće valute može rezultirati gubitkom cjenovne konkurentnosti.

Tečaj valuta određuje se na deviznom tržištu prema ponudi i potražnji za pojedinom valutom, a u velikoj je ovisnosti o monetarnoj politici zemlje. Često je monetarna politika usmjerena na svoj primarni cilj, osiguravanje uravnotežene inflacije. Monetarna politika, kako bi ostvarila svoj primarni cilj, utječe i na kamatne stope, a posljedično i na tečaj. Kretanje tečaja je usko vezano uz inflaciju i kamatne stope. Zemlje s većom inflacijom, u pravilu postupno slabe svoju valutu jer tako štite svoj realni tečaj i konkurentnost svoje privrede. Također, veće kamatne stope u kratkom roku privlače strani kapital što rezultira dodatnom potražnjom za domaćom valutom i njenim jačanjem. S druge strane, niske kamatne stope čine valutu dostupnijom pa ona slabi. Deficit države i veliki javni dug rezultiraju slabljenjem tečaja domaće valute. Deficit i javni dug pretpostavljaju veću potražnju za stranom valutom i potencijalnu nemogućnost podmirenja obveza. Politička i ekonomska nestabilnost također

³⁹ primjer autora prema Hull C. J. (2006.) *Options, futures and other derivatives*, sixth edition, *Pearson Prentice Hall, New Jersey*, [str. 132.]

⁴⁰ Papaioannou, M. G. (2006). Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 2, 129–146. <dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06255.pdf>> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str.6.]

negativno utječu na vrijednost tečaja valute. Slika koja slijedi pokazuje predviđanja kretanja tečajeva u tekućoj i narednoj godini, bazirana na makroekonomskim pokazateljima i mjerama centralnih banaka.

Slika 3. Predviđanje kretanja tečajeva (2016-2017.)

March 31, 2016	Spot	2016f				2017f			
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
EURUSD	1.14	1.14	1.08	1.05	1.02	1.02	1.05	1.07	1.12
USDJPY	112.5	113	112	115	118	120	120	125	125
GBPUSD	1.44	1.44	1.35	1.40	1.40	1.45	1.45	1.50	1.50
USDCAD	1.30	1.30	1.33	1.30	1.30	1.28	1.28	1.25	1.25
AUDUSD	0.77	0.77	0.72	0.70	0.70	0.72	0.72	0.75	0.75
USDMXN	17.35	17.35	17.62	17.69	17.90	17.76	17.51	17.41	17.21

Izvor: Scotiabank (2016.), Global Economics & Foreign Exchange Strategy, Foreign Exchange Outlook <dostupno na: http://www.gbm.scotiabank.com/English/bns_econ/fxout.pdf> [pristupljeno: 15.04.2016.] [str.2.]

Iz gornjeg prikaza razvidno je kako se očekuje daljnje slabljenje eura u odnosu na američki dolar što je rezultat ekspanzivne monetarne politike ECB te s druge strane nešto restriktivnije monetarne politike FED-a koja se ogleda u podizanju kamatnih stopa.

Shodno predviđanjima, banke se izlažu valutnom riziku ili hedgiraju isti. Banka ima otvorenu deviznu poziciju onda kada ima neujednačenu količinu valuta iskazanih u obvezama i potraživanjima, uključujući trenutne i buduće pozicije (SPOT i FORWARD).

Primjer izračuna devizne pozicije slijedi:

Tablica 2. Primjer za izračun devizne pozicije (vrijednost deviza u domaćoj valuti)

SPOT-trenutna pozicija		FORWARD-buduća pozicija	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
200	100	50	60

Izvor: vlastita izrada prema Gregurek M., Vidaković N. (2011.) Bankarsko poslovanje, *RRiF plus*, Zagreb [str. 396.]

$$\text{DEVIZNA POZICIJA} = (\text{AKTIVA} - \text{PASIVA}) + (\text{DUGA} - \text{KRATKA})^{41}$$

$$= 90$$

⁴¹ op. cit. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) [str. 396.]

Iz prethodnog primjera se vidi da banka ima otvorenu deviznu poziciju i to dugu u protuvrijednosti od 90 novčanih jedinica u domaćoj valuti. Ako je banka duga u devizama, u istoj protuvrijednost je kratka u domaćoj valuti. Da je vrijednost formule bila jednaka 0, reklo bi se da banka ima zatvorenu deviznu poziciju, a da je vrijednost izračuna bila manja od 0, reklo bi se da banka ima otvorenu i kratku deviznu poziciju. Tada bi banka imala dugu poziciju u domaćoj valuti.

U većini malih otvorenih ekonomija, među koje spada i Hrvatska, devizna pozicija je regulirana i banke imaju jasno određeni maksimum otvorene devizne pozicije.⁴² Također, istraživanje koje je provedeno na financijskim institucijama u Turskoj pokazalo je kako su veće i starije financijske institucije manje sklone otvorenim deviznim pozicijama u usporedbi s manjim financijskim institucijama.⁴³

Banke svoj devizni valutni rizik mogu hedgirati poput ostalih rizika. Tzv. prirodni hedging valutnog rizika odnosi se na plasiranje sredstava s valutnom klauzulom i na kreditiranje u stranoj valuti, u slučaju kada banka ima kratku deviznu poziciju, ili zaduživanje u stranoj valuti u situaciji kada banka ima dugu poziciju u istoj. Također, banke svoj devizni rizik mogu neutralizirati trgujući s derivatima. Banke ulaze u swap, forward i futures ugovore, ali kupuju i opcije kako bi neutralizirali devizni rizik. Primjer swap ugovora, kao i forward te futures ugovora obrađeni su tijekom analize prethodnih bankarskih rizika i princip se bitno ne razlikuje. Bitno je samo napomenuti kako su forward ugovori češće korišteni od futures ugovora prilikom hedgiranja deviznog rizika. Futures ugovori su standardizirani s dospelom za 3,6,9,12 ili 36 mjeseci. Navedeno otežava mogućnosti za izvršenje savršenog hedginga jer je ponekad teško upariti valute, iznos i dospelu ugovora.⁴⁴ Opcije su također korištene prilikom hedgiranja deviznog rizika. Opcije daju pravo na kupnju ili pravo na prodaju definiranog iznosa po određenom tečaju. Ipak, za razliku od drugih derivata, opcije predstavljaju fiksni trošak zbog premije koja se na njih plaća bez obzira hoće li se aktivirati ili ne.

⁴² ibidem

⁴³ Solakoglu N. M., Demir N. (2009.) Exchange-Rate Exposure and the Financial Sector, Journal of Economics and the Financial Sector <dostupno na: <http://jesr.journal.fatih.edu.tr/jesr.%20solakoglu.%20demir.pdf>> [pristupljeno: 15.04.2016.] [str.9.]

⁴⁴ Döhring, B. (2008). Hedging and invoicing strategies to reduce exchange rate exposure-a euro-area perspective, *European Economy*. <dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication11475_en.pdf> [pristupljeno 07.02.2016.] [str.10.]

6.1.4. Rizik likvidnosti

Banka je institucija koja se primarno doživljava kao posrednik između klijenata s viškom i manjkom novčanih sredstava. Rizik likvidnosti, za banku, proizlazi iz činjenice kako banka likvidne depozite transformira u manje likvidne kredite. Za banku se kaže da je likvidna kada ima sposobnost za financiranje kreditnog rasta i kratkoročnih obveza koje dospijevaju na naplatu.⁴⁵ Općenito, rizik likvidnosti je rizik koji proizlazi iz lošeg upravljanja ročnom strukturom banke. Svaka banka nastoji što je više moguće smanjiti tkzv. vremenski gap između oročenih depozita i plasiranih kredita. Ipak, na likvidnost banke utječe i rezultat njezinih aktivnosti u kontekstu ostvarivanja dobitaka ili gubitaka s osnove izloženosti drugim bankarskim rizicima.

Rizik likvidnosti je u prošlosti sagledavan kao rizik koji nastupa ukoliko banka nije u mogućnosti servisirati obveze tj. ne može isplatiti depozite klijenata. Rizik likvidnosti se poistovjećivao s reputacijskim rizikom koji implicira tkzv. „run on the bank“ događaj. Također, dugo se smatralo kako su depoziti po viđenju nesiguran izvor financiranja za banku i kako su upravo oni izvor potencijalnog rizika likvidnosti. Ipak, istraživanja su pokazala kako su tkzv. transakcijski depoziti stabilan izvor i kako umanjuju rizik likvidnosti.⁴⁶ To je dijelom rezultat rasta udjela bezgotovinskih plaćanja u sumi ukupnih plaćanja.

U upravljanju s likvidnošću sve se manji naglasak stavlja na stranu pasive. Od kada je uveden instrument osiguranja depozita, klijenti banke ni u trenutcima neizvjesnosti ne podižu novac iz banaka. Nadalje, u kriznim situacijama, uvjerenje je subjekata u ekonomiji, kako će centralne banke pružati likvidnost bankama te kako zajedno s vladom, radi socijalnog mira i stabilnosti financijskog sustava, ne će dopustiti propast banke. Istraživanja pokazuju kako su banke te koje u trenutcima neizvjesnosti, ostvaruju ekstra priljeve u pasivi. Investitori povlače novac s tržišta kapitala i kratkoročno ga usmjeravaju u banke.⁴⁷ Banke koje u krizi ostvaruju najveće ekstra priljeve su najveće i najstabilnije banke. Te banke ujedno i u stabilnim vremenima imaju značajni udio transakcijskih depozita u strukturi, također.

⁴⁵ Basel Committee on Banking Supervision. (2008). Liquidity Risk: Management and Supervisory Challenges, *Bank for International Settlement Paper, Basel*, 1–16. <dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs136.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 8.]

⁴⁶ Gatev, E., Strahan P. E, Shuermann T. (2006). Managing bank liquidity risk: How deposit-loan synergies vary with market conditions, *New York*. <dostupno na: <http://fic.wharton.upenn.edu/fic/papers/06/0609.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str.22.]

⁴⁷ Ibidem [str.8.]

Dakle, danas se rizik likvidnosti sagledava iz potpuno drugačije perspektive, iz perspektive aktive i mogućnosti da banka izvršava svoje obveze i bude u mogućnosti kreditirati. Shodno tome, kreditni rizik je dodatno dobio na značaju u kontekstu procjene rizika likvidnosti. Kreditni rizik koji se realizira, umanjuje priljeve banke na strani aktive i negativno se odražava na njenu likvidnost. Istraživanja pokazuju kako su tkzv. neiskorišteni, a odobreni krediti, poput revolving kredita, značajan izvor rizika likvidnosti. Primjerice banka koja je odobrila pravo na korištenje određene sume novca, ne zna u kojem trenutku, u koju svrhu i u konačnici hoće li klijent iskoristiti pravo na odobrena sredstva. Iako su isti proizvodi banke visokog prinosa, isti su veliki izvor kreditnog rizika, također.⁴⁸

Banka ima tri razine upravljanja ročnom strukturom tj. s likvidnošću:⁴⁹

- 1) dnevnu razinu
- 2) kratkoročnu
- 3) srednjoročnu i dugoročnu ili strukturno upravljanje

S dnevnom razinom likvidnosti upravlja se putem sektora riznice. Osnovna zadaća riznice je praćenje dnevnih transakcija i procjenjivanje ima li banka višak ili manjak likvidnosti. Ako banka ima manjak dnevnih sredstava, može unovčiti vrijednosne papire koje posjeduje ili se u krajnjem slučaju može prekonoćno zadužiti. Ukoliko pak banka ima višak dnevnih sredstava, može posuditi prekonoćno novac drugim bankama ili kupiti lako utržive, tj. visokolikvidne, vrijednosne papire.

Kratkoročno upravljanje s likvidnošću odnosi se na upravljanje s priljevima i odljevima za jedan mjesec i zatim do kraja godine ili do 18 mjeseci. Banka intenzivno nadgleda tijekove novca tjedan za tjedan, a približne novčane tijekove izrađuje i do mjesec dana unaprijed. Banka u ovom roku može dodatno pribaviti likvidnost npr. ugovarajući repo ugovore ili ulazeći u swap transakcije. Repo ugovorima banka vrijednosne papire kratkoročno prodaje drugoj banci, ali u isto vrijeme dogovori termin kada će ih ponovno otkupiti i otkupnu cijenu. Tako banka može pribaviti sredstva ili plasirati ih, a da se minimalno izlaže kreditnom riziku. Banka ulazeći u swap transakcije s drugom bankom zamjenjuje višak svoje likvidnosti u jednoj valuti i tako nadomješta manjak likvidnosti u drugoj koja joj je nužnija. Pritom banke

⁴⁸ Ibidem [str. 17.]

⁴⁹ op. cit. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) [str. 390.]

unaprijed dogovaraju trenutak kada će ponovno izvršiti zamjenu sredstava, kako bi se vratile na početno stanje. Banke unaprijed dogovaraju i tečaj pa na taj način parcijalno rješavaju problem svoje likvidnosti bez da se izlažu valutnom riziku. Također, banke mogu prodati svoje buduće novčane tijekove i prebaciti kreditni rizik u procesu sekuritizacije.

Srednjoročno i dugoročno upravljanje s likvidnošću ili strukturno upravljanje odnosi se na planiranje i stvaranje ročne strukture banke u razdoblju od 18 mjeseci do 5 godina (srednjoročno) i više od 5 godina (dugoročno). Ova upravljanja imaju najmanje operativnog rada te su više strateška. Cilj menadžmenta, koji se bavi navedenim, jest kreirati planove za razvoj banke ovisno o poslovanju banke, mogućnostima i makroekonomskim pokazateljima. Iznimno je bitno da menadžment točno procijeni okolnosti koje će se događati u budućem periodu jer će isključivo na tome banka, danas, kreirati svoje proizvode za budući period. Banka, kako bi za 5 godina ostvarila željenu ročnu strukturu i bilancu, već danas mora početi s provođenjem planova. Svaka banka teži postići idealnu ročnu strukturu, a to znači prikupiti sredstva na što dulji rok i plasirati na što kraći rok. Ipak, klijenti s druge strane teže k tomu da oroče sredstva na što kraći te da dobiju sredstva na što duži rok. Za banku bi lakše i sigurnije bilo da prikupi sredstva na što duži rok te da ih plasira na što kraći, ali tada bi profitabilnost banaka došla u pitanje. Banke kreditirajući na duži period ostvaruju sporiji povrat likvidnosti nego li u slučaju kratkoročnog kreditiranja, ali zato dugoročnim kreditiranjem ostvaruju puno veći kamatni prihod.

Potrebno je istaknuti kako je manjim bankama u jednoj mjeri teže poslovati iz razloga što im realizacija velikog broja transakcija utječe na likvidnost. S druge pak strane, velikim bankama primjerice odobravanje kredita i vraćanje istog u konačnici ne mora utjecati u cijelosti na likvidnost. Ilustracija takvog slučaja slijedi: npr. osoba A ima tekući račun u banci B i u njoj podigne kredit za automobil. Osoba A plati auto tvrtci C koja ima račun u banci B i čiji zaposlenici također primaju plaću na tekući račun u istoj banci, banci B. S dijelom zaprimljenog iznosa tvrtka C isplati radnicima plaću u banci B, a radnici potroše plaću plaćajući režije preko internet bankarstva tvrtkama koje imaju račun u banci B i kupujući s gotovinskom karticom u trgovini koja također ima račun u banci B. Isto tako, osoba A kada uplati svoju prvu ratu kredita banci B, njezina se likvidnost neće povećati iz razloga što osoba A prima plaću na račun u banci B te će uplatom kredita doći samo do preraspodijele sredstava na kontima banke B. Zbog navedenog je većim bankama puno jednostavnije poslovati tj. plasirati sredstva, a ujedno im transakcijski depoziti predstavljaju stabilniji izvor financiranja

nego li je to slučaj s manjim bankama. Manje banke se u većoj mjeri oslanjaju na dugoročnije i stabilnije depozite subjekata, što i u slučaju sistemskog rizika tj. opće nelikvidnosti i krize financijskog sustava, rezultira stabilnošću njihovih izvora sredstava.

Rizik likvidnosti može se pratiti uz pomoć parametara poput: pokrivenost kredita depozitima, interbankarskim pokazateljem, pokazateljem likvidnosti i tkzv. LCR-om (Liquidity Coverage Ratio) te pokazateljem neto stabilnog financiranja (NSF-Net Stable Funding).⁵⁰ Pokrivenost kredita depozitima pokazuje odnos između plasiranih kredita i prikupljenih depozita. Interbankarski pokazatelj upućuje na to je li banka primatelj ili davatelj sredstava na međubankovnom tržištu. Interbankarski pokazatelj najvećih banaka iznosi 74,6% što znači da su najveće banke primaoci sredstava.⁵¹ Navedeno se nadovezuje na tezu kako su transakcijski depoziti stabilniji izvor sredstava za veće banke. Pokazatelj likvidnosti govori u kojoj mjeri je banka sa svojom kratkoročnom imovinom spremna podmiriti svoje kratkoročne obveze. LCR pokazatelj je koji je definiran Basel III dokumentom, a upućuje na odnos visokolikvidnih vrijednosnica koje banka drži u portfelju kako bi prebrodila potencijalni sistemski rizik (stres) likvidnosti u trajanju od 30 dana. Regulativa tj. prilagodba novom zahtjevu započela je s djelomičnom primjenom 2015. godine, a u cijelosti će biti realizirana 2019. godine.⁵² Za navedenim je iskazana potreba tijekom posljednje svjetske krize kada su banke, unatoč visokim stopama adekvatnosti kapitala, u kratkom razdoblju imale problema s likvidnošću uslijed urušavanja cjelokupnog financijskog sustava i slabog funkcioniranja međubankovnog tržišta. Općenito, Basel III nadovezuje se na Basel I i Basel II. Prethodni dokumenti ponajviše se odnose na upravljanje kreditnim rizikom kroz nadziranje adekvatnosti kapitala, dok Basel III usmjerava banke na sveobuhvatno upravljanje bankarskim rizicima s ciljem izbjegavanja nestabilnosti u bankarskom sustavu, čak i u slučaju opće nestabilnosti.

⁵⁰ Bonfim, D., & Kim, M. (2012). Liquidity Risk in Banking: Is there herding?, 40. <dostupno na: <http://doi.org/10.2139/ssrn.2163547>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 6-12.]

⁵¹ Cerrato M., Choudhry M., Crosby J., Olukuru J. (2012.) Why do UK bank securitize? <dostupno na: http://www.gla.ac.uk/media/media_231871_en.pdf> [pristupljeno: 19.04.2016.] [str.10.]

⁵² Basel Committee on Banking Supervision (2013.): Basel III-The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring <dostupno na: https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Tasks/Banking_supervision/Basel_Committee/2013_01_basel3_liquidity_coverage_ratio_liquidity_risk_monitoring_tools.pdf?__blob=publicationFile> [pristupljeno: 20.04.2016.] [str. 8.]

Tablica 3. Implementacija Liquidity Coverage Ratio

	1 January 2015	1 January 2016	1 January 2017	1 January 2018	1 January 2019
Minimum LCR	60%	70%	80%	90%	100%

Izvor: Basel Committee on Banking Supervision (2013.): Basel III-The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring <dostupno na: https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Tasks/Banking_supervision/Basel_Committee/2013_01_basel3_liquidity_coverage_ratio_liquidity_risk_monitoring_tools.pdf?__blob=publicationFile> [pristupljeno: 20.04.2016.] [str. 8.]

U konačnici, pokazatelj neto stabilnog financiranja, tj. NSF, upućuje na odnos između stabilnih budućih priljeva i budućih potreba kako bi banka mogla financirati odljeve. Za banku je nužno da odnos bude veći od 1, tj. 100, što upućuje da stabilni priljevi moraju biti veći od budućih odljeva.⁵³ NSF pokazatelj usmjeren je ne samo na kratkoročnu likvidnost. Manje banke obično imaju slabije ranije obrađene pokazatelje koji se odnose na kratkoročnu likvidnost, ali zato imaju dobar NSF pokazatelj koji sagledava i dugoročne priljeve i odljeve. Tomu je tako iz razloga što manje banku u svojoj strukturi bilance imaju veći relativni udio primljenih depozita (po viđenju i kratkoročnih, dugoročnih) od građana i tvrtki (primarni izvor), a isti se smatraju stabilnijima od sredstava prikupljenih na međubankovnom tržištu (sekundarni izvor), što je karakteristično za veće banke.

6.2. Ostali bankarski rizici

U prethodnom dijelu rada objašnjeni su osnovni bankarski rizici. U nastavku rada pozornost će se skrenuti i na ostale bankarske rizike s kojima se banka u okviru vlastitog poslovanja susreće. Ostali rizici stavljeni u kontekst bankarskog poslovanja, a koji će se naznačiti su: strateški rizik, operativni rizik i rizik upravljanja, rezidualni rizik, reputacijski rizik, rizik razrjeđenja, rizik koncentracije, rizik države te rizik pozicije.⁵⁴

Strateški rizik karakterističan je za sve poslovne subjekte pa tako i banke. Nepovoljne i pogrešne odluke kao i nedostatak inovativnosti i odlučnosti za promjene u korporativnom, poslovnom i regulatornom okruženju, u konačnici rezultira s neostvarivanjem ciljeva i lošim

⁵³ Basel Committee on Banking Supervision (2014.): Basel III- The Net Stable Funding Ratio <dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs271.pdf>> [pristupljeno: 20.04.2016.] [str.6.]

⁵⁴op. cit. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) [str. 359-360.]

poslovnim rezultatom banke. Operativni rizik i rizik upravljanja samo se nadovezuju na strateški rizik. Gubitci uzrokovani pogreškama i neusklađenostima s regulativom, rezultat su nepostojanja hijerarhije, internih kontrolnih tijela te politika i procedura. Po ovom problemu ranjivije su manje banke koje upravljaju s manjim sredstvima, kao i one tek osnovane. Neadekvatni mehanizmi sustava i kontrole mogu rezultirati realizacijom rezidualnog rizika. Primjer realizacije rezidualnog rizika je ostvareni gubitak uslijed loše procjene kreditnog rizika tj. korištenja neadekvatnih metoda prilikom kontrole i mjerenja istog. Kreditni rizik koji je ispravno procijenjen predstavlja tkzv. neto rizik kojeg se dodatno ne može umanjiti, ali kojeg se može prenijeti. Ukoliko je podcijenjen, banka će trpjeti gubitke zbog slabije naplate ili po osnovi ugovora kojim bude prenosila rizik, tj. kada isti tržište bude procjenjivalo.

Reputacijski rizik također predstavlja opasnost za sve poslovne subjekte. Svaka banka je brend koji garantira sigurnost i povjerenje. Reputacijski rizik pretpostavlja narušavanje povjerenja u integritet banke. Reputacijski rizik obično nastupa zadnji, dakle kada postane očito da banka loše upravlja rizicima te da ima poteškoća u poslovanju. Reputacijski rizik može dovesti do tkzv. reakcije „run on the bank“, što može banku učiniti potpuno nelikvidnom.

Rizik razrjeđenja realizira se u trenutku kada osiguranje plasmana nije dovoljno da pokrije njegovu vrijednost ili kada se naglo smanji vrijednost kolaterala. Navedeni rizik pogađa one banke koje osiguranje svojih plasmana baziraju na budućim prihodima svojih klijenata, ali i druge banke koje za osiguranje plasmana prihvaćaju imovinu koja je podložna velikim cjenovnim oscilacijama. Kako bi umanjile negativne posljedice rizika razrjeđenja, banke prilikom prihvaćanja kolaterala u obliku materijalne imovine, npr. nekretnina, istu u startu obezvrjeđuju.

Rizik koncentracije pretpostavlja pretjeranu izloženost banke prema pojedinoj skupini ili klijentu u aktivni ili pasivi. Izloženost banke može se promatrati prema geografskom smještaju, povezanosti osoba, gospodarskoj djelatnosti ili drugim karakteristikama osoba. Pretjerana izloženost banke u pasivi može rezultirati manjkom likvidnosti u trenutku kada klijenti banke budu zahtijevali svoja sredstva. Također, pretjerana izloženost banke u aktivni može rezultirati velikim rezervacijama i lošim plasmanima uslijed nenaplativosti plasmana. Iz tog razloga, regulator definira maksimalnu izloženost koju banka može imati prema određenim pravnim i fizičkim osobama, a ponderima aktive dodatno utječe na kreditnu distribuciju. Banke, kako se ne bi pretjerano izložile kreditnom riziku, a da ne izgube povjerenje klijenta, velike plasmane

mogu osigurati kroz tzv. sindicirani kredit koji pretpostavlja kreditiranje klijenta putem plasmana koji objedinjuje sredstva više banaka.

Rizik države prijetnja je onim bankama koje financiraju strane države i koje posluju s nerezidentima. Rizik države predstavlja vjerojatnost da suverena država ili dužnik iz dotične države, ne će biti u mogućnosti ili ne će htjeti vratiti svoj dug po dospelju inozemnom kreditoru.⁵⁵ Razlozi mogu biti namjerni, ekonomski ili politički. Ekonomski rizik očituje se kroz vjerojatnost da klijent ne će moći vratiti svoje dospjele obveze inozemnom kreditoru zbog lošeg gospodarskog stanja u državi, a politički rizik pretpostavlja vjerojatnost razmirica na političkoj sceni pa i potencijalnu neizvjesnost zbog ratova koje država vodi ili koji se vode u njezinom susjedstvu. Uslijed ekonomskih ili političkih nestabilnosti, može se realizirati rizik transfera koji predviđa vjerojatnost da klijent ne će biti u mogućnosti izvršavati svoje obveze prema inozemstvu uslijed nemogućnosti konvertiranja domaće valute u inozemnu i izvršenja deviznog naloga. U svakom slučaju, kreditoru u opisanim slučajevima preostaje potražiti pravnu zaštitu u pravnim okvirima države nerezidenta, a u slučaju kada je klijent država, pred međunarodnim institucijama.

S obzirom da su banke u posljednjim desetljećima aktivni sudionici trgovanja na burzovnim i tzv. OTC tržištima, ne smije se izostaviti rizik pozicije koji proizlazi iz špekulativnih poslova banke na pojedinoj poziciji. Banke trguju vrijednosnicama kako bi prenijele svoj rizik, ali nerijetko, u težnji za iskorištenjem viška likvidnosti, trguju s vrijednosnicama u svrhu ostvarenja profita. Iz rizika pozicije proizlazi i tzv. sekuritizacijski rizik koji ukazuje na potencijalne gubitke banke zbog neraspoznavanja svih rizika koji proizlaze iz trgovanja s određenim derivatom. Posljednja svjetska kriza iz 2008. godine uvelike je rezultat špekuliranja banaka s financijskim instrumentima temeljem kojih su iste ostvarile velike gubitke i ugrozile svoju likvidnost. Izvorno zamišljeno, sekuritizacija je proces putem kojeg banke u biti transferiraju kreditni rizik na investitore i povećavaju likvidnost. U razdoblju kreditne ekspanzije prije 2008. godine, hipotekarni krediti su bili čest predmet sekuritizacije. Općenito, sekuritizacija kredita putem tzv. CDO (Collateralized Debt Obligation) ugovora, trebala je bankama dodatno umanjiti rizik i pružiti dodatnu likvidnost kroz prodaju plasmana tj. budućih priljeva pokrivenih kolateralom.⁵⁶ Vrijednost CDO ugovora rasla je uslijed rasta

⁵⁵Nath H. K. (2008.) Country Risk Analysis: A Survey of the Quantitative Methods, *Sam Houston State University*

⁵⁶Jobst A. (2008.) What Is Securitisation, IMF, Finance & Development <dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2008/09/pdf/basics.pdf> > [pristupljeno: 01.04.2016.]

ekonomije i rasta vrijednosti kolaterala, tj. smanjenja rizika. Kako vrijednost CDO ugovora najviše ovisi o priljevima, ista je počela rapidno opadati u trenutku kada dužnici nisu više bili u mogućnosti podmiriti svoje obveze. Navedeno je izazvalo turbulenciju u financijskom sektoru, ali navedeno samo po sebi vjerojatno ne bi izazvalo kolaps koji se dogodio iz razloga što su hipotekarni krediti ipak osigurani kolateralom. Kriza globalnih razmjera potaknuta je ne zbog postojanja samih CDO ugovora i trgovanja s istima, koliko špekuliranjem s njihovom vrijednošću. Financijske institucije, u vjeri da će vrijednost CDO ugovora rasti, ulazile su u dugačke pozicije s tkzv. derivatima derivata. Kada su subjekti u ekonomiji došli u nemogućnost plaćanja svojih obveza prema vjerovnicima tj. imateljima CDO ugovora, vjerovnici su imali problem s likvidnošću, ali su dio plasmana namirili iz kolaterala. Nasuprot njima, oni koji su se kladili na rast vrijednosti CDO ugovora, tj. oni koji su zauzeli dugu poziciju s derivatom derivata, izgubili su enormna sredstva u korist onih koji su ušli u kratku poziciju. U praksi, banka se mogla kladiti na kretanje vrijednosti CDO ugovora koji obuhvaća plasmane koje je ishodišno sama kreirala. Banka je transferom portfelja i rizika dobila likvidna sredstva s kojima je mogla i dalje odobravati plasmane, a u isto vrijeme mogla se kladiti na rast vrijednosti CDO ugovora, kako bi i po toj osnovi, uz malo potrebne likvidnosti za obranu špekulativne pozicije, ostvarila profit. Prilikom pada vrijednosti CDO ugovora, banka koja je zauzela dugu poziciju kladeći se na rast vrijednosti derivata, ostvarila je čisti gubitak i ujedno, za pokriće istog, nije imala kolateral.

Svaka djelatnost je rizična tj. svi ekonomski subjekti koji posluju na tržištu suočeni su s jako puno rizika. Iz pregleda rizika s kojima se banka susreće vidljivo je da je bankarstvo uistinu zahtjevan, odgovoran i rizičan posao, posebice u trenucima kada gospodarstvo stagnira.

7. Bankarstvo u Republici Hrvatskoj

U nastavku rada biti će dan pregled zbivanja u bankarskom sustavu u Republici Hrvatskoj. Kroz povijesnu analizu bankarskog sustava, bankarski rizici će se staviti u kontekst poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj. Analiza događanja u bankarskom sustavu bit će prikazana kroz tri etape. U prvoj etapi biti će dan pregled zbivanja u okviru bankarskog sustava od neovisnosti Republike Hrvatske do završetka privatizacije velikih državnih banaka. U drugoj etapi promatra se period od početka 2000-ih do izbijanja gospodarske krize 2008. godine, a treća etapa odnosi se na poslovanje banaka u razdoblju krize, do danas.

7.1. Prva etapa

Prva etapa odnosi se na razdoblje devedesetih godina prošlog stoljeća. To je razdoblje u kojem je Republika Hrvatska stekla neovisnost, ali i vodila obrambeni rat s ciljem zaštite vlastitog teritorija i suverenosti. Stanje je u gospodarstvu bilo izrazito teško, poglavito zbog gubitka tržišta, zatvorenosti finansijskih tijekova i procesa privatizacije koji se provodio. U takvim okolnostima, banke, koje same po sebi nisu bile stabilne i tržišno orijentirane, bile su još krhkije. U promatranom razdoblju dogodile su se dvije značajne bankarske krize što je rezultiralo strožom zakonskom regulativom, propašću dijela banaka i privatizacijom velikih državnih banaka.

7.1.1. Prva bankarska kriza u Republici Hrvatskoj

Prema dubinskoj analizi koju je po naredbi posljednje jugoslavenske vlade provela kuća Coopers & Lybrand, na kraju 1989. godine, gubitci banaka su bili dvostruko veći od kapitala banaka, a 13 od 28 banaka nije bilo solventno.⁵⁷ Odmah po osamostaljenju Republike Hrvatske, banke u državnom vlasništvu, tj. vlasništvu Republike Hrvatske, imale su dodatne velike poteškoće. Osnovni problem, koji je donekle uspješno saniran, veže se uz devizne depozite deponenata. Naime, u Jugoslaviji, banke su sve devize prosljeđivale Narodnoj banki Jugoslavije, a NBJ po osamostaljenju Republike Hrvatske devize nije ustupila bankama u Republici Hrvatskoj. Dakle, banke su u svojoj pasivi imale devizne obveze, a u isto vrijeme u

⁵⁷ Šonje V. (2015.) Koliko je zapravo stajala sanacija banaka 90-ih? *Banka.hr* <dostupno na: <http://www.banka.hr/komentari-i-analize/koliko-je-zapravo-stajala-sanacija-banaka-90-ih>> [pristupljeno: 23.04.2016.]

aktivni su imale bezvrijedno potraživanje od NBJ. Problem je riješen davanjem državnih obveznica bankama za pokriće vrijednosti depozita, ali i blokiranjem deviznih depozita deponenata zbog nepostojanja međunarodnih deviznih pričuva Republike Hrvatske u tom trenutku.⁵⁸ Nadalje, veliki problem za banke predstavljali su loši plasmani velikim državnim poduzećima. U cilju saniranja navedenog, država je izdala državne obveznice za saniranje tih dugova. Time je završena tkzv. linearna sanacija banaka. U tom trenutku banke su nakratko postale stabilne, ali nisu učinjene nikakve radnje kako bi se izbjeglo dovođenje banaka u istu situaciju. Državne banke zapravo su bile banke u vlasništvu velikih državnih poduzeća koja su ih osnivala s ciljem osiguravanja jeftinog novca. Dakle, državne banke nisu bile tržišno orijentirane i usmjerene na profitabilnost, već im je zadaća bila osigurati likvidnost državnih poduzeća i visoku zaposlenost u istima. S druge strane, manje, privatne banke tada se osnivaju u velikom broju i često u istima rade nedovoljno stručni kadrovi, a uz to ne postoje učinkoviti ni interni niti vanjski sustavi nadzora poslovanja banaka. Rezultati istraživanja upućuju da su manje, privatne banke, bile još neučinkovitije od državnih banaka.⁵⁹ Broj državnih banaka bitno se ne smanjuje sve do 1995. godine kada se pristupa individualnim sanacijama državnih banaka. S druge strane, manje, privatne banke, osnivaju se sve do početka izbijanja druge bankarske krize 1998. godine, gdje su bile glavni akter. Tablica koja slijedi prikazuje broj banaka u razdoblju od 1990-2000. godine.

Tablica 4. Broj banaka prema kategoriji vlasništva, prva etapa

	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
1. Domaće	26	30	42	43	49	53	53	53	50	40	23
1.1. Državne	22	22	29	25	26	14	10	7	8	10	3
1.2. Privatne	4	8	13	18	23	39	43	46	42	30	20
2. Strane					1	1	5	7	10	13	20
Ukupno	26	30	42	43	50	54	58	60	60	53	43

Izvor: Kraft, E., Hofler, R., & Payne, J. (2004). Privatizacija, ulazak stranih banaka i efikasnost banaka u Hrvatskoj: Analiza stohastičke granice fleksibilnosti Fourierove funkcije troška, *Istraživanja, HNB* <dostupno na: <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-014.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.], prema HNB

⁵⁸ Jankov, L. (2000.) Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice, *HNB* <<http://www.hnb.hr/publikac/pregledi/p-002.pdf>> [pristupljeno 10.02.2016.] [str. 7.]

⁵⁹ Kraft, E., Hofler, R., & Payne, J. (2004). Privatizacija, ulazak stranih banaka i efikasnost banaka u Hrvatskoj: Analiza stohastičke granice fleksibilnosti Fourierove funkcije troška, *Istraživanja, HNB* <dostupno na: <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-014.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 18.]

Prva bankarska kriza kulminirala je tijekom 1995. i 1996. godine kada su u probleme zapale i kada su sanirane četiri velike državne banke, Privredna banka Zagreb, Splitska, Riječka i Slavonska banka. Osnovni razlog njihovih poteškoća, uz visoke troškove poslovanja i nisku efikasnost, bila su loša, tj. nenaplativa potraživanja. Novcem poreznih obveznika sanirani su gubitci banaka, ali ovaj put napravljene su i konkretne mjere kako iste banke ne bi došle u sličnu situaciju. Također, država je najavila privatizaciju istih, ali je privatizacija državnih banaka provedena tek nakon druge bankarske krize.

Proces individualne sanacije državnih banaka uključivao je:⁶⁰

- 1) Prijenos dijela loših plasmana na Državnu agenciju za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka te otpis ostatka loših plasmana na teret kapitala banke.
- 2) Dokapitalizaciju banaka do razine zadovoljenja uvjeta minimalne adekvatnosti kapitala.
- 3) Poništenje starih dionica u vlasništvu državnih poduzeća, a novi dioničar postala je Agencija.
- 4) Promjenu uprave banaka.

Ukupni trošak prve bankarske krize koji obuhvaća linearnu i individualnu sanaciju banaka iznosio je oko 4,7 milijardi USD, od čega 3,2 milijardi USD iznosi trošak pokrivanja stare devizne štednje, 990 milijuna USD iznosi trošak tzv. velikih obveznica za saniranje potraživanja banaka prema državnim poduzećima, a 473 milijuna USD je trošak sanacije državnih banaka bez uključenog troška sanacije Slavonske banke.⁶¹

Općenito govoreći, veliki problem bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj u počecima njezine neovisnosti bili su nelikvidnost i visoka inflacija što je posljedično rezultiralo deprecijacijom tadašnje valute, hrvatskog dinara, i visokim kamatnim stopama. Nedostatak likvidnosti razumljiv je s obzirom na okolnosti u kojima su se gospodarstvo i zemlja u tom trenutku nalazili. Zatvorenost financijskih tijekova, nepostojanje međunarodnih rezervi i nemogućnost povrata deviza iz NBJ bili su dodatni izvor nestabilnosti. Inflacija je u razdobljima stabilnosti poslovanja, za banke, negativan fenomen iz razloga što umanjuje vrijednost pozitivnog poslovnog rezultata. U slučaju poslovanja banka u Republici Hrvatskoj,

⁶⁰ Op. cit. Jankov, L. (2000.) [str. 8.]

⁶¹ Prga, I. (2006). Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava– jesu li bankovne krize prošlost?, *Rifin* 141-156, <http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_508.pdf> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str.4.]

inflacija se pozitivno odrazila na loša potraživanja državnih banaka jer su u kratkom razdoblju nekoć veliki gubitci postali mnogo manji. Ipak, u inflaciji je zato prijetila opasnost od realizacije valutnog rizika uslijed značajnog gubitka vrijednosti domaće valute. Već tada su deponenti u bankama u najvećoj mjeri štedjeli u devizama jer je to bio jedini način očuvanja vrijednosti s obzirom na hiperinflaciju u zemlji.

Dakle, uslijed nelikvidnosti i inflacije, izrazito visoke kamatne stope bile su uobičajene početkom devedesetih. Nakon stabiliziranja inflacije i tečaja hrvatskog dinara, 1994. godine uvedena je hrvatska kuna kao službena valuta u Republici Hrvatskoj. Ipak, tijekom kulminacije krize 1995. i 1996. godine, kamatne stope bile su u porastu.

Tablica 5. Prosječne tromjesečne kamatne stope, na godišnjoj razini u postocima, prva etapa

Godina	Tromjesečje	Prosječne tromjesečne kamatne stope banaka			
		Dnevno tržište novca	Kunski krediti s valutnom klauzulom	Kunski oročeni depoziti	Devizni oročeni depoziti
1995.	I.	17,2	13,9	9,9	nema podatka
	II.	19,1	20,4	10,8	nema podatka
	III.	23,0	23,8	11,4	6,6
	IV.	25,2	22,4	13,0	6,5
1996.	I.	29,7	24,3	15,0	6,8
	II.	26,3	22,9	14,6	6,5
	III.	11,4	21,4	12,7	6,5
	IV.	10,0	19,9	10,3	7,6
1997.	I.	11,4	18,6	9,9	6,4
	II.	11,3	16,3	9,9	6,1
	III.	9,3	15,6	9,4	5,9
	IV.	8,9	15,3	8,9	6,1
1998.	I.	10,1	15,3	9,0	7,2
	II.	16,0	15,0	9,7	7,4
	III.	16,0	14,5	9,7	6,6
	IV.	15,8	13,7	8,7	5,4

Izvor: Jankov, L. (2000.) Problemi banaka: uzroci , načini rješavanja i posljedice, HNB <<http://www.hnb.hr/publikac/pregledi/p-002.pdf>> [pristupljeno 10.02.2016.] [str. 8.], prema HNB

Velike kamatne stope tijekom 1995. i 1996. godine iskoristile su manje, privatne banke. Upravo su one kratkoročno financirale velike državne banke s viškom svoje likvidnosti. Vjerovalo se da su plasmani državnim bankama sigurni plasmani jer država ne smije dopustiti propast najvećih banaka, a isti su nosili enorman prinos.

Ipak, osnovni povod i pozadina krize koja je potakla državu na individualnu sanaciju banaka u državnom vlasništvu bili su loši plasmani. Loši gospodarski uvjeti i loši rezultati realne ekonomije, dodatno su destabilizirali financijski sustav. Državne banke od začetka su bile

opterećene lošim plasmanima, a značajan udio u aktivi banaka imale su nelikvidne dionice poduzeća. Iza navedenih dionica kriju se također loši plasmani banaka koji su pretvoreni u udjele banaka u kreditiranim poduzećima.

Tablica 6. Plasmani banaka u dionice poduzeća u 000 kuna i postotcima, prva etapa

	XII. 1993.	XII. 1994.	XII. 1995.	XI. 1996.	XII. 1996.	XII. 1997.	XII. 1998.
1. Plasmani poduzećima	18.348,2	23.733,5	27.686,4	31.606,3	26.814,7	35.282,8	40.889,4
2. Dionice	2.478,5	5.263,2	5.227,0	5.578,5	3.770,9	4.083,7	4.437,7
3. Udio dionica u plasmanima (%)	13,5	22,2	18,9	17,7	14,1	11,6	10,9

Izvor: Jankov, L. (2000.) Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice, *HNB* <<http://www.hnb.hr/publikac/pregledi/p-002.pdf>> [pristupljeno 10.02.2016.] [str. 12.], prema HNB

U konačnici, može se konstatirati da se prva bankarska kriza odnosi na linearnu sanaciju banaka kojom su obuhvaćene sve banke u Republici Hrvatskoj i individualnu sanaciju državnih banaka. Za prvu su bankarsku krizu u Republici Hrvatskoj karakteristični, prije svih rizika kreditni rizik, a potom, dijelom i posljedično, rizik likvidnosti. Navedeni rizici posebno su došli do izražaja u poslovanju državnih banaka. Također prisutna je izloženost banaka valutnom riziku zbog velikog udjela štednje deponenata u devizama. Rast kamatnih stopa u promatranom razdoblju pozitivno je utjecao na banke s viškom likvidnosti, a negativno na državne banke s manjkom likvidnosti. Uz navedene rizike, činjenica je da su banke u promatranom periodu bile malo efikasne, a zakonska regulativa, tj. prije neregulativa, nije bila prilagođena okolnostima u kojima se zemlja i cijeli gospodarski sustav pa tako i financijski sustav nalazio. Navedeno je rezultiralo izraženim agencijskim problemom i moralnim hazardom u rukovodstvu banaka, a isto je u konačnici dovelo do kreditiranja povezanih osoba i pretjerane izloženosti te u slučaju privatnih banaka, do kreditiranja dioničara. Ipak, u promatranom razdoblju nije došlo da tkzv. navale na banke, niti su manje, privatne banke, bile toliko u fokusu.

7.1.2. Druga bankarska kriza u Republici Hrvatskoj

Po završetku prve bankarske krize došlo je do kratke stabilizacije na bankarskom tržištu, a to se najviše ogleda u padu kamatnih stopa. No, upravo je pad kamatnih stopa, dijelom, rezultirao destabiliziranjem manjih, privatnih banaka. Manje, privatne banke, su u prethodnom vremenu, s ciljem prikupljanja izvora sredstava i uspostavljanja odnosa s klijentima, nudile veće pasivne kamatne stope od tržišnih. Navedeno je omogućavalo zaradu sve dok su aktivne kamatne stope rastle, ali padom aktivnih kamatnih stopa, njihova marža se smanjila.

Manje, privatne banke, u razdoblju od osamostaljenja, bazirale su svoj rast na prikupljanju depozita i plasiranju sredstava manje likvidnim državnim bankama. Individualnom sanacijom državnih banaka, državne banke prestale su biti bitan klijent manjih, privatnih banki. Uslijed navedenog i uslijed pada aktivnih kamatnih stopa, manje, privatne banke usmjeravaju se na kreditiranje rizičnih poduzeća. U 1997. godini kreditni rast iznosio je gotovo 48%.⁶² Glavnina tih plasmana biti će okarakterizirana kao loša potraživanja pa će dio privatnih banaka, uslijed velikih gubitaka, biti saniran, a dio njih će završiti u stečaju. Općenito, niska kvaliteta aktive banaka uobičajena je kada banke ostvaruju veliki kreditni rast, kada u istima ne postoje jasne kreditne politike i kada kreditni portfelj nije diverzificiran.⁶³ Iz tablice koja slijedi, razvidno je kako su rezervacije za rizične skupine B,C,D i E činile gotovo 15% plasmana tijekom 1997. i 1998. godine.

Tablica 7. Klasifikacija plasmana po rizičnim skupinama, u milijunima kuna i postotcima, prva etapa

Plasmani	XII. 1997.		XI. 1998.		XII. 1999.		VI. 2000.	
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel
A	91.706,8	88,8	97.227,9	85,1	92.061,5	85,5	96.197,0	86,2
B	5.454,5	5,3	6.377,8	5,6	4.507,0	4,2	3.709,7	3,3
C	3.413,4	3,3	5.574,8	4,9	3.749,9	3,5	3.985,8	3,6
D	871,7	0,8	2.718,1	2,4	3.393,6	3,2	3.531,8	3,2
E	1.856,7	1,8	2.359,6	2,1	3.903,3	3,6	4.179,4	3,7
Ukupno	103.303,1	100,0	114.258,2	100,0	107.615,4	100,0	111.603,6	100,0

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 42.]

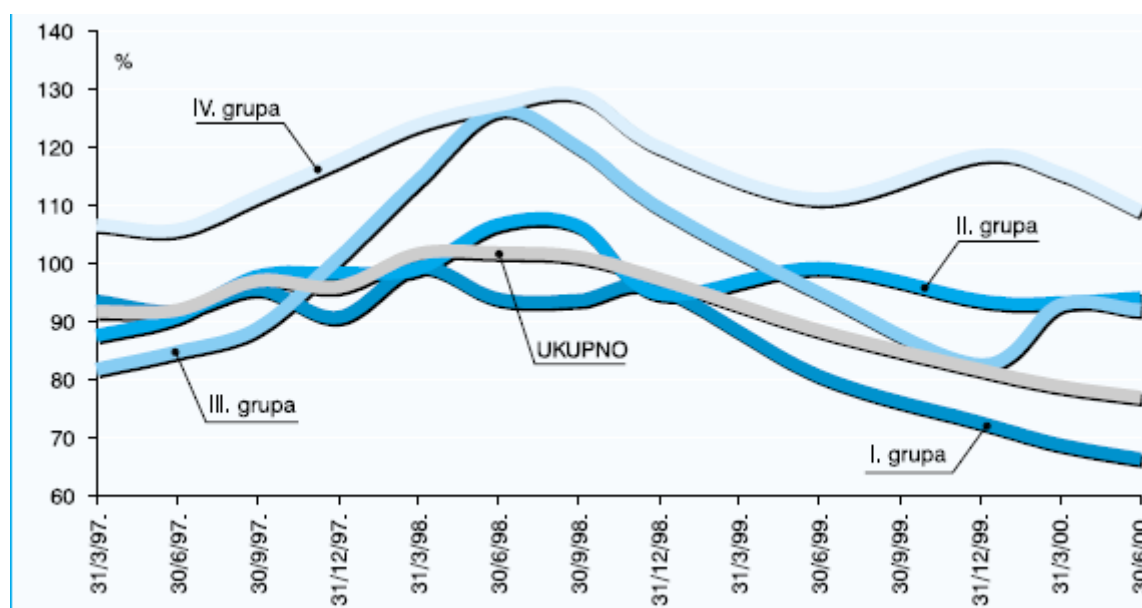
⁶² Op.cit. Kraft, E., Hofler, R., & Payne, J. (2004.) [str.10.]

⁶³ Op. cit. Prga, I. (2006.) [str.7.]

Iako se može činiti kako je udio zdravih plasmana relativno visok, treba napomenuti kako banka koja ostvaruje kamatni spread od čak 10% u razlici između aktivne i pasivne kamatne stope, ostvaruje gubitak ukoliko nije u mogućnosti naplatiti 10% glavnice i pripadajuće kamate od istog plasmana. U konkretnom slučaju, kamatni spread kretao se oko 6-8%, a udio rizičnih plasmana iznosio je 15%.

Također, značajan razlog druge bankarske krize, u čijem fokusu su manje, privatne banke, jest nelikvidnost. Nelikvidnost je dijelom uzrokovana nenaplativošću potraživanja, ali u drugoj bankarskoj krizi došlo je i do zaustavljanja rasta depozita. Naime, manje, privatne banke, u prijašnjem su razdoblju konstantno ostvarivale rast depozita, tj. novim depozitima, a ne toliko dobrim poslovanjem, namirivale su svoje potrebe za likvidnošću. Dakle, veliki kreditni rast nije imao podlogu u rastu depozita. Navedeno je vidljivo u pogoršanju omjera kredita i depozita tijekom 1997. i 1998. godine, poglavito kod banaka II., III. i IV. skupine, tj. banaka s veličinom aktive manjom od 5 mlrd. kuna, a većom od 1 mlrd. kuna, manjom od 1 mlrd. kuna i većom od 500 mil. kuna te manjom od 500 mil. kn.

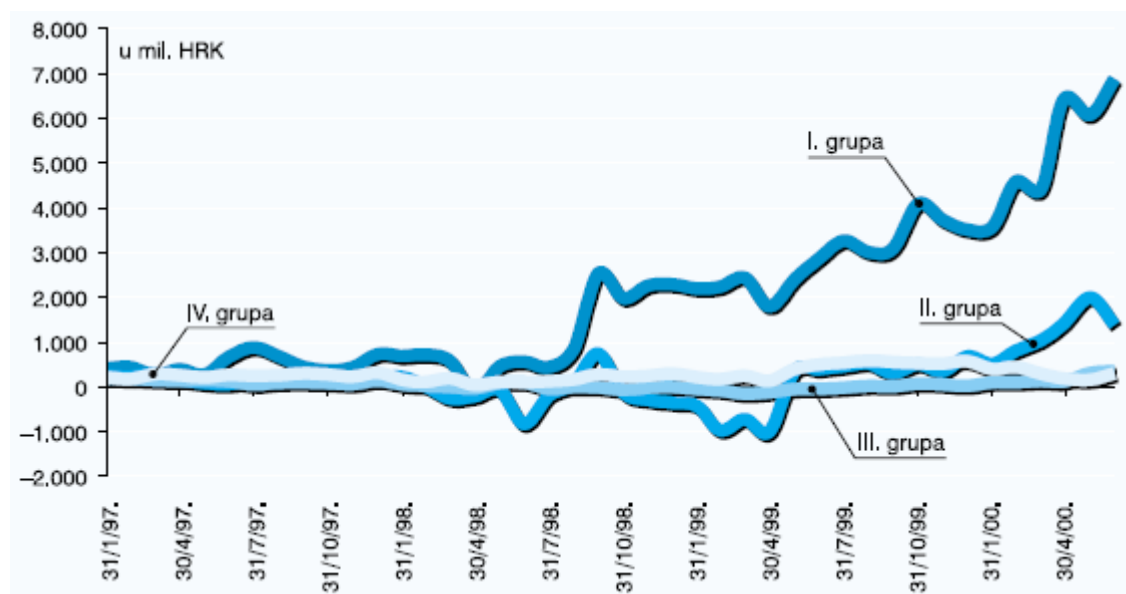
Grafikon 2. Omjer krediti/depoziti, prva etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 45.]

Manjak likvidnosti ogleda se u manjku slobodnih sredstava kojih banke u trenutku krize nisu imale, a isto je razvidno iz sljedećeg grafikona.

Grafikon 3. Slobodne rezerve, prva etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 45.]

Od banaka, prva u probleme zapada Dubrovačka banka koja je jedina uz Croatia banku sanirana. Ostale banke, Glumina banka, Županjska banka, Komercijalna banka, Gradska banka Osijek, Ilirija banka, Neretvansko-gospodarska banka, Agroobrtnička banka i Hrvatska gospodarska banka, odlaze u stečaj. Također, propadaju i štedionice Invest i Građanska štedionica Karlovac. Ukupni trošak sanacije i propasti banka, tj. druge bankarske krize, po državni proračun Republike Hrvatske, iznosio je oko 800 mil. USD.⁶⁴

Dakle, kao i u slučaju prve bankarske krize, najizraženiji rizik i u drugoj bankarskoj krizi je kreditni rizik. Nakon kreditnog rizika, izrazito je značajan rizik likvidnosti. Tijekom druge bankarske krize zabilježen je i reputacijski rizik tj. obistinio se najgori mogući scenarij za banku, tj. došlo je do navale štediša na Dubrovačku banku. Navedeno je dodatno pogoršalo situaciju u do tada „uspješnoj“ banci. Također, tijekom druge bankarske krize do izražaja je došao i cjenovni rizik. Pad kamatnih stopa usmjerio je manje, privatne, banke na kreditiranje izrazito rizičnih klijenata s većim kamatnim prinosom. Očigledno, u bankama nije vođeno računa o upravljanju s rizicima, a katkad je rizično kreditiranje bilo potaknuto političkim pritiscima i pritiscima same uprave i nadzornih organa. Banke su bile izložene deviznom riziku, također. Banke su imale izraženiju dugu poziciju tijekom druge bankarske krize, a zbog očekivanja deprecijacije kune u tom razdoblju.

⁶⁴ Ahec-Šonje A. (2002). Analiza osjetljivosti bankarskog sustava-primjena signalne metode, *Ekonomski pregled* 53, 807–848. UDK 336.711.6 [str.18.]

Prva bankarska kriza i druga bankarska kriza negativno su se odrazile na proračun Republike Hrvatske te na njezino gospodarstvo u cjelini. Krize su rezultirale s propašću dijela banaka i privatizacijom velikih državnih banaka. Ulaskom stranog kapitala, velike državne banke postaju likvidne, kadrovski jače, te u očima subjekata u ekonomiji stabilnije. Činjenica je kako su strane banke preuzimanjem velikih domaćih banaka i to u trenutku kada su manje privatne banke bile financijski slabe, imale dobru startnu poziciju za razvitak svojeg poslovanja. Zasiurno su dolazak stranih banaka potpomogle činjenice da je kamatni spread bio visok te da je kreditni potencijal, poglavito građana, bio gotovo u cijelosti neiskorišten. Drugi razlozi ulaska stranih banaka na tržište Republike Hrvatske vidljivi su iz slike koja slijedi.

Slika 4. Važnost razloga za ulazak i ostanak stranih banaka na hrvatskom tržištu

Razlog ulaska na hrvatsko tržište	U vrijeme ulaska			Sada			U budućnosti		
	Prosječna ocjena ^a	Broj odgovora	Udio u ukupnoj bankovnoj aktivni	Prosječna ocjena ^a	Broj odgovora	Udio u ukupnoj bankovnoj aktivni	Prosječna ocjena ^a	Broj odgovora	Udio u ukupnoj bankovnoj aktivni
Konkurencija u matičnoj državi	3,97	10	29,81%	4,19	10	29,81%	4,37	10	29,81%
Potruga za novim klijentima/novim poslovima	4,15	10	29,81%	4,33	10	29,81%	4,51	10	29,81%
Praćenje klijenata iz matične države	2,86	10	29,81%	3,17	10	29,81%	3,62	10	29,81%
Neiskorišteni kreditni potencijal hrvatskog gospodarstva	4,10	10	29,81%	4,24	10	29,81%	4,06	10	29,81%
Neiskorišteni kreditni potencijal hrvatskog stanovništva	4,14	9	29,36%	4,29	9	29,36%	4,20	9	29,36%
Geografska blizina	4,07	10	29,81%	4,15	10	29,81%	3,72	10	29,81%
Sličnost mentaliteta	3,49	10	29,81%	3,49	10	29,81%	3,50	10	29,81%
Visoke kamatne marže	4,58	10	29,81%	3,66	10	29,81%	3,27	10	29,81%

Skala ocjena: 1 – potpuno nevažno, 2 – donekle važno, 3 – važno, 4 – vrlo važno, 5 – izuzetno važno

Izvor: Kraft E. (2003.) Strane banke u Hrvatskoj: Iz druge perspektive, Istraživanja HNB <dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121624/i-012.pdf/3b0adc3a-2935-44c6-905c-05a4bf90fbcc>> [pristupljeno: 27.04.2016.] [str. 19.]

Po završetku druge bankarske krize i privatizacije, koncentracija udjela najvećih banaka ponovno raste, tj. udio velikih banaka na tržištu raste nakon godina kontinuiranog pada kada su se razvijale manje, privatne banke.

Tablica 8. Udjeli aktive najvećih banaka u ukupnoj aktivni banaka, u postotcima, prva etapa

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
Dvije najveće	54	46	40	41	44	48
Četiri najveće	68	60	53	53	58	62

Izvor: Kraft, E., Hofler, R., & Payne, J. (2004). Privatizacija, ulazak stranih banaka i efikasnost banaka u Hrvatskoj: Analiza stohastičke granice fleksibilnosti Fourierove funkcije troška, *Istraživanja, HNB* <dostupno na: <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-014.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 9.], prema HNB

Bitno je napomenuti kako je druga bankarska kriza potakla i izmjene u zakonskoj regulativi u kontekstu supervizije banaka. Krajem 1998. godine donesen je novi Zakon o bankama ("Narodne novine", br. 161/98). Njime je drastično povećan iznos temeljnog kapitala potrebnog za osnivanje banke. Također, zahtijevana stopa adekvatnosti kapitala povećana je sa 8 na 10%. Isti zakon obvezao je banke da provode unutarnju reviziju te da procjenjuju i mjere izloženosti bankarskim rizicima. Najvažnija novina Zakona vezala se uz odredbe o nadzoru poslovanja banaka od strane HNB-a.

HNB je tijekom 1999. i 2000. godine donio niz podzakonskih akata koji su se odnosili na:⁶⁵

- 1) Izračunavanje kapitala i adekvatnosti kapitala banke
- 2) Raspoređivanje plasmana i izvanbilančnih rizičnih stavki i utvrđivanje izloženosti banke
- 3) Formiranje posebnih rezervi za osiguranje od potencijalnih gubitaka banke
- 4) Ulaganje banke u materijalnu imovinu i vlasničke uloge
- 5) Obavješćivanje HNB-a o zaduženju pojedinog dužnika kod banke u iznosu većem od 5 milijuna kuna
- 6) Obujam i sadržaj revizije i izvješća o obavljenoj reviziji banaka
- 7) Davanje odobrenja za rad banke
- 8) Obavljanje nadzora za rad banke

⁶⁵ Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 8.]

Dakle, novim Zakonom i podzakonskim aktima, uređen je okvir bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. Ipak, ostaje upitna uloga zakonodavca i HNB-a u provedenim sanacijama Dubrovačke i Croatia banke te u procesu privatizacije državnih banaka. HNB je postala bitan dionik banaka, no iz donesenih odredbi može se uvidjeti kako je isključivi cilj zakonodavca i HNB-a bio stvoriti i osigurati uvjete kako bi financijski sustav u nadolazećem vremenu bio stabilan. Cilj je bio umanjiti mogućnost budućih bankarskih kriza uzrokovanih makro, a posebno mikro čimbenicima. Iako su prva i druga bankarska kriza bitno potpomognute vanjskim faktorima, jasno je da su nepostojanje jasnih politika i procedura te slaba kadrovska struktura doprinijeli realizaciji operativnog i strateškog rizika.

Ni zakonodavac, niti HNB, tada nisu donijeli akte u kontekstu prava i zaštite klijenata. U drugoj etapi, strane banke ostvaruju snažni kreditni rast te će upravo zbog izostale regulative, mnogi subjekti u ekonomiji biti oštećeni u suradnji s bankama.

7.2. Druga etapa

Druga etapa odnosi se na period od završetka privatizacije velikih državnih banaka, tj. 2000. godine, do kraja 2008. godine. U promatranom periodu dolazi do širenja mreže poslovnica i bankomata, ali u isto vrijeme je smanjen broj banaka koji posluju u Republici Hrvatskoj na 34. Primjerice, 2000. godine u Republici Hrvatskoj postojalo je 756 poslovnica i 736 bankomata, a do 2008. godine broj poslovnica je povećan na 1.330, a broj bankomata na 3.342.⁶⁶ Također, strane i velike banke u cijelosti su postale dominantne u okviru bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. U promatranom razdoblju velike banke drže 80% vrijednosti ukupne aktive banaka, a strane banke drže 90% vrijednosti aktive bankarskog sustava.

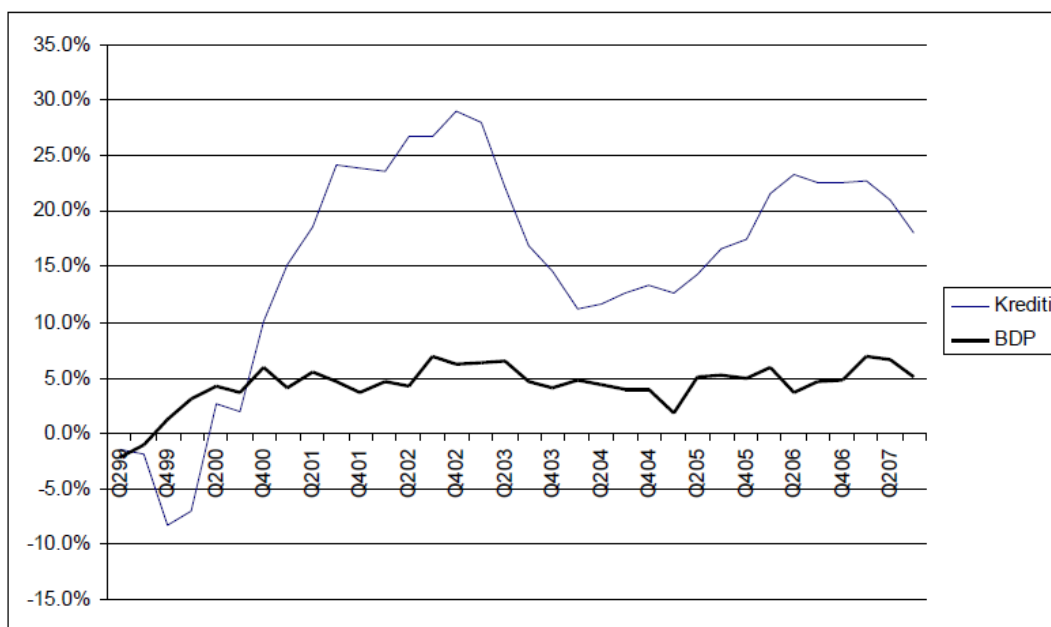
Promatrano razdoblje, razdoblje je naglog rasta kreditne mase što je rezultiralo većom potrošnjom i rastom BDP-a. Razvoj Republike Hrvatske bazirao se na dugu, a veći dio duga, u promatranom periodu, troši se na tzv. potrošnju bez ekonomskog smisla. Gospodarski rast odvijao se u kontekstu pada cijene kapitala, rasta povjerenja u financijske institucije, rasta raspoloživosti izvora financiranja i povećanja vrijednosti kolaterala.⁶⁷ U promatranom periodu, Republika Hrvatska produbljuje svoj deficit tekućeg računa u platnoj bilanci jer se kreditima financira uvoz. Deficit tekućeg računa, Republika Hrvatska namiruje suficitom

⁶⁶ Bilten o bankama HNB, broj 7. (2003.) [str. 15.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 13.]

⁶⁷ HUB analize (2008.) Krediti i gospodarski rast: Od teorije do stvarnosti, Broj 9. [str. 4.]

kapitalnog račun, tj. priljevom stranog novca kroz inozemna ulaganja ili daljnjim zaduživanjem u inozemstvu.

Grafikon 4. Kretanje BDP-a i kredita, u odnosu na isto tromjesečje prošle godine, druga etapa

Izvor: HUB analize (2008.) Krediti i gospodarski rast: Od teorije do stvarnosti, Broj 9. [str. 12.]

Iz grafikona je jasno vidljivo kako je kreditni rast u promatranom periodu iz godine u godinu iznosio preko 10%, a u prosjeku se kretao oko 20% godišnje. Iz tablice koja slijedi vidljiva je struktura plasmana, a razvidno je kako je vrijednost kredita, tj. zaduženost subjekata u hrvatskoj ekonomiji, u 8 godina koje su predmet analize, porasla 6 puta.

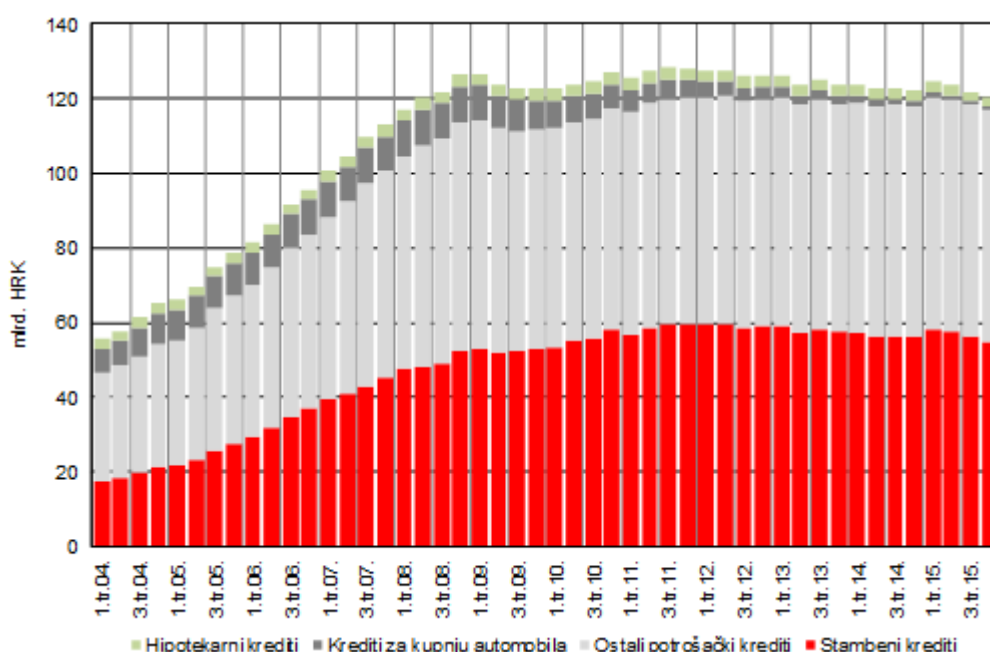
Tablica 9. Struktura i rast plasmana banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa

Struktura klijenata	Godina		Prosječni godišnji rast	Ukupna promjena
	2000.	2008.		
Državne jedinice	4.057,2	21.495,2	23,2%	529,8%
Financijske institucije	938,8	5.796,7	25,6%	617,5%
Državna trg. Društva	2.081,9	8.542,7	19,3%	410,3%
Ostala trg. Društva	22.053,9	85.526,0	18,5%	387,8%
Neprofitne institucije	230,1	591,1	12,5%	256,9%
Stanovništvo	18.207,4	122.733,8	26,9%	674,1%
Nerezidenti	483,1	1.919,1	18,8%	397,2%
UKUPNO:	48.052,4	246.604,6	22,7%	513,2%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 43.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 38.]

Iz tablice se jasno vidi da su banke u najvećoj mjeri financirale stanovništvo, a manji kreditni rast od prosjeka ostvaren je u financiranju privatnog sektora. Grafikon koji slijedi prikazuje da su se banke kreditirajući stanovništvo, prvenstveno vodile profitnim ciljevima. U strukturi kredita stanovništvu značajan udio imaju potrošački krediti, tj. krediti bez dugotrajnog ekonomskog smisla. S obzirom da je kreditni rast u Republici Hrvatskoj u korelaciji s rastom BDP-a, a da struktura kredita upućuje na visok udio potrošačkih kredita, jasno je kako se „život dostojan čovjeka“ osiguravao dugom.

Grafikon 5. Struktura kredita stanovništvu od 2004. godine

Izvor: HNB, standardni prezentacijski format-redovne publikacije, 1. tromjesečje 2016.

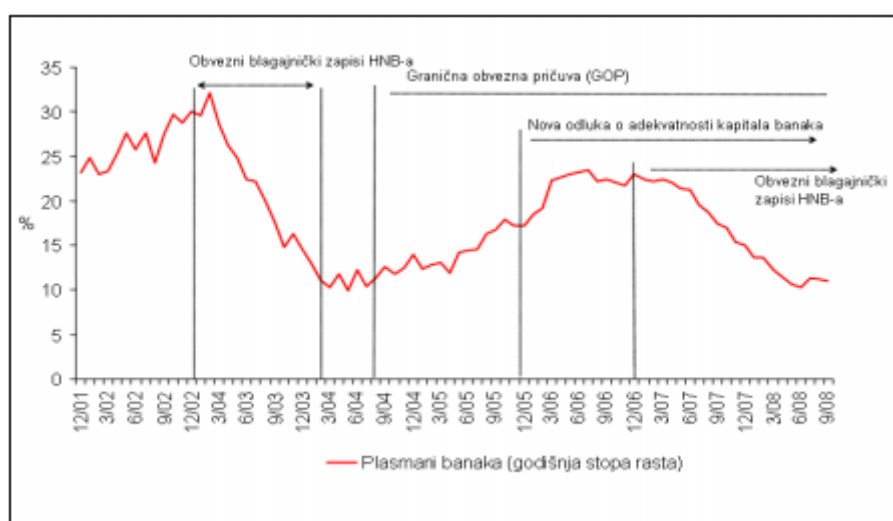
Snažan kreditni rast ostvarivan je do 2008. godine. Od tada pa do danas traje razdoblje blagog razduživanja. Banke ne kreditiraju unatoč višku likvidnosti, a subjekti u ekonomiji bez rasta gospodarstva nisu u mogućnosti vraćati dugove. O ovoj problematici više će biti riječi u nastavku rada.

HNB je u promatranom periodu bila svjesna opasnosti od nekontroliranog rasta kredita. Iz tog razloga nastojala je raznim mjerama ograničiti kreditni rast te je upućivala na štetnost nekontroliranog rasta. Iz banaka su tada negativno reagirali na djelovanje HNB-a naglašavajući da će isto negativno utjecati na gospodarstvo u cjelini. Banke su, unatoč poduzetim mjerama od strane HNB-a, nastavile s kreditiranjem jer su benefiti od kreditiranja još uvijek bili veći od dodatnog troška regulacije. Također, MMF je kritizirao djelovanje

HNB-a. U isto vrijeme ECB podigla je kamatne stope s ciljem ograničavanja kreditnog rasta na 10% u EU, a to je rezultiralo velikim viškom likvidnosti kojeg su banke iz EU preusmjerile u Republiku Hrvatsku i druge zemlje Jugoistočne Europe.⁶⁸ Na taj način dodatno se poticao rast BDP-a zemalja iz EU baziran na proizvodnji, te umjetni rast u zemljama Jugoistočne Europe baziran na potrošnji i kreditima.

Iz grafikona koji slijedi vidljivo je djelovanje HNB-a u promatranom periodu, a s ciljem ograničavanja kreditnog rasta.

Grafikon 6. Mjere HNB-a s ciljem ograničavanja kreditnog rasta, druga etapa

Izvor: Kukavcic J. (2009.) Mjere monetarne politike za ograničavanje rasta plasmana i inozemnog zaduživanja, Ekonomski fakultet u Zagrebu <dostupno na: http://www.unizg.hr/rektorova/upload_2009/jasena_kukavcic_rektor_nag.pdf> [pristupljeno: 29.04.2016.] [str. 6.], prema HNB

Dakle, HNB je tijekom 2003. godine utjecao na smanjenje rasta kredita. HNB je postigao taj rezultat donijevši odluku o „nepenaliziranju“ kreditnog rasta do 16% i to 4% kvartalno te obvezom upisa blagajničkih zapisa HNB-a od strane banaka zbog prekoračenja određenog limita u vrijednosti 200% od prekoračenja, uz kamatu od 0,5%.⁶⁹ Istom mjerom HNB se poslužio 2007. godine kada je kreditni rast ograničen na 12% godišnje i to 1% mjesečno. Penalizacija se odnosila na obvezan upis blagajničkih zapisa u vrijednosti 175% od ograničenja, uz kamatnu stopu od 0,25%. Navedene mjere dale su djelomične rezultate jer su se velika poduzeća počela zaduživati direktno kod banki majki u inozemstvu. Neuspješne mjere odnosile su se na uvođenje granične obvezne pričuve i novu odluku o adekvatnosti

⁶⁸ LIDER press (2007.) Rohatinski: HNB neće odustati od mjera ograničenja kreditnog rasta

⁶⁹ Narodne novine br.36/201 (2003.) Odluka o obveznom upisu blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke

kapitala. Granična obvezna pričuva trebala je zaustaviti kreditni rast zaustavljanjem dotoka jeftinog novca iz inozemstva. Strane banke u Republici Hrvatskoj uobičajeno su se zaduživale kod banki majki u inozemstvu, a na taj način se povećavala inozemna pasiva banaka i javni dug Republike Hrvatske. Odlukom HNB-a iz 2004. godine, banke koje su na taj način dolazile do sredstava, 55% sredstava prikupljenih u inozemstvu, trebale su položiti bez naknade na poseban račun HNB-a.⁷⁰ Navedena mjera dala je samo kratkoročne mjere i u konačnici nije bitno utjecala na smanjenje kreditnog rasta jer su banke kroz dokapitalizaciju došle do novca iz inozemstva. Iz istog razloga nije bila uspješna ni odluka o adekvatnosti kapitala kojom su izmijenjeni ponderi za izračun ponderirane aktive. Dapače, ista je pridonijela dokapitalizaciji banaka u stranom vlasništvu. U konačnici, velike strane banke pronašle su rješenja za svaku mjeru, a rast manjih, domaćih banaka je ograničen.

Iz tablice koja slijedi vidljivo je kako je kapital banaka u Republici Hrvatskoj, u promatranom periodu, porastao 5 puta, kao i depoziti, a krediti u pasivi porasli su za ukupno 2,8 puta. Bilanca banaka je u promatranom periodu narasla za 4,7 puta.

Tablica 10. Struktura pasive tj. izvori sredstava banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa

Stavka pasive	Godina		Prosječni godišnji rast	Ukupna promjena
	2000.	2008.		
Kreditni od fin. institucija	4.324,8	19.270,0	20,5%	445,6%
Depoziti	62.523,1	247.813,9	18,8%	396,4%
Ostali krediti	14.469,3	32.862,6	10,8%	227,1%
Derivativne i ostale fin. obveze	0,0	1.578,3	/	/
Izdani dužnički vrijednosni papiri	1,9	3.392,3	155,0%	178542,1%
Dopunski kapital	342,3	2.109,0	25,5%	616,1%
Kamate, naknade i druge obveze	5.336,5	13.139,7	11,9%	246,2%
Kapital	12.193,2	49.927,1	19,3%	409,5%
UKUPNO:	99.191,1	370.092,9	17,9%	373,1%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 31.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 20.]

⁷⁰ Kukavcic J. (2009.) Mjere monetarne politike za ograničavanje rasta plasmana i inozemnog zaduživanja, Ekonomski fakultet u Zagrebu <dostupno na: http://www.unizg.hr/rektorova/upload_2009/jasena_kukavcic_rektor_nag.pdf> [pristupljeno: 29.04.2016.] [str. 10.]

U isto vrijeme značajan rast u aktivni od 3,25 puta ostvaren je na području sredstava i visokoutrživih vrijednosnih papira. Najznačajniji rast aktive ostvaren je na stavci krediti ostalim komitentima. Iz navedene tablice vidljivo je da se ukupna suma kredita povećala 6 puta.

Tablica 11. Struktura aktive banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa

Stavka aktive	Godina		Prosječni godišnji rast	Ukupna promjena
	2000.	2008.		
Gotovina i depoziti kod HNB-a	10.664,5	42.671,2	18,9%	400,1%
Depoziti kod drugih fin. institucija	12.350,8	35.592,8	14,1%	288,2%
Trezorski zapisi i blagajnički zapisi	4.705,4	10.062,5	10,0%	213,9%
Trgovački portfelj vrijednosnih papira i dr. instr.	1.476,1	6.840,0	21,1%	463,4%
Kreditni fin. Institucijama	1.072,3	5.796,7	23,5%	540,6%
Kreditni ostalim komitentima	47.113,5	240.808,0	22,6%	511,1%
Investicijski portfelj vrijednosnih papira i dr.instr.	13.100,2	18.070,0	4,1%	137,9%
Ulaganja u podružnice i povezana poduzeća	2.422,1	1.774,1	-3,8%	73,2%
Preuzeta imovina	507,7	391,7	-3,2%	77,2%
Materijalna imovina i softver (minus amortizacija)	3.246,1	4.503,8	4,2%	138,7%
Kamate naknade i ostala imovina	3.376,2	6.624,5	8,8%	196,2%
(Posebne rezerve za gubitke)	843,8	3.042,4	17,4%	360,6%
UKUPNO:	99.191,1	370.092,9	17,9%	373,1%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 30.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 16.]

Tablica koja slijedi ukazuje kako je unatoč velikom rastu kredita, došlo do opadanja rizičnih plasmana u relativnom broju. Tablica uključuje i kreditnu izloženost iz izvanbilance banaka (npr. akreditivi, garancije, dozvoljeni minusi)

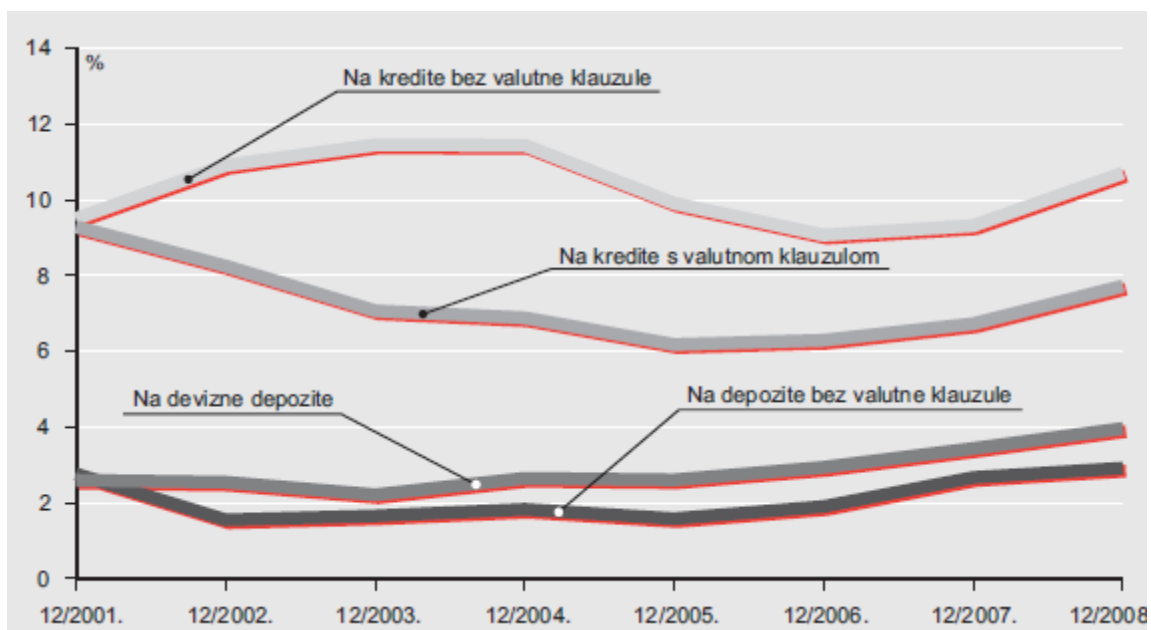
Tablica 12. Struktura ukupnih plasmana (bilanca i izvanbilanca) prema naplativosti, druga etapa

Plasmani	Udio u % i godina				2008/2000.
	2000.	2001.	2002.	2008.	
Potpuno nadoknadivi	90,5	92,7	94,1	96,7	106,9%
Djelomično nadoknadivi	5,6	4,4	3,6	2,3	41,1%
Nenadoknadivi	3,9	2,9	2,3	1,0	25,6%
UKUPNO:	100,0	100,0	100,0	100,0	

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 3. (2003.) [str. 31.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 35.]

U promatranom razdoblju nije došlo do većih poremećaja kamatnih stopa. Kamatne stope na kredite s valutnom klauzulom postupno su padale uslijed smanjenja kreditnog rizika i velikog priljeva jeftinog novca iz inozemstva, a posljedično je i kuna nerealno jačala u odnosu na euro. Kamatne stope na kunske kredite počinju padati nakon uvedenih mjera HNB-a vezanih uz obveznu graničnu pričuvu. Do 2004., udio kunskih depozita u pasivi porastao je na 25%, a 2008. godine kunski depoziti činili su 35% pasive banaka. Od 2004. pasivne kamatne stope u blagom su porastu zbog mjera HNB-a i ECB s ciljem ograničavanja kreditnog rasta, a iz grafikona se vidi da je trošak regulacije u konačnici prebačen na krajnje korisnike kredita jer su i aktivne kamatne stope počele rasti. U promatranom razdoblju, klijenti banaka, iz neznanja i propusta zakonodavca, pristaju plaćati aktivnu kamatu ili dobivati pasivnu kamatu, promjenjivu po odredbama banke. Taj fenomen biti će detaljnije obrađen u raspravi rada.

Grafikon 7. Kretanje aktivnih i pasivnih prosječnih kamatnih stopa, druga etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 32.]

Iz tablice koja slijedi vidljivo je kako u promatranom periodu nije došlo do značajnije promjene u strukturi prihoda banke.

Tablica 13. Struktura prihoda banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa

Struktura prihoda banke	Godina 2000.	Udjel 2000.	Godina 2008.	Udjel 2008.
Ukupni kamatni prihod	8.400,1	74,5%	21.767,4	76,6%
Ukupni nekamatni prihod	2.878,9	25,5%	6634,5	23,4%
UKUPNO	11.279,0	100,0%	28.401,9	100,0%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 2. (2001.) [str. 34.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 27.]

Po pitanju troškova, bilo je za očekivati da će se kamatni rashodi povećati s obzirom na rast pasivnih kamatnih stopa. Također, vidljivo je da su banke smanjile opće troškove tj. da su postale efikasnije.

Tablica 14. Struktura troškova banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa

Struktura troškova banke	Godina 2000.	Udjel 2000.	Godina 2008.	Udjel 2008.
Ukupni kamatni rashod	4.073,5	40,8%	11.809,2	49,6%
Ukupni rashod od provizija i naknada	898,2	9,0%	2.222,5	9,3%
Opći troškovi i amortz.	3.578,7	35,9%	7.534,8	31,7%
Troškovi rezerviranja	1.298,5	13,0%	1.098,9	4,6%
Porez na dobit	123,3	1,2%	1.124,0	4,7%
UKUPNO	9.972,2	100,0%	23.789,4	100,0%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 2. (2001.) [str. 34.] i Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 27.]

U konačnici, profitabilnost banaka u apsolutnom iznosu porasla je gotovo 3,5 puta, ali je u relativnom smislu ostala na sličnoj razini. Banke su tijekom perioda ostvarivale male povrate na ukupnu aktivu, te dvoznamenkaste povrate na kapital. Iz priloženog se vidi kako profitabilnost bankarskog sektora, tijekom promatranog perioda, ipak nije tolika koliko se u javnosti polemizira. Ostvarena profitabilnost bazirana je na kreditnoj ekspanziji i visokom udjelu potpuno naplativih plasmana.

Tablica 15. Profitabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, druga etapa

	Godina		
	2000.	2004.	2008.
Neto dobit	1.306,8	3.036,8	4.612,5
Kapital	12.193,2	19.681,8	49.927,1
Aktiva	99.191,1	229.305,2	370.092,9
ROE	10,7%	15,4%	9,2%
ROA	1,3%	1,3%	1,2%

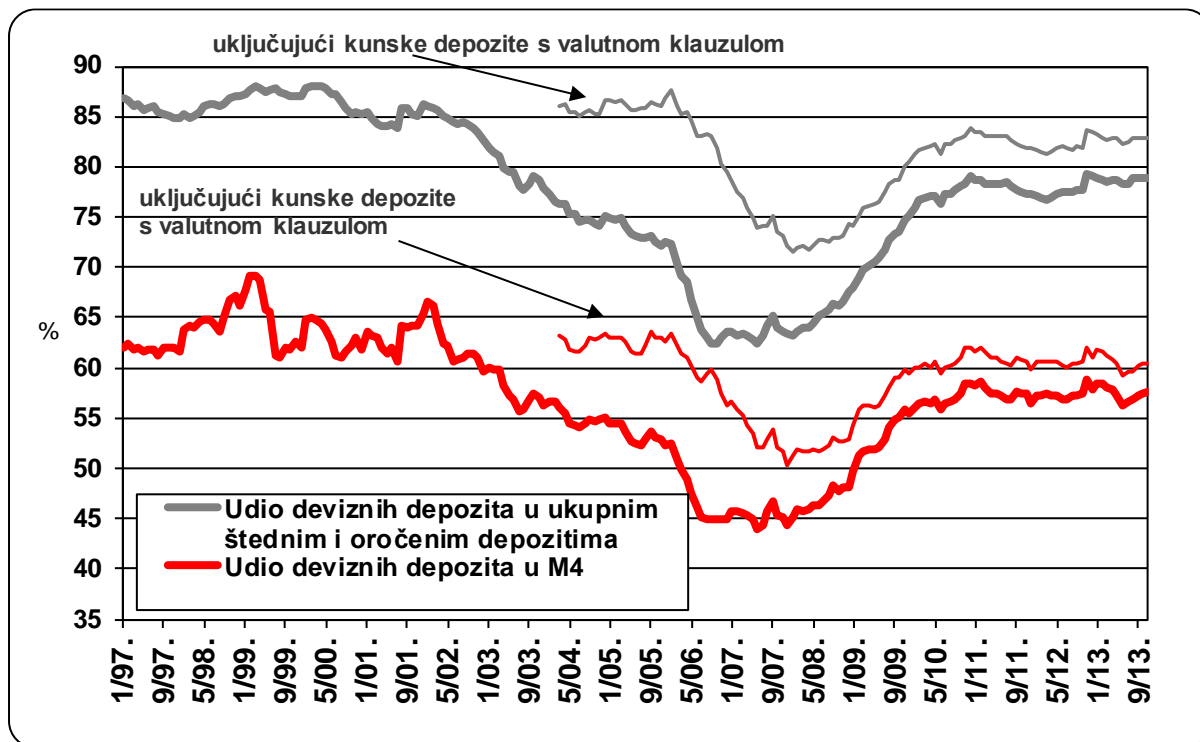
Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 1, 2 (2001.), 11 (2005.), 18 (2009.)

U promatranom periodu banke nisu imale većih problema s likvidnosti. Problema s likvidnosti poglavito nisu imale strane banke. U promatranom periodu HNB je prikupila značajne devizne rezerve uslijed prodaje blagajničkih zapisa i priljeva stranog novca kroz graničnu obveznu pričuvu. Uobičajeno, banke su imale kratkoročnu neusklađenost bilance iz razloga što prikupljaju sredstva na kratki rok i plasiraju ista dijelom na dugi rok. Zabilježen je slučaj navale štediša na Riječku banku u proljeće 2002. U četiri tjedna ukupno je povučeno 35% vrijednosti depozita tj. 2,79 milijardi kuna.⁷¹ Tomu je zasigurno doprinio nizak prag osiguranja depozita do 100 000 kuna. Ipak, treba napomenuti da je reputacijski rizik u slučaju narušavanja povjerenja u Riječku banku rezultat malverzacija u istoj. Riječka banka zapala je u probleme nakon što je otkriveno da je diler u banci akumulirao gubitke u iznosu od oko 100 milijuna USD trgujući na burzi i OTC tržištu. Dakle, u slučaju Riječke banke, poteškoće su bile rezultat idiosinkratskog rizika, a ne čimbenika iz makrookruženja.

Za Republiku Hrvatsku karakteristično je, zbog ranijeg nepovjerenja štediša u jugoslavenski i hrvatski dinar, da deponenti štede u devizama. Takav trend bio je u padu tijekom promatranog perioda, a isto je razvidno iz grafikona koji slijedi.

⁷¹ Jutarnji list (2002.) Jadranka Šević, I država je dizala novac iz Riječke banke

Grafikon 8. Kretanje kunske i devizne štednje u Republici Hrvatskoj od 1997. godine

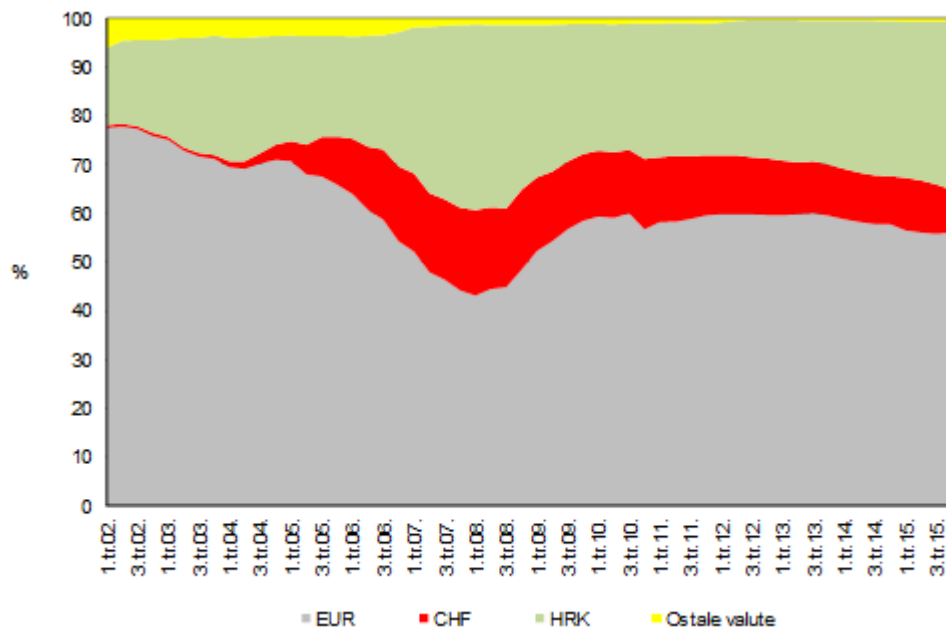
Izvor: HNB redovne publikacije <dostupno na: www.hnb.hr/statistika/hstatistika.htm> [pristupljeno 18.04.2014.]

Iz prethodnog grafikona jasno je vidljivo da je do 2008. godine udio deviznih depozita padao, a to znači da je udio kunkskih depozita rastao. Također, vidljivo je da je dolaskom nesigurnijih vremena, taj omjer ponovno narušen te se bankarski sustav ponovno eurizirao. Posljednjih godina često se navodi kako je visoki stupanj eurizacije bankarskog sustava kočnica provođenju monetarnih reformi, točnije deprecijaciji kune koja bi rezultirala rastom izvoza i smanjenjem uvoza. Banke, kako bi anulirale svoj devizni rizik, kreditiraju klijente s kunkskim kreditima ali s valutnom klauzulom mahom u eurima. Banke na taj način klijentu isplaćuju kune, ali knjiže plasman u stranoj valuti čime smanjuju svoju otvorenu kratku deviznu poziciju. Iz tog razloga je valutna klauzula na prvi pogled neophodna za poslovanje banaka u Republici Hrvatskoj. Ipak, može se opravdano razmišljati u pravcu kako valutna klauzula u Republici Hrvatskoj nije nužna s obzirom da je udio eurskih depozita u deviznim depozitima 86%, a da je politika HNB-a održavanje stabilnog tečaja kune i eura. 2008. godine, udio CHF u deviznim depozitima činio je 7,2%, a u isto vrijeme na aktivnoj strani, CHF je zauzimao 18% vrijednosti.⁷² S obzirom da je vrijednost ukupne devizne pasive i aktive bila jednaka, banke su u konkretnom slučaju bile kratke za poziciju u eurima (euro u tom trenutku počinje

⁷² Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 18.]

slabiti, a kuna jača) i duge za poziciju u švicarskim francima. U raspravi rada će se analizirati jesu li banke profitirale od opisane situacije.

Grafikon 9. Struktura plasmana banaka prema valuti, od 2002. godine

Izvor: HNB, standardni prezentacijski format-redovne publikacije, 1. tromjesečje 2016.

Dakle, druga etapa koja traje od 2000-2008. godine, obilježena je snažnim kreditnim rastom kojeg je HNB svojim mjerama samo djelomično uspio ograničiti. U promatranom periodu Republika Hrvatska ostvaruje rast BDP-a, ali je isti baziran na dugu. Kreditni rizik bio je gotovo nepostojan u promatranom periodu. Udio naplativih plasmana se povećao u promatranom razdoblju, a novi plasmani smatraju se sigurnima. Struktura plasmana povoljna je za banke. Naime, banke su u najvećoj mjeri kreditirale stanovništvo, a krediti stanovništvu smatraju se manje rizičnima od onih danim trgovačkim društvima, poglavito u zemljama poput Republike Hrvatske gdje je tržište rada manje fleksibilno.⁷³ Također, banke su kreditirale državu, a plasmani državi smatraju se najsigurnijima. Likvidnost banaka, osim u slučaju Riječke banke, nije dovedena u pitanje. Ukupan iznos depozita gotovo je jednak vrijednosti danih kredita. Upravo navedeno čini bankarski sustav jakim jer je jasno kako je kreditni rast praćen rastom depozita. Većih oscilacija u kamatnim stopama nije došlo. Nakon postupnog pada istih, iste su počele blago rasti uslijed većeg regulatornog troška, te je trošak u konačnici prebačen na korisnike kredita. Banke su izložene deviznom riziku u okvirima kojima im je to dopušteno regulativom HNB-a, a izloženost banaka valutnom riziku bitno je

⁷³ HUB analize (2007.) Stabilnost bankovnog sustava u Hrvatskoj: Gdje se sakrio rizik? Broj 8. [str. 11.]

manja u odnosu na banke na sličnim tržištima. Primjerice, banke u Republici Hrvatskoj 2005. godine imale su otvorene deviznu poziciju u iznosu od 8% jamstvenog kapitala, dok su banke u Slovačkoj imale otvorenu deviznu poziciju u iznosu od 49%, a u Estoniji 62%, jamstvenog kapitala.⁷⁴ U pravilu, zbog deviznih izvora sredstava, banke kreditiraju s valutnom klauzulom kako bi smanjile valutnu izloženost. Banke, kako bi se zaštitile od deviznog i kamatnog rizika, zadovoljile zakonsku regulativu, te namirile potrebe za likvidnosti, trguju s derivatima. U trgovanju prednjače najveće banke u stranom vlasništvu koje glavninu ostvarenog prometa ostvaruju trgujući s bankama majkama. Banke najviše ulaze u swapove, ali trguju i s forward i futures ugovorima. Ipak, činjenica je kako banke u Republici Hrvatskoj s derivatima trguju samo između sebe jer tržište, unatoč mogućnostima, nije prihvatilo nove proizvode.⁷⁵ Nakon svega, adekvatnost kapitala je tijekom cijelog perioda veća od propisane stope od 10% te se nije spustila ispod 13%, a navedeno je dijelom rezultat dodatne dokapitalizacije banaka u stranom vlasništvu. U konačnici, činjenica je kako su banke tijekom promatranog perioda bile stabilne.

2008. godine izbija svjetska gospodarska kriza, a ista se nijeće od strane vlasti u Republici Hrvatskoj. Banke u stranom vlasništvu, potaknute zbivanjima na financijskom tržištu na globalnoj razini, ali i svijesti da je rast Republike Hrvatske ostvaren umjetno i na dugu, zbog većeg kreditnog rizika i neizvjesnosti naglo zaustavljaju s kreditiranjem subjekata u ekonomiji zemlje. Započinje treća etapa, koja unatoč ostvarenom rastu BDP-a u 2015.-oj godini, u kontekstu promatranja djelovanja bankarskog sustava, još traje.

7.3. Treća etapa

Treća etapa odnosi se na period kreditnog loma koji započinje krajem 2008. i početkom 2009. godine, a traje do danas. U trećoj etapi, analizirat će se poslovanje banaka zaključno s 2014. godinom iz razloga nepostojanja detaljnih izvješća o poslovanju banaka u 2015. godini u prvom dijelu 2016. godine, tj. u trenutku pisanja rada. U promatranom periodu, uslijed zaustavljanja kreditiranja i općenito lošijeg poslovanja, smanjio se broj banaka na 27 pa tako

⁷⁴ Ibidem [str. 13.]

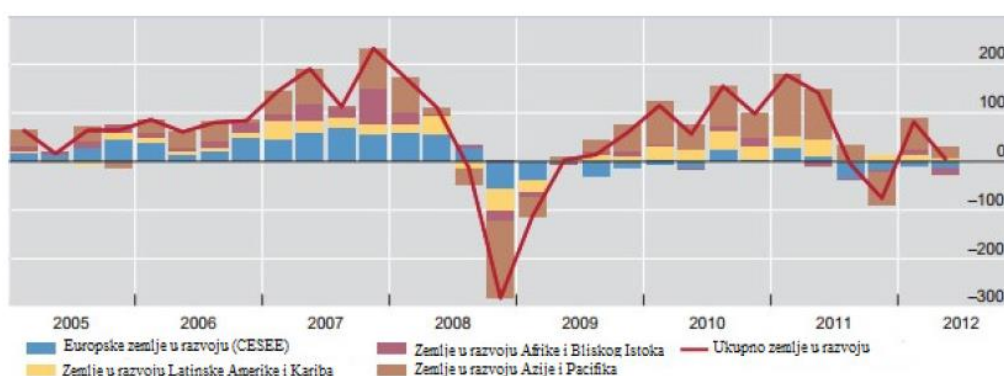
⁷⁵ Kraft E. (2003.) Strane banke u Hrvatskoj: Iz druge perspektive, Istraživanja HNB <dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121624/i-012.pdf/3b0adc3a-2935-44c6-905c-05a4bf90fbcc>> [pristupljeno: 27.04.2016.] [str. 36.]

i broj poslovnica banaka. U 2014. godini broj poslovnica je u odnosu na 2008. godinu smanjen na 1.192, tj. za 138. Posljedično, smanjen je i broj zaposlenih u bankarskom sektoru s 22.065 u 2008. godini na 20.713 osoba koliko ih je radilo 2014. godine.⁷⁶ S druge strane, broj bankomata je povećan na 4.296.

Kreditni lom se definira kao zaustavljanje kreditiranja od strane banaka, tj. opisuje se kao situacija kada je na tržištu manjak ponude kredita nad potražnjom za kreditima. Ipak, banke, u odnosu na klijente, s drugačijeg gledišta promatraju na pojam kreditnog loma. Za banke je kreditni lom situacija u kojoj postoji manjak ponude u odnosu na zdravu potražnju za kreditima.⁷⁷ Ocjena banaka je kako velika potražnja za kreditima u Republici Hrvatskoj nije zdrava, a uz to nije isključeno da je zaustavljanje kreditiranja privrede i stanovništva rezultat povećanja kreditiranja države. U svakom slučaju, istraživanja potvrđuju da je već krajem 2008. godine, a poglavito tijekom 2009. godine, postojao manjak ponude kredita nad potražnjom za kreditima i to zbog prevelike potražnje za kreditima i s druge strane smanjenja ponude kredita.⁷⁸

Grafikon koji slijedi potvrđuje da je kriza financijskog sustava na globalnoj razini zaustavila priljev kapitala i izazvala odljev kapitala u zemljama u razvoju u Europi pa tako i u Republici Hrvatskoj. U Republici Hrvatskoj strane banke su dominantne pa je negativan efekt na gospodarstvo bio velik.

Grafikon 10. Tijekovi kapitala banaka prema zemljama u razvoju od 2005. godine

Izvor: HUB analize (2013.) Tresla se brda rodio se miš: Razduživanje banaka u Hrvatskoj i drugih deset zemalja Nove Europe, Broj 43. [str. 16.], prema Avdjiev i dr. (2012.)

⁷⁶ Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 6.]

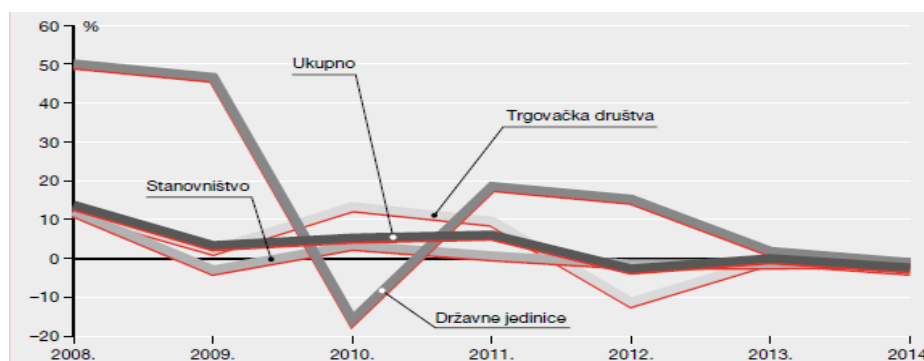
⁷⁷ HUB analize (2014.) Problem identifikacije kreditnog loma: Prepoznaju li banke zdravu potražnju za kreditima? Broj 49. [str. 3.]

⁷⁸ Čeh, A. M., Dumičić, M., & Krznar, I. (2011). Model neravnoteže na tržištu kredita i razdoblje kreditnog loma, *HNB* < <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-030.pdf> > [pristupljeno:07.02.2016.] [str. 22.]

Ipak, istraživanje na bankarskom sustavu u Republici Hrvatskoj pokazuje kako je 2008. godine zaduženost kućanstava činila 88% gornje granice duga do kojeg su ih financijske institucije spremne kreditirati. Prema istom istraživanju i bez svjetske krize tj. vanjskog šoka, kriza u Hrvatskoj bi nastupila krajem 2010. godine.⁷⁹ Jasno je da je stvarni razlog situacije u kojoj se Hrvatska nalazi već duži niz godina specifične prirode (idiosinkratski rizik), a samo je ubrzan vanjskim, globalnim kretanjem ekonomije (agregatni rizik).

Grafikon koji slijedi jasno pokazuje da je u promatranom periodu kreditni rast bitno umanjen. Banke su ograničile kredite stanovništvu i privatnim trgovačkim društvima, a sklone su financiranju države i javnih poduzeća zbog sigurnosti plasmana. Dakle, privatni sektor se razdužuje u granicama svojih mogućnosti, a država i javne ustanove se zadužuju s ciljem financiranja deficita i nastavka neučinkovitog poslovanja. Banke su najmanje sklone financirati mala i srednja poduzeća iz razloga što je kod istog segmenta najveći udio loših kredita i rezervacija.⁸⁰ Paradoksalno je što je problem malih i srednjih poduzeća nedostatak obrtnih sredstava i neiskorištenost kapaciteta uslijed nepostojanja tržišta i mogućnosti za izvoz, a u isto vrijeme se od istih očekuju nove investicije. Istraživanja pokazuju kako Republici Hrvatskoj trenutno nisu potrebne dodatne investicije iz razloga što je stvarni BDP ispod razine potencijalnog BDP-a.⁸¹

Grafikon 11. Stope promjene kredita banaka, treća etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 26.]

⁷⁹ Vidaković N., Vlahović D. (2012.) Uspon i pad kreditiranja stanovništva, *Zbornik Visoke poslovne škole Libertas*, Godina 5., [str. 7-22]

⁸⁰ HUB analize (2014.) Financiranje malih i srednjih poduzeća u krizi: Što smo naučili i što se još može napraviti? Broj 47. [str. 10.]

⁸¹ Radošević D., Vidaković N. (2016.) Kretanje kapitala u Hrvatskoj 2009-2015. Opcije za izbor novog ekonomskog modela Hrvatske, *RIFIN*, <dostupno na: http://www.rifin.com/images/stories/2015/10/vidakovic_radosevic_2015.pdf>[pristupljeno: 02.05.2016.] [str. 9.]

U promatranom periodu nije došlo do značajnijeg rasta vrijednosti bilance tj. aktive i pasive. Iz tablica koje slijede razvidno je kako je rast depozita bio veći od rasta kredita što se posljedično negativno odrazilo na profitabilnost banaka, ali se isto pozitivno odrazilo na likvidnost. Banke su višak likvidnosti iskoristile za povećanje portfelja zapisa i drugih vrijednosnih papira.

Tablica 16. Struktura pasive tj. izvori sredstava banaka u Republici Hrvatskoj, treća etapa

Stavka pasive	Godina		Prosječni godišnji rast	Ukupna promjena
	2008.	2014.		
Kreditni od fin. institucija	19.270,0	14.617,1	-4,5%	75,9%
Depoziti	247.813,9	286.075,5	2,4%	115,4%
Ostali krediti	32.862,6	21.944,3	-6,5%	66,8%
Derivativne i ostale fin. obveze	1.578,3	1.180,3	-4,7%	74,8%
Izdani dužnički vrijednosni papiri	3.392,3	299,9	-33,3%	8,8%
Dopunski kapital	2.109,0	4.369,4	12,9%	207,2%
Kamate, naknade i druge obveze	13.139,7	11.231,3	-2,6%	85,5%
Kapital	49.927,1	55.519,9	1,8%	111,2%
UKUPNO:	370.092,9	395.237,7	1,1%	106,8%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 20.] i Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 12.]

Tablica 17. Struktura aktive banaka u Republici Hrvatskoj, treća etapa

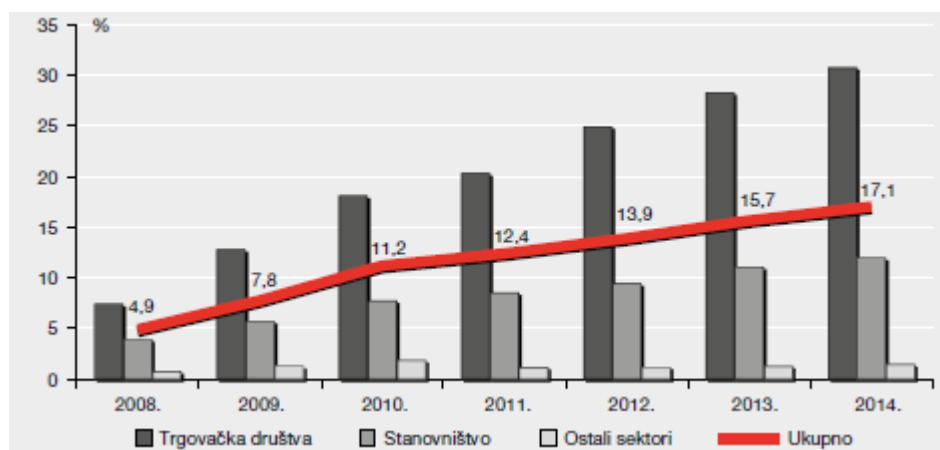
Stavka aktive	Godina		Prosječni godišnji rast	Ukupna promjena
	2008.	2014.		
Gotovina i depoziti kod HNB-a	42.671,2	50.252,6	2,8%	117,8%
Depoziti kod drugih fin. institucija	35.592,8	26.369,8	-4,9%	74,1%
Trezorski zapisi i blagajnički zapisi	10.062,5	15.353,5	7,3%	152,6%
Portfelj vrijednosnih papira i dr. instr.	24.910,0	35.593,2	6,1%	142,9%
Kreditni fin. Institucijama	5.796,7	6.355,2	1,5%	109,6%
Kreditni ostalim komitentima	240.808,0	246.777,2	0,4%	102,5%
Ulaganja u podružnice i povezana poduzeća	1.774,1	2.722,1	7,4%	153,4%
Preuzeta imovina	391,7	1.544,8	25,7%	394,4%
Materijalna imovina i softver (minus amortizacija)	4.503,8	4.243,0	-1,0%	94,2%
Kamate naknade i ostala imovina	6.624,5	6.026,3	-1,6%	91,0%
(Posebne rezerve za gubitke)	3.042,4	*		
UKUPNO:	370.092,9	395.237,7	1,1%	106,8%

*od listopada 2013. posebne rezerve umanjuju iznos financijskih instrumenata na koje se odnose

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 16.] i Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 8.]

Treću etapu obilježava rast djelomično naplativih i potpuno nenaplativih plasmana. Rezultat je to stagniranja privrede i visoke zaduženosti privrednih subjekata i građana. Idući grafikon pokazuje da je udio problematičnih potraživanja u 2014. godini porastao na izrazito visokih 17,1%. Posebne poteškoće banke imaju prilikom naplate plasmana danim trgovačkim poduzećima.

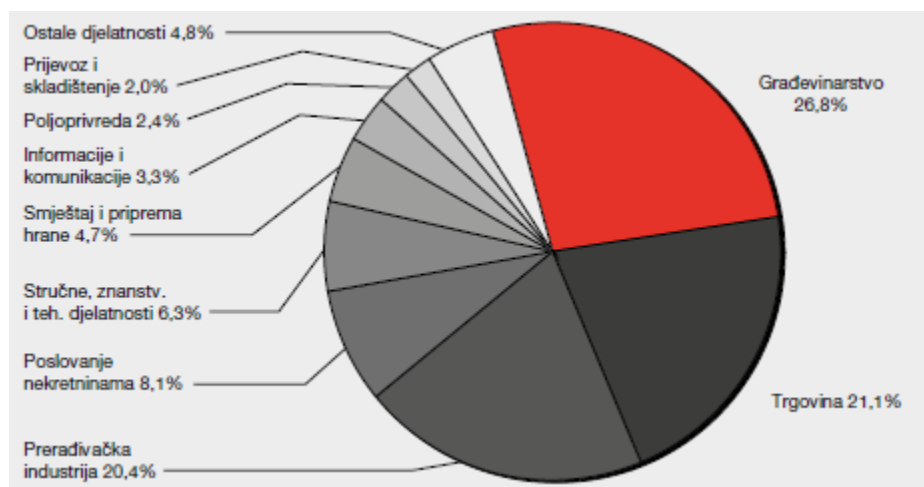
Grafikon 12. Udio djelomično nadoknadivih i potpuno nenadoknadivih kredita banaka, treća etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 30.]

U strukturi problematičnih plasmana trgovačkim društvima prednjače poduzeća iz industrijskih grana: građevinarstvo, trgovina i prerađivačka industrija.

Grafikon 13. Struktura djelomično nadoknadivih i nenadoknadivih kredita banaka trgovačkim društvima po djelatnosti na dan 31.12.2014.

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 29.]

Dakle, banke su pogođene kreditnim rizikom te imaju izraženih problema s naplatom postojećih plasmana. Iz istog razloga tj. averzije prema kreditnom riziku, banke ne kreditiraju. Navedeno se odrazilo na profitabilnost banaka u promatranom periodu. Također na profitabilnost banaka odrazila se promjena kamatnih stopa. Naime, u promatranom periodu došlo je do daljnjeg pada kamatnih stopa, ali i do regulacije istih te korekcije onih vezanih uz kredite dane s valutnom klauzulom u CHF. Aktivne kamatne stope manje su se smanjile u odnosu na pasivne kamatne stope zbog veće premije na kreditni rizik u sastavnici pasivnih stopa. Pasivne kamatne stope smanjile su se uslijed intervencija HNB-a s ciljem očuvanja likvidnosti bankarskog sustava i veće ponude depozita od zdrave potražnje za kreditima.

Treba napomenuti da se tablica koja slijedi odnosi na profitabilnost cjelokupnog bankarskog sustava. Iskazana neto dobit razlika je neto dobiti i gubitaka banaka. Treba napomenuti da je u posljednje dvije godine koje su predmet analize, oko 50% banaka poslovalo s gubitkom. Najveću dobit iskazale su najveće banke u stranom vlasništvu.

Tablica 18. Profitabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, treća etapa

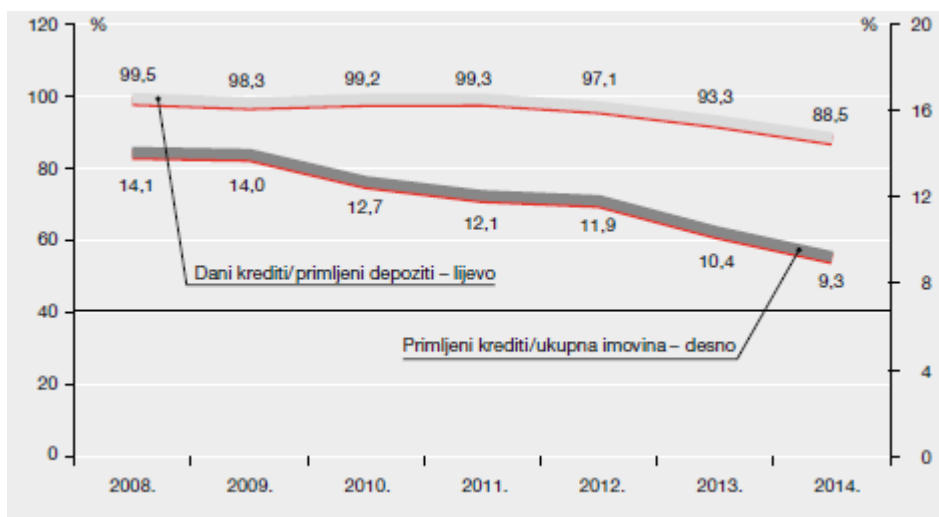
	Godina		
	2008.	2013.	2014.
Neto dobit	4.612,5	477,6	1.534,6
Kapital	49.927,1	55.491,8	55.519,9
Aktiva	370.092,9	397.863,7	395.237,7
ROE	9,2%	0,9%	2,8%
ROA	1,2%	0,1%	0,4%

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.), 27. (2014.), 28 (2015.)

Iz prethodne tablice vidljivo je kako se profitabilnost banaka bitno smanjila. Također, iz niske profitabilnosti može se zaključiti kako banke u Republici Hrvatskoj nisu ostvarile značajnu dobit od duge pozicije u bilanci zbog jačanja CHF, a isto će naknadno potvrditi očekivani negativni rezultati poslovanja banaka u 2015. godini kada je došlo do zamrzavanja tečaja CHF i u konačnici konvertiranja kredita s valutnom klauzulom u CHF u kredite s valutnom klauzulom u eurima. Navedeno ukazuje da su banke derivatima hedgirale valutni rizik otvorivši kratku poziciju, ali isto ne isključuje da su upravo njihove banke majke zauzele dugu poziciju u derivativnim ugovorima. O ovoj problematici još će biti riječi u nastavku rada.

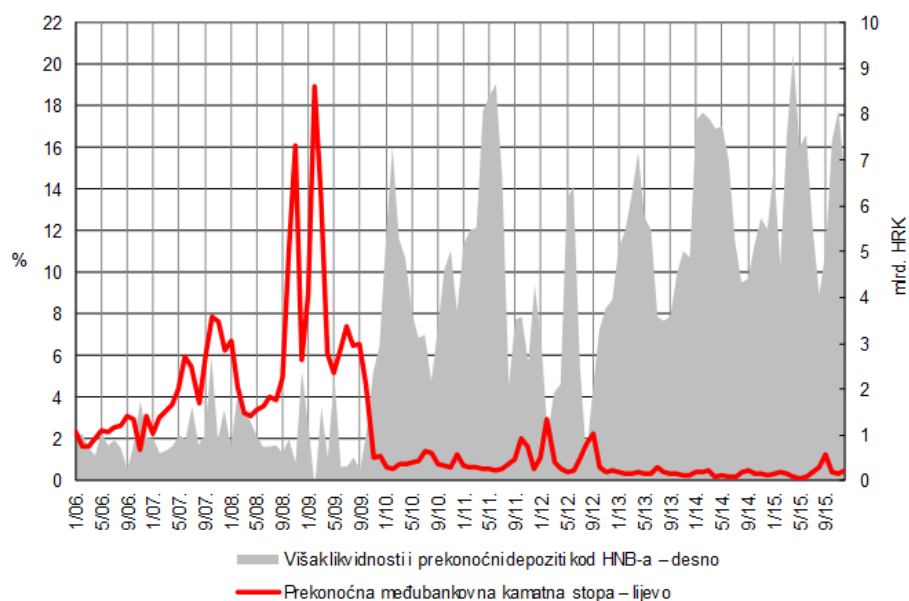
Unatoč problemima s naplatom plasmana i niskom profitabilnosti, banke su u promatranom periodu izrazito likvidne. Navedeno potvrđuju grafikoni koji slijede.

Grafikon 14. Indikatori likvidnosti banaka, treća etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 37.]

Grafikon 15. Likvidnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, treća etapa

Izvor: HNB, standardni prezentacijski format-redovne publikacije, 1. tromjesečje 2016.

Vidljivo je da su banke imale poteškoća s likvidnosti samo krajem 2008. godine i tijekom 2009. godine. Tada je HNB poduzela konkretne mjere kako bi bankarski sustav ostao stabilan i likvidan. Stopa minimalno potrebnih deviznih potraživanja smanjena je s 32% u 2008. godini na 20% u 2009. (obveza se od 90-ih stalno smanjivala), a do 2012. godine je dodatno

smanjena na 17%. Nadalje, ukinuta je granična obvezna pričuva te je, u konačnici, krajem 2008. godine smanjena stopa obvezne rezerve sa 17 na 14%.⁸² U međuvremenu je stopa obvezne rezerve dodatno smanjivana, a trenutno iznosi 12%. Također, krajem 2009. godine ukinuta je odredba o upisu blagajničkih zapisa iz 2007. godine. U razdoblju od 2010. godine bankarski sustav je izrazito likvidan uslijed zaustavljanja kreditiranja i rasta depozita te mjera HNB-a donesenih tijekom kratkotrajnog razdoblja neizvjesnosti. Iz pada omjera primljeni krediti/ukupna imovina, jasno je da su banke višak likvidnosti iskoristile za razduživanje u inozemstvu kod svojih banki majki. Dakle, mjere HNB-a stabilizirale su bankarski sustav, ali nisu potakle kreditni rast.

Već je ranije ukazano kako je došlo do pada kamatnih stopa, ali da u isto vrijeme nije došlo do smanjenja kamatnog spreada. Dapače, aktivne kamatne stope manje su smanjenje od pasivnih zbog veće premije na kreditni rizik u okviru pasivne stope. U 2010. godini izloženost banaka kamatnom riziku bila je mala. Utjecaj promjene kamatnih stopa od 2% (200 baznih bodova), utjecala bi na vrijednost jamstvenog kapitala u iznosu od 1,5% njegove vrijednosti.

Tablica 19. Kamatni rizik u knjizi banke u milijunima i postotcima (stres test) na dan 31.12.2010.

Valuta	Vrsta kamatne stope	Neto pozicija (prije ponderiranja)	Neto ponderirana pozicija
Kuna	administrativna	-11.872,7	-158,5
	promjenjiva	26.987,5	343,3
	fiksna	4.064,6	421,2
Euro	administrativna	-15.778,6	326,1
	promjenjiva	46.949,2	78,1
	fiksna	-29.514,2	-18,4
Švicarski franak	administrativna	28.100,3	261,4
	promjenjiva	-6.504,4	-24,1
	fiksna	-4.548,9	-365,0
Američki dolar	administrativna	-2.844,3	-20,3
	promjenjiva	1.145,1	0,0
	fiksna	1.021,2	-2,9
Ostalo	administrativna	-5.129,8	-28,6
	promjenjiva	2.874,3	0,9
	fiksna	928,4	-10,5
Promjena ekonomske vrijednosti knjige banke			802,5
Jamstveni kapital			54.434,1
Relativni omjer: promjena ekonomske vrijednosti knjige banke/jamstveni kapital			1,5

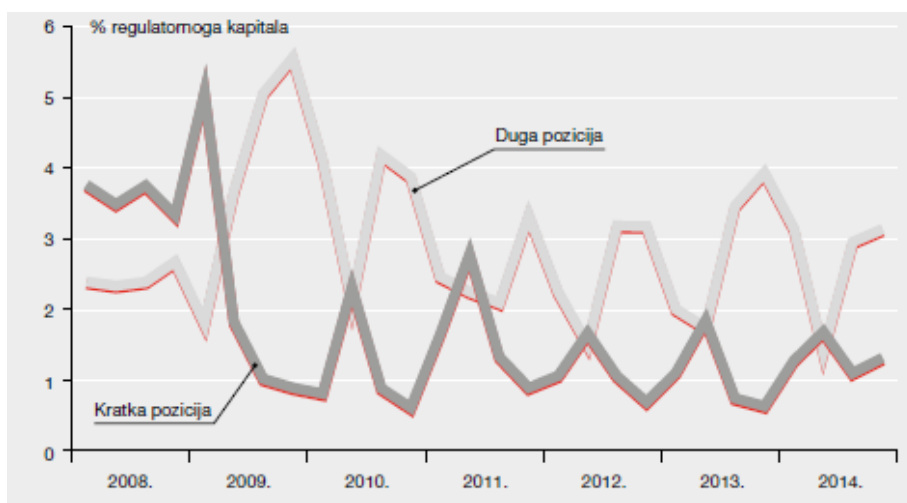
Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 22. (2011.) [str. 50.]

⁸² Bokan N., Grgurić L., Krznar I., Lang M. (2010.) Utjecaj financijske krize i reakcija monetarne politike u Hrvatskoj, Istraživanja HNB <dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121339/i-025.pdf/0cedb8e9-c523-4d60-8a1a-9a80daa56a2f>> [pristupljeno: 02.05.2016.] [str.15.]

Izloženost banaka kamatnom riziku blago je povećana 2014. godine na 3,3% jamstvenog kapitala uslijed definiranja kamatne stope na kredite s valutnom klauzulom u CHF na 3,23%, fiksno.⁸³

Iz grafikona koji slijedi vidljivo je kako su banke, u promatranom periodu, bile izložene deviznom riziku, ali daleko ispod dozvoljenih 10% vrijednosti jamstvenog kapitala. Banke su 2008. godine otvorenu kratku poziciju zamijenile s otvorenom dugom pozicijom.

Grafikon 16. Devizna pozicija banaka, treća etapa

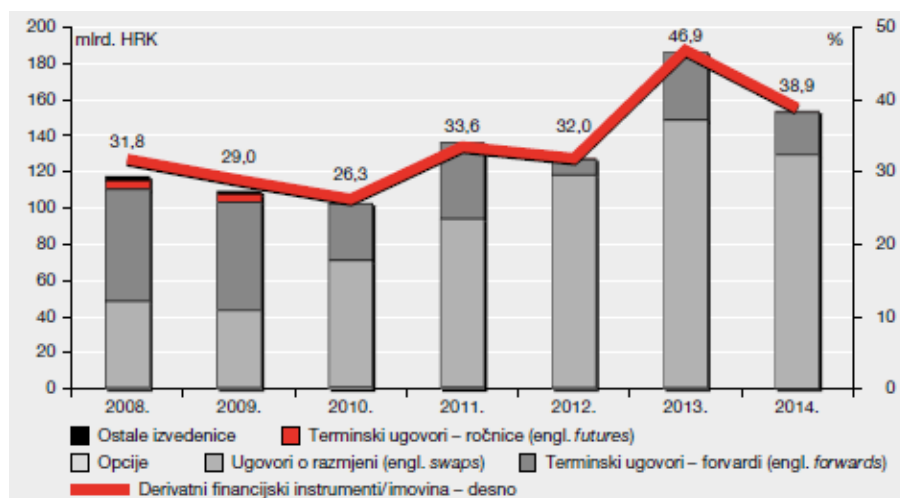

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 40.]

U konačnici, banke su u promatranom periodu povećale svoju aktivnost u kontekstu trgovanja s derivatima. Ipak, u tim aktivnostima i dalje prednjače strane velike banke koje glavninu transakcija obavljaju u suradnji sa svojim bankama majkama. Od derivata su i dalje najuobičajeniji swap-ovi i forwardi. Grafikon koji slijedi prikazuje vrijednost i strukturu derivativnih ugovora na godišnjoj razini u promatranom periodu.

⁸³ Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 41.]

Grafikon 17. Derivatni financijski instrumenti banaka (ugovorena vrijednost), treća etapa

Izvor: Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 16.]

Ni ne čudi da su najzastupljeniji derivati swap-ovi i forwardi s obzirom da je bankarski sustav u Republici Hrvatskoj specifičan po visokom stupnju eurizacije, a ujedno je u promatranom periodu došlo do promjena u Zakonu o potrošačkom kreditiranju, tj. do regulacije kamatnih stopa. Navedena problematika biti će detaljnije obrađena u okviru rasprave. Iz tablice koja slijedi vidljivo je da su odnosne varijable derivata isključivo tečaj ili kamata. Dakle, s obzirom na malu valutnu i kamatnu izloženost banaka, a što je uočeno iz prethodnih prikaza, jasno je kako velike banke u stranom vlasništvu, hedgiraju valutni ili kamatni rizik trgujući s derivatima i to u najvećoj mjeri s bankama majkama u inozemstvu. Ovaj zaključak je od iznimne važnosti iz razloga što objašnjava zašto banke u Republici Hrvatskoj, unatoč aprecijaciji CHF, nisu ostvarile veću profitabilnost. Također, iz slike koja slijedi, ali i prethodnog prikaza koji se odnosio na drastičan porast problematičnog potraživanja, jasno je kako banke u Republici Hrvatskoj ne hedgiraju kreditni rizik.

Tablica 20. Struktura derivata koji su predmet trgovanja banaka u Republici Hrvatskoj prema odnosnoj varijabli, treća etapa

Odnosna varijabla derivata	Godina i udjel u %				
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Tečaj	72,0	58,8	49,0	53,9	47,6
Kamata	27,6	41,0	19,2	18,3	17,5
Tečaj i kamata + ostalo	0,4	0,2	31,8	27,8	34,9
UKUPNO:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: vlastita izrada prema Bilten o bankama HNB, broj 22. (2011.), 24. (2012.), 26. (2013.) 27. (2014.), 28.(2015.)

Dakle, treća etapa obilježena je drastičnim padom ponude kredita i iz gledišta banaka, rastom nezdrave potražnje za kreditima. Unatoč visokom rastu djelomično naplativih i nenaplativih potraživanja, bankarski sustav je ostao stabilan. Profitabilnost bankarskog sustava je bitno smanjena, ali niti u jednoj godini, banke, skupno gledajući, nisu ostvarile negativan poslovni rezultat. Kreditni rizik je izražen, a zbog averzije prema njemu, banke se, unatoč višku likvidnosti ne upuštaju u kreditiranje. Treba napomenuti kako je od 2007. godine u funkciji Hrvatski registar obveza po kreditima. Isti bitno pomaže bankama u prosuđivanju kreditne sposobnosti klijenta i njegovih namjera. Nepostojanje i neprimjenjivanje istog tijekom kreditne ekspanzije, zasigurno je doprinijelo rastu problematičnih potraživanja nakon zaustavljanja kreditnog rasta, tj. u trećoj etapi. Usporedbe radi, i u zemljama iz okruženja kreditni registar započeo je s izvješćivanjem u približno istom vremenu. U Srbiji je tkzv. Kreditni biro započeo s izvješćivanjem tijekom 2006. godine, a u Sloveniji je tkzv. SISBON započeo s izvješćivanjem početkom 2008. HNB je svojim djelovanjem pozitivno utjecao na premošćivanje manjka likvidnosti u jeku krize na financijskom tržištu. Ipak, trenutni višak likvidnosti dodatno upućuje da su banke prestale vršiti svoju primarnu funkciju tj. alocirati sredstva onih s viškom ka onima s manjkom potrebnih sredstava. Pritom, banke su najmanje sklone financirati male i srednje poduzetnika, a upravo se od njih očekuje da budu generatori rasta gospodarstva Republike Hrvatske. U promatranom periodu, velike banke u stranom vlasništvu intenzivnije su hedgirale svoj valutni i kamatni rizik tj. trgovale su, u najvećoj mjeri sa svojim bankama majkama, derivatima i to ponajviše swap-ovima i forwardima. Navedenim je pokazano kako dotične banke, u Republici Hrvatskoj nisu ostvarile značajan profit uslijed rasta tečaja CHF, ali postoji mogućnost da njihove banke majke u inozemstvu jesu. U konačnici, u promatranom periodu došlo je do rasta adekvatnosti kapitala i rasta omjera kapitala i ukupne vrijednosti bilance tj. do popravljivanja omjera financijske poluge. Adekvatnost kapitala 2013. godine iznosila je visokih 21,05%, a omjer financijske poluge visokih 14,2%.⁸⁴ Po tom kriteriju, banke u Republici Hrvatskoj zadovoljavaju odredbe Basel II i Basel III uredbi koje određuje potrebnu adekvatnost kapitala od 12% i minimalni omjer financijske poluge od 3%.

Ipak, potrebno je napraviti distinkciju između banaka koje čine bankarski sustav u Republici Hrvatskoj. Činjenica je kako u bankarskom sustavu u Republici Hrvatskoj dominiraju velike banke u stranom vlasništvu. Te banke tijekom promatranog perioda ostale su najstabilnije.

⁸⁴ Vincetić A., Pignar J. (2014.) Utjecaj primjene Basela III na bankarski sektor, *Ekonomski fakultet u Osijeku*, [str. 30.]

Efekt rasta problematičnih potraživanja i zaustavljanja kreditiranja pogodio je i velike banke u stranom vlasništvu, ali ni približno kako manje banke u domaćem vlasništvu. Treba napomenuti kako je broj banaka do 2014. godine smanjen za 20% u odnosu na 2008. godinu te 30% u odnosu na 2000. godinu. Tijekom treće etape zabilježeni su slučajevi otvaranja stečaja nad Credo bankom, Centar bankom i NAVA bankom, a velike poteškoće iskazane su u Karlovačkoj i Hrvatskoj poštanskoj banci. Može se konstatirati da su male banke u domaćem vlasništvu izgubile tržišnu utakmicu u odnosu na strane banke. Strane banke, veće ili manje, efikasnije su, imaju jeftinije izvore financiranja i klijentima ulijevaju veće povjerenje, unatoč dosadašnjoj diskutabilnoj ulozi u razvoju Republike Hrvatske. Kao i u svakom poslu, što je poslovni volumen veći, niži su fiksni troškovi. Posljednjih godina trend je okrupnjavanja financijskih institucija, kako u Europi, tako i u Republici Hrvatskoj. Navedeno je neminovnost s obzirom na okrupnjavanje drugih, tkzv. nefinancijskih korporacija. Trend okrupnjavanja poduzeća u realnoj ekonomiji potiče okrupnjavanje kapitala u financijskom sektoru. Konkretno, u Republici Hrvatskoj već se duži niz godina spekulira o fuziranju Poštanske i Croatia banke, kao i o njihovoj prodaji stranim bankama.

8. Rasprava

U okviru rasprave obrazložit će se zašto vrijedi teza kako pasiva banke diktira njenu aktivu te će se pokazati razilazi li se ista s jednom od tri osnovne bankarske teorije, teorijom kreiranja duga. Također, bit će jasno zašto banke u Republici Hrvatskoj kreditiraju s valutnom klauzulom mahom u eurima. Nadalje će se razlučiti zašto banke u Republici Hrvatskoj nisu direktno zaradile od aprecijacije tečaja CHF. Također, prokomentirat će se kreditiranje banaka s promjenjivom kamatnom stopom prema odluci banke. U konačnici će biti dat sažetak djelovanja HNB-a iz čega će biti razvidno je li HNB učinio dovoljno kako bi zaštitio interese Republike Hrvatske naspram interesa krupnog kapitala. Također, ispitat će se posljednji efekti HNB-a, kao i ECB, s ciljem stimuliranja kreditnog rasta te će se pokušati predvidjeti budućnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj.

8.1. Odnos teorije kreiranja duga i ovisnosti aktive banke o pasivi

Teza kako pasiva banke diktira aktivu banke u prošlosti nikad nije dovedena u pitanje. Teza se u cijelosti nadovezuje na dvije bankarske teorije, teoriju financijskog posredništva i teoriju obvezne rezerve. Prema obje teorije, banka prvo mora kreirati pasivu tj. prikupiti sredstva da bi ih alocirala. Teza da pasiva banke diktira njezinu aktivu upućuje na to kako banka ovisno o karakteristikama i uvjetima izvora sredstava, kreira plasmane. Pojednostavljeno, banka ovisno o ročnosti, cijeni i valuti izvora, kreira cijenu, ročnost i valutu plasmana. Navedeno se smatra logičnim, ali se može dovesti u pitanje stavljajući u relaciju s trećom bankarskom teorijom, teorijom kreiranja duga. Prema istoj, banka kreirajući aktivu, kreira pasivu.

Prikazima koji slijede bit će pokazano zašto i dalje vrijedi teza kako pasiva banke diktira njezinu aktivu, ali i da teorija kreiranja duga ima jako uporište. Teza da pasiva banke diktira njezinu aktivu i teorija kreiranja duga, biti će testirane na pojednostavljenom primjeru utjecaja uplate depozita deponenta i kreiranja plasmana na bilancu poslovne banke u Republici Hrvatskoj. Primjer je pojednostavljen radi lakšeg razumijevanja problematike, a u tu svrhu zanemarena je dužnost o uplati obvezne rezerve, kao i drugi regulatorni troškovi.

Slika 5. Pasiva banke diktira aktivu banke

1.					
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">A</th> <th style="width: 50%; text-align: center;">P</th> </tr> <tr> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">750 HRK</td> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">100E</td> </tr> </table>	A	P	750 HRK	100E	
A	P				
750 HRK	100E				
2.					
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">A</th> <th style="width: 50%; text-align: center;">P</th> </tr> <tr> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">0 750 HRK</td> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">100E</td> </tr> </table>	A	P	0 750 HRK	100E	
A	P				
0 750 HRK	100E				
3.					
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">A</th> <th style="width: 50%; text-align: center;">P</th> </tr> <tr> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">0 100E</td> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">100E</td> </tr> </table>	A	P	0 100E	100E	
A	P				
0 100E	100E				
4.					
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">A</th> <th style="width: 50%; text-align: center;">P</th> </tr> <tr> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">750 HRK 100E</td> <td style="border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">100E 750 HRK</td> </tr> </table>	A	P	750 HRK 100E	100E 750 HRK	
A	P				
750 HRK 100E	100E 750 HRK				

Izvor: vlastita izrada autora (2016.)

Slika pod rednim brojem jedan prikazuje kako deponent polaže 100 eura na svoj štedni račun u banci. Pretpostavimo da je deponent oročio svoje devize na godinu dana po kamatnoj stopi od 2%, fiksno. Banka je sredstva konvertirala u kune jer je bankama u Republici Hrvatskoj prije svega potreba kunska likvidnost s obzirom da je sredstvo plaćanja u Republici Hrvatskoj kuna. U tom trenutku banka ima otvorenu kratku deviznu izloženost u eurima. Nadalje, pod rednim brojem dva, banka je odobrila kratkoročni kunski kredit u iznosu od 750 kn, pretpostavimo s kamatom od 5%, fiksno. Tada se u aktivni smanjio novac, a povećala se stavka kratkoročnih plasmana. U ovom slučaju banka i dalje ima otvorenu kratku deviznu poziciju u eurima, tj. izložena je deviznom riziku, ali nije izložena cjenovnom riziku. Kako banka ne bi bila izložena valutnom riziku, banka će radije odobriti kredit u kunama s valutnom klauzulom u eurima. Tada će isplatiti klijentu kredit u kunama, ali će potraživanje knjižiti u eurima, te će tako eliminirati valutni rizik. Upravo iz razloga, a kao rezultat toga što štediše u Republici Hrvatskoj najviše štede u stranim valutama, banke u Republici Hrvatskoj odobravaju plasmane s valutnom klauzulom. Taj slučaj je prikazan rednim brojem tri. Ipak, slučajevi pod rednim brojevima dva i tri su rijetki. Najčešći je slučaj onaj pod rednim brojem četiri. U tom slučaju, banka odobrava kredit s valutnom klauzulom u eurima, dakle eliminira i valutnu izloženost, ali sredstva u kunskoj protuvrijednosti dužniku uplaćuje na njegov postojeći ili

novi račun koji se vodi pod okriljem njezina poslovanja. Na taj način dolazi do povećanja vrijednosti bilance banke.

Iz opisane situacije je jasno zašto vrijedi teza da pasiva banke diktira njezinu aktivu. Banka je ovisno o cijeni prikupljenih sredstava, ročnosti i valuti, kreirala plasman kako bi najmanje moguće bila izložena bankarskim rizicima. U opisanoj situaciji postoji dodirna točka između teze i teorije duga, a to je povećanje vrijednosti bilance banke nakon odobravanja kredita. To znači da je istina kako banke odobravanjem kredita nužno ne umanjuju svoja likvidna sredstva, tj. novac u aktivni. Tek u idućem koraku dolazi do potencijalnog odljeva sredstava, a u tom pogledu velike banke su u prednosti nad manjim bankama jer sve njihove transakcije ne smanjuju i ne utječu na likvidnost banke. Dakle, u situaciji opisanoj pod rednim brojem četiri, banka je kreirajući aktivu kreirala pasivu, ali je pritom, s ciljem eliminiranja bankarskih rizika, vodila računa o karakteristikama depozita, tj. o izvorima sredstava u pasivi. Eksplicite, do ove točke, teza kako pasiva banke diktira njezinu aktivu i teorija kreiranja duga se nadovezuju.

Ipak, jasno je kako prethodno opisana situacija polazi od pretpostavke da prije kreiranja plasmana, postoje izvori sredstava u pasivi. S obzirom da teorija kreiranja duga ide puno dalje i ukazuje kako za generiranje plasmana nisu potrebni izvori sredstava, u tom pogledu se teorija kosi s postavljenom tezom. Dakle, prema teoriji duga, banka bi ponovno odobrila kredit od 1.000 kn, a pritom ne bi bilo važno po kojoj kamatnoj stopi i na koju ročnost iz razloga što bi kreiranjem aktive, banka ponovno kreirala pasivu. Navedeno je prikazano rednim brojem pet.

Slika 6. Teorija kreiranja duga

5.		6.	
A	P	A	P
750 HRK	100E	-400 HRK	100E
100E	750 HRK	100E	500 HRK
1.000 HRK	1.000 HRK	1.000 HRK	100 HRK

Izvor: vlastita izrada autora (2016.)

Ipak, razvidno je kako bi u toj situaciji, u slučaju da transakcije utječu na likvidnost, banka bila nelikvidna. Pod rednim brojem šest, banka je nelikvidna za 400 HRK iz razloga što se od prvog plasmana s pokrićem od 750 HRK odlilo 250 HRK, a od drugog plasmana se odlilo 900 HRK. Također, iz prethodne slike 6. je vidljivo kako je banka mogla odobriti plasman u vrijednosti do 500 HRK kako bi bila likvidna, a na taj bi način iskoristila ustaljenu nelikvidnost prethodnog plasmana za likvidnost budućeg. Ipak, ukoliko bismo s ovog gledišta promatrali na teoriju duga, u konačnici bi pasiva banke ponovno diktirala aktivu banke, tj. teza i teorija duga bi se ponovno nadovezivale. Također, potencijalno bi se mogao izraziti novi multiplikator, interni kreditni multiplikator, koji bi ovisio o nelikvidnosti odobrenih plasmana.

U konačnici, može se zaključiti da, iako su teza kako pasiva banke diktira njezinu aktivu i teorija kreiranja duga, koja polazi od pretpostavke da aktiva kreira pasivu, na prvi pogled kontradiktorne, prema vlastitom uvjerenju, na objema se bazira današnje poslovanje banaka. Činjenica je kako u početku moraju postojati izvori sredstava kako bi banka alocirala sredstva, ali je isto tako činjenica kako velike banke s velikim tržišnim udjelom, mogu, sukladno teoriji kreiranja duga, odobriti plasmane bez adekvatnih izvora onda kada plasman ne utječe bitno na likvidnost banke. Također, prema vlastitom uvjerenju, na teoriji kreiranja duga bazira se i refinanciranje duga u istoj banci. Prilikom refinanciranja, banka, bez dodatno potrebnih sredstava u pasivi, odobrava novi kredit kojim zatvara staru obvezu dužnika prema banci. Ipak, pritom vrijednost bilance ostaje ista.

8.2. Valutna klauzula i aprecijacija tečaja CHF

U prethodnom dijelu rasprave objašnjeno je kako banke u Republici Hrvatskoj kreditiraju u kunama s valutnom klauzulom u eurima jer na taj način smanjuju svoju izloženost deviznom riziku koji je postojan uslijed velikog udjela devizne štednje u eurima, u ukupnim izvorima sredstava. Ipak, s obzirom da HNB provodi politiku stabilnog tečaja kune i eura, može se opravdano postaviti pitanje zbog čega je u tom slučaju kreditiranje s valutnom klauzulom omogućeno. Po tom pitanju najjednostavnije bi bilo kazati kako tečaj kune i eura u konačnici nije fiksiran, već je on fluktuirajući i upravljani. Činjenica je kako je u proteklih petnaest godina, kuna u odnosu na euro u intervalima jačala i slabila. Također, kuna je uobičajeno najjača u odnosu na euro tijekom ljetnih mjeseci, a zbog velikog priljeva deviza u turizmu

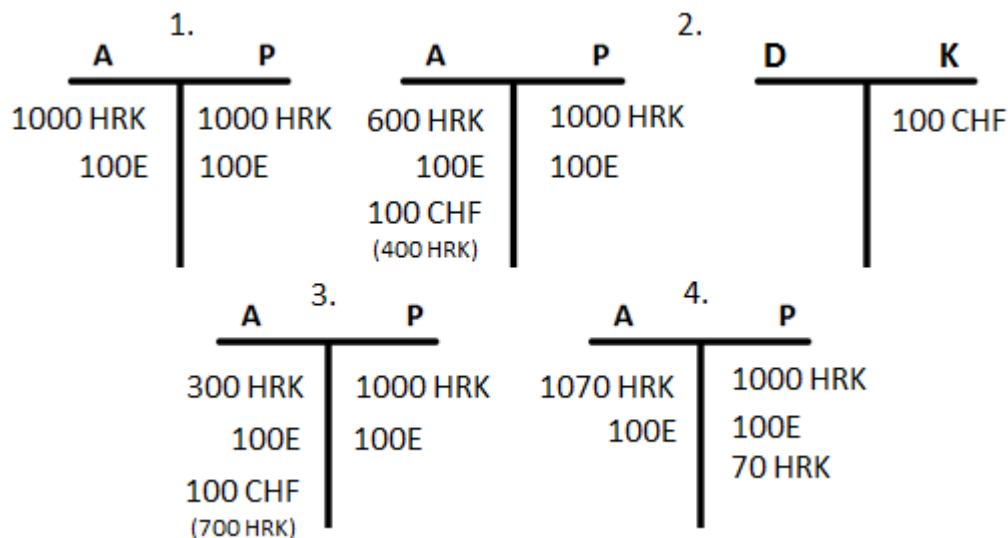
(sezonske oscilacije). Upravo u fluktuacijama tečaja, postoji objašnjenje za postojanje valutne klauzule.

Ipak, očigledno je kako se banke prilikom kreditiranja u kunama s valutnom klauzulom u CHF, nisu branile od valutnog rizika iz razloga što banke nisu imale značajne izvore sredstava deponirane u CHF. Kao što je rečeno u prethodnom dijelu rada, 2008. godine, u CHF je bilo deponirano 7,2% vrijednosti deviznih depozita, a s druge strane za CHF je bilo vezano 18% deviznih kredita i kunkskih kredita s deviznom klauzulom. Dakle, u konkretnom slučaju, kreditiranje s valutnom klauzulom stvorilo je deviznu izloženost. U ovom slučaju zanemareno je pravilo kako pasiva banke diktira njezinu aktivu, ali samo djelomično. U prijašnjem dijelu rada, pokazano je kako su banke glavninu svojih derivativnih transakcija obavljale sa svojim matičnim bankama majkama. Također, pokazano je kako su odnosne varijable tih transakcija bile tečaj ili kamatne stope. Navedeno s pravom upućuje na sumnju kako su strane banke, preko svojih podružnica u Republici Hrvatskoj, ali i u drugim zemljama iz okruženja, ciljano započele s kreditiranjem s valutnom klauzulom u CHF, te su na taj način kreirale aktivu u bankama podružnicama sukladno svojim pasivama u matičnim zemljama. Dakle, valutna klauzula omogućila je stranim bankama i krupnom kapitalu da preusmjere višak sredstava iz visokorazvijenih tržišta u ona u razvoju. Pritom su klijenti banaka i korisnici kredita s valutnom klauzulom u CHF, u tržištima u razvoju, kratkoročno uživali povoljnije uvjete kreditiranja, ali u stvarnosti su postali izloženi deviznom riziku.

Dakle, u konkretnoj situaciji, banke u Republici Hrvatskoj su, u daleko većoj vrijednosti od realnih izvora sredstava, kreirale plasmane s valutnom klauzulom u CHF. Tom prilikom, banke su na iste plasmane nudile niže kamatne stope u odnosu na kunske kredite ili one s valutnom klauzulom u eurima. Na taj način su banke pridobile klijente, a dio istih nije bio kreditno sposoban za biti kreditiran u kunama ili s valutnom klauzulom u eurima. Zbog manjih kamatnih stopa na kredite s valutnom klauzulom u CHF, anuiteti na iste su u početku bili manji u odnosu na anuitete drugih kredita.

Idući prikaz pokazuje kako su banke funkcionirale u konkretnoj situaciji.

Slika 7. Kreditiranje u kunama s valutnom klauzulom u CHF

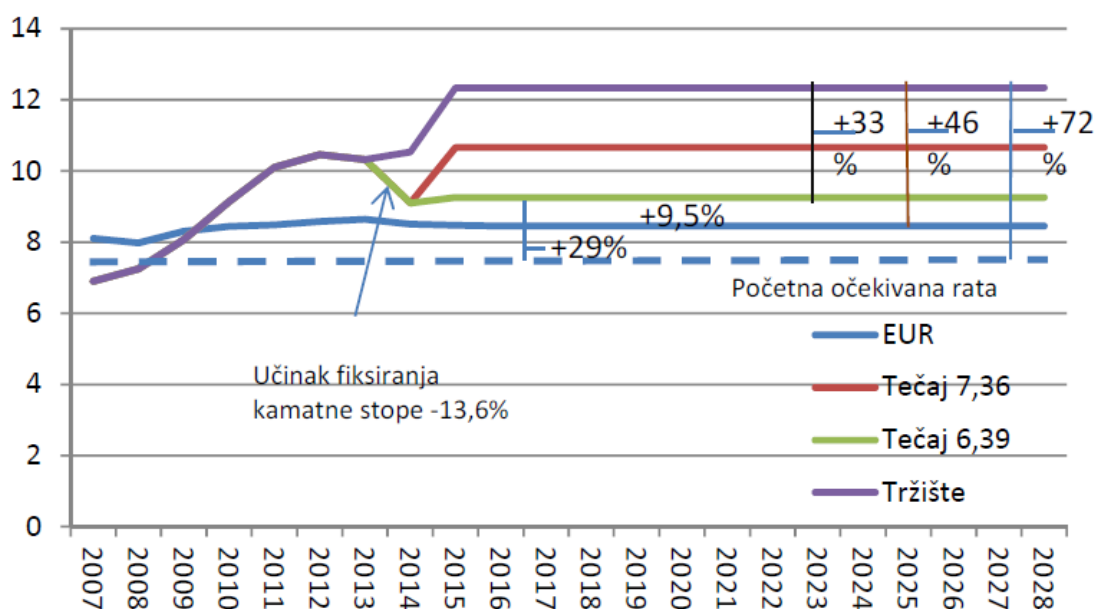
Izvor: vlastita izrada autora (2016.)

Pod rednim brojem jedan, banka ima ujednačenu deviznu poziciju. Pod rednim brojem dva, banka je odobrila plasman koji je u cijelosti utjecao na likvidnost pa iz tog razloga nije došlo do povećanja bilance banke. Također, odobren je kunski plasman s valutnom klauzulom u CHF. Iz tog razloga, banka postaje dužna u CHF, a posljedično je kratka u kunama. Kako bi eliminirala svoju deviznu izloženost prema CHF, banka ulazi u kratku poziciju s forward ugovorom. Druga strana u forward ugovoru najčešće su banke majke banaka koje posluju u Republici Hrvatskoj. Druga strana u forward ugovoru ulazi u dugu poziciju. Nakon sklapanja forward ugovora, banka u Republici Hrvatskoj više nije izložena deviznom riziku, ali i dalje ima smanjenu kunsku likvidnost. Pod rednim brojem tri, CHF je aprecirao s 4 kune na 7 kuna. Uslijed navedenog, kunski protuvrijednost potraživanja od dužnika je porasla za 300 kuna, ali je u isto vrijeme iznos slobodnih kunskih sredstava dodatno smanjen za 300 kuna jer je u istom iznosu banka pretrpjela gubitke iz forward ugovora. U konačnici, redni broj četiri prikazuje da banka, ukoliko je kredit uredno otplaćen bez promjene uvjeta ugovora o kreditu, nije dodatno zaradila po osnovi aprecijacije tečaja CHF. Također, vidljivo je kako je banka u ovoj situaciji ostvarila dodatni profit na temelju naplate kamata na većoj kunskoj protuvrijednosti osnovice. Konkretno, banka je, umjesto 40 kuna, zaradila 70 kuna kamata. Ipak, valja reći kako je zakonodavac u Republici Hrvatskoj, upravo zbog pokazanog, u konačnici (zakašnjelo, ali ipak) ograničio kamatnu stopu na kredite s valutnom klauzulom u

CHF na 3,23%, fiksno. Dakle, bankama u Republici Hrvatskoj, na taj način je ograničena dodatna zarada s osnove zaračunavanja kamate na veću kunsku protuvrijednost.

Danas, nakon što je zakonodavac propisao konverziju tkzv. toksičnih kredita (CHF ili s valutnom klauzulom u CHF) u kredite u eurima ili valutnom klauzulom u eurima, banke će zasigurno prikazati ogromne gubitke. Ukupni trošak konverzije na trošak banaka se procjenjuje na oko 8 milijardi kuna, a trošak države sagledava se u priznavanju poreznog rasterećenja banaka u vidu plaćanja poreza na dobit. Ipak, pretpostavka je kako će mjera rezultirati rastom potrošnje zbog većeg raspoloživog dohotka dužnika pa bi konačan efekt za državu i gospodarstvo trebao biti pozitivan. Konverzija kredita odvijala se krajem 2015. godine, a rezultati iste moći će se iščitati iz najnovijih financijskih izvještaja. Proces konverzije i odluka o istoj doneseni su Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju iz 18. rujna 2015. godine.⁸⁵ Grafikon koji slijedi prikazuje približne poraste anuiteta kredita s valutnom klauzulom u CHF, te efekte mjera zakonodavca u Republici Hrvatskoj.

Grafikon 18. Relativni porast anuiteta dužnika s kreditima vezanim uz CHF i efekti mjera zakonodavca u Republici Hrvatskoj

Izvor: HUB analize (2015.) Problem kredita vezanih uz CHF: O širim ekonomskim i fiskalnim učincima predloženih rješenja, Broj 54. [str. 4.]

⁸⁵Narodne novine (2015.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_102_1973.html> [pristupljeno: 07.05.2016.]

Iz priloženog grafikona vidljivo je kako bi dužnici s kreditima vezanima uz CHF, da nije došlo do intervencije države, plaćali 72% veće anuitete od početnih, a uslijed promjene kamatnih stopa i aprecijacije CHF. Nakon prvotnih mjera države, kamatne stope su ograničene i tečaj fiksiran. Tada su dužnici, u prosjeku, plaćali 29% veće rate od planiranih, ali u isto vrijeme, da država nije intervenirala, plaćali bi 33% dodatno uvećane anuitete. U konačnici, dužnici s kreditima vezanim uz CHF izjednačeni su s dužnicima s kreditima vezanima uz euro. Nakon konverzije kredita vezanih uz CHF u kredite vezane uz euro, dužnici plaćaju oko 18% veće rate od početno planiranih, te oko 9,5% manje rate u odnosu na posljednje rate.

S obzirom da su se banke protivile konverziji, banke u Republici Hrvatskoj najavile su tužbe na međunarodnoj arbitraži. Osnova za tužbu je to što je evidentno kako banke podružnice koju posluju u Republici Hrvatskoj, nisu ostvarile dodatnu zaradu na tečajnim razlikama uslijed aprecijacije tečaja CHF. Također, dodatna zarada banaka po osnovi većeg prihoda po osnovi kamatnih stopa je ograničena. U konačnici je pitanje jesu li banke u Republici Hrvatskoj uopće na dobitku u cjelokupnom poslu. Naime, činjenica je kako su banke imale velikih poteškoća u naplati potraživanja s osnove kredita vezanih uz CHF, a zbog nemogućnosti podmirenja povećanih kreditnih obveza dužnika. S druge strane, banke su kreditirajući kroz, na prvi pogled, povoljne kredite s valutnom klauzulom u CHF, pridobile klijente. Također, neki od klijenata nisu imali kreditnu sposobnost za niti jedan drugi kreditni aranžman, izuzev onog koji je uključivao kreditiranje s valutnom klauzulom u CHF. Dakle, ti klijenti, danas, tj. nakon provedene konverzije, otplaćuju bankama kredit prema uvjetima koje ranije nisu zadovoljavali, suklano čemu im tada i nije odobren kredit s valutnom klauzulom u eurima.

U cijeloj situaciji jedina nedoumica ostaje jesu li banke majke u konačnici zaradile na aprecijaciji tečaja CHF ili nisu. Jasno je kako su banke majke najčešće bile druga ugovorna strana u forward ugovorima. Banke u Republici Hrvatskoj dobivale su na tkzv. spot ugovorima, tj. u procesu kreditiranja, ali su gubile na forward ugovorima. Jasno je da su banke majke ostvarile dobitak na forward ugovorima. Glavno pitanje ostaje u kojoj su mjeri banke majke špekulirale s forward pozicijama, a u kojoj mjeri su hedgirale svoj valutni rizik koji proizlazi iz izvora sredstava deponiranih u CHF, tj. u kojoj mjeri su aktivu banaka u Republici Hrvatskoj prilagodile pasivi u zemljama podrijetla.

U konačnici, valja kazati kako problem s kreditima vezanim uz CHF nije karakterističan samo za Republiku Hrvatsku. Izraženih problema s kreditima vezanim uz CHF imaju i zemlje: Mađarska, Poljska, Srbija, Rumunjska, Slovenija, Bosna i Hercegovina te Austrija. Hrvatska i Mađarska spadaju u skupinu zemalja u kojima je država najoštrije intervenirala. S druge strane, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Austrija, Rumunjska i Slovenija, primjeri su zemalja u kojima se država nije uplitala, već je rješavanje situacije prepušteno bilateralnim dogovorima između banaka i klijenata.⁸⁶

I na samom kraju, može se postaviti pitanje zašto je CHF toliko aprecirao. Objašnjenje se čini logično, ali je bilo teško predvidivo kako bankama, tako i dužnicima, ali i svim optimistima iz razdoblja globalne kreditne ekspanzije. U jeku posljednje svjetske krize, novac se povlačio u „sigurne luke“ pa je značajan dio deponiran u Švicarskoj. Već tada potražnja za CHF postala je veća od uobičajene. Nadalje, tečaj CHF dodatno je ojačao tijekom kulminacije krize u Grčkoj.⁸⁷ Tada se spekuliralo o propasti eura ili izdavanju nove valute za skupinu zemalja predvođenih sa zemljama popularno poznatim po akronimu PIIGS (Portugal, Irska, Italija, Grčka, Španjolska). U konačnici, kulminacija problema nastala je tijekom siječnja 2015. godine kada je Švicarska narodna banka prestala braniti fiksni tečaj CHF prema euru, a koji je određen kao vatrogasna mjera nakon skokovitog jačanja tečaja CHF tijekom 2010. i 2011. godine.⁸⁸ Dakle, može se konstatirati da je uzročnik aprecijacije tečaja CHF, u konkretnom slučaju, prije svega svjetska kriza iz 2008. godine te kasnije kriza u eurozoni. Ukoliko bismo išli još više unatrag, može se zaključiti kako su globalizacija i povezanost financijskih tržišta te otvorenost tržišta kapitala, također krivci.

Također, može se postaviti pitanje tko je kriv zbog poteškoća dužnika s kreditima vezanim uz CHF. Dio odgovornosti za probleme dužnika leži na regulatornim tijelima i vladama jer na vrijeme nisu prepoznali i jasno upozorili javnost na opasnost koja proizlazi iz tzv. toksičnih kredita. Ipak, na bankama i samim klijentima je najveća odgovornost. Banke su svoje klijente svjesno izložile valutnom riziku, a s druge strane, klijenti su devizni rizik samovoljno prihvatili u zamjenu za povoljnije uvjete kreditiranja, tj. nižu kamatnu stopu.

⁸⁶ HUB analize (2015.) Problem kredita vezanih uz CHF: Pregled dosadašnjih rješenja u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe, Broj 53. [str. 19.]

⁸⁷ Ibidem [str. 3.]

⁸⁸ National Bank of Romania (2015). Analysis on CHF-demoninated loans [str.9.]

8.3. Tumačenje promjenjive kamatne stope

U razdoblju kreditne ekspanzije, ali i kasnije, banke su učestalo kreditirale s promjenjivim kamatnim stopama, ali promjenjivim prema vlastitim odlukama. Dakle, banke su kreditirale s tzv. administrativnom kamatnom stopom. Klasična literatura raspoznaje dvije vrste kamatnih stopa, fiksne i promjenjive. Fiksne kamatne stope vrijede tijekom cijelog razdoblja u kojem se koristi proizvod banke, a promjenjive kamatne stope uobičajeno se mijenjaju tijekom razdoblja u kojem se koristi proizvod banke, ali ovisno o ugovorenom referentnom parametru, a ne prema samovoljnim odredbama banke.

U ranijem dijelu rada, kada je pokazano kako banke u Republici Hrvatskoj nisu pretjerano izložene cjenovnom riziku, jasno je vidljivo da su banke, u Republici Hrvatskoj, s klijentima učestalo ugovarale tzv. administrativne kamatne stope. Također, prema metodologiji utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata Erste banke, administrativna kamatna stopa podvrsta je promjenjive kamatne stope.⁸⁹ Jednakim principom prilikom tumačenja promjenjivih kamatnih stopa vodile su se i druge banke koje posluju u Republici Hrvatskoj. Dakle, može se konstatirati kako su banke svjesno kreirale ugovore s štetnim odredbama po klijente. Pritom su banke u Republici Hrvatskoj koristile neznanje klijenata i nepostojanje jasne zakonske regulative.

Tzv. administrativna kamatna stopa ovisila je o kamatnom indeksu (KI). Kamatni indeks (KI) računao se prema formuli:⁹⁰

$$KI=I*RE+RI$$

U gornjoj formuli (I) predstavlja cijenu izvora sredstava banke, (RE) predstavlja regulatorni trošak, a (RI) predstavlja premiju za rizik klijenta. Izrazito je bitno naglasiti da su banke bile u mogućnosti promijeniti premiju na rizik klijenta tijekom perioda u kojem klijent koristio proizvod banke. Dakle, u svakom slučaju administrativna kamatna stopa, iako shvaćana kao podvrsta promjenjive kamatne stope, nije se sačinjavala od varijabilnog i fiksnog dijela. Zbog činjenice kako su banke s klijentima učestalo ugovarale tzv. administrativne kamatne stope, mnogi dužnici, na svojim anuitetima po kreditima, nisu osjetili drastično smanjenje kamatnih stopa nakon stabiliziranja bankarskog sustava po završetku financijske krize iz 2008. godine.

⁸⁹ Erste banka (2012.) Metodologija utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata

⁹⁰ ibidem

Iako su izvori sredstava pojeftinili (I), a regulatorni trošak se smanjio (RE), nije došlo do smanjenja aktivnih kamatnih stopa. Naime, banke su premiju za rizik (RI) povećale uslijed rasta udjela djelomično nadoknadivih i nenadoknadivih potraživanja.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju iz 2012. godine, zakonodavac je jasno propisao kako je promjenjiva kamatna stopa sadržana od promjenjivog i fiksnog dijela.⁹¹ Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju iz 2013. godine, promjenjivi dio definiran je u ovisnosti o jednom od sljedećih referentnih parametara: EURIBOR-u, LIBOR-u, NRS-u, prinosu na Trezorske zapise Ministarstva financija ili prosječnoj kamatnoj stopi na depozite građana u odnosnoj valuti.⁹² Također, izrazito je bitno naglasiti kako je izmjenama i dopunama reguliran fiksni dio u kojem je sadržana marža te premija na rizik. Dakle, premija na rizik je postala fiksnim parametrom, a ranije je, kada su banke samostalno korigirale promjenjive kamatne stope, premija na rizik bila varijabilni dio.

U svakom slučaju, navedenim izmjenama i dopunama bitno je popravljena zaštita klijenata banke, a regulirana su i njihova posebna prava vezana uz prijevremenu otplatu u trenutcima podizanja kamatnih stopa. Također, maksimalne efektivne kamatne stope ograničile su se kroz odluku da se definiraju u ovisnosti o prosječnim i zateznim kamatama. Također, definirane su maksimalne kamatne stope u slučaju kredita s valutnom klauzulom, a u slučaju aprecijacije određene valute više od 20%.

Ipak, ostaje veliko pitanje, u kojoj mjeri se banke pridržavaju novih zakonskih odredbi!? Konkretno, metodologija utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata Erste banke, promijenjena je nakon stupanja na snagu izmjena i dopuna zakona. Tkzv. administrativna kamatna stopa više se ne navodi u metodologiji te je određivanje promjenjive kamatne stope prilagođeno novoj zakonskoj regulativi.⁹³ Unatoč tome, treba napomenuti kako nije rijetkost da, generalno, banke ignoriraju zakonske odredbe. Zakonskim odredbama definirano je kako banke sve kredite, dakle i one odobrene prije donošenja izmjena i dopuna, trebaju prilagoditi novim zakonskim odredbama. Činjenica je kako su banke i dalje dominantne u ekonomiji Republike Hrvatske,

⁹¹ Narodne novine (2012.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_10_112_2428.html> [pristupljeno: 15.05.2016.]

⁹² Narodne novine (2013.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_143_3066.html> [pristupljeno: 15.05.2016.]

⁹³ Erste banka (2013.) Metodologija utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata

tj. da gotovo svi sudionici u ekonomiji ovise o sredstvima banaka. Također, klijenti banaka još uvijek nisu dovoljno upućeni u zakonsku regulativu, a karakteristika klijenata je i niska financijska pismenost. Zbog toga, ali i zbog dosadašnjeg djelovanja banaka u Republici Hrvatskoj, koji se ne može okarakterizirati kao profesionalno i dobronamjerno, opravdano se može vjerovati kako banke svoje plasmane nisu samoinicijativno prilagodile novim zakonskim odredbama. Predmet jednog od budućih istraživanja može biti kvantitativna analiza kredita koji zadovoljavaju nove zakonske smjernice.

8.4. Djelovanje HNB-a i budućnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj

Iz pregleda dosadašnjih stanja u bankarskom sustavu u Republici Hrvatskoj, tj. iz analize sve tri etape, mogu se donijeti zaključci o djelovanju HNB-a od osamostaljenja Republike Hrvatske do danas. Po osamostaljenju, Republika Hrvatska bila je u izrazito teškoj situaciji, a na površinu su počeli isplivavati do tada „pod tepih“ stavljeni problemi. Bankarski sustav nije bio tržišno orijentiran, a uz navedeno, tijekom prve etape, karakteristike bankarskog sustava bili su: izraženi agencijski problem, nedovoljna stručnost kadrova, slaba vanjska i unutarnja kontrola poslovanja banaka i u konačnici, slaba financijska pismenost klijenata. Tijekom prve etape, a sve do izbijanja druge bankarske krize u Republici Hrvatskoj, HNB nije imala adekvatne ovlasti za djelovanje. Promjenom zakonske regulative tijekom druge bankarske krize, HNB dobija znatno veće ovlasti te počinje biti jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji dionik banaka. Osnovna intencija, kako izvršne i zakonodavne vlasti, tako i provoditelja monetarne politike, tj. HNB-a, bila je osigurati stabilan financijski sustav. S tog aspekta, može se konstatirati kako od druge bankarske krize, u Republici Hrvatskoj nije zabilježen značajniji potres u okviru bankarskog sustava. Točnije, nije zabilježena opća nestabilnost koja bi uzrokovala krah bankarskog sustava i posljedično krizu u gospodarstvu. Tijekom druge i treće etape zabilježeni su slučajevi propadanja i nužne dokapitalizacije banaka, ali je navedeno u najvećoj mjeri bilo potaknuto idiosinkratskim rizikom, tj. bilo je rezultat eskalacije problema uslijed realizacije mikro uzročnika krize. Dakle, može se konstatirati kako je HNB ispunila svoj osnovni zadatak, a to je osiguranje stabilnosti bankarskog sustava s ciljem nesmetanog razvijanja gospodarstva Republike Hrvatske.

Tijekom druge etape, tj. u vrijeme kreditnog rasta, HNB bila je svjesna da nekontrolirani rast kredita može dovesti do eskalacije krize u bankarskom sustavu i gospodarstvu zemlje. HNB je

tijekom druge etape samo djelomično utjecala na smanjenje rasta kredita. Ipak, činjenica je kako je HNB imala intenciju obuzdavanja kreditnog rasta, a ista se vidi iz mjera poput obveznog upisa blagajničkih zapisa za prekoračenje planiranog rasta, uvođenja granične obvezne pričuve i izmjena pondera aktive prilikom izračunavanja adekvatnosti kapitala. Mjere su bile samo djelomično uspješne iz razloga što su velike banke u stranom vlasništvu pronašle način kako zaobići regulativu, a u konačnici dodatni troškovi prebačeni su na klijente koji su zbog većeg regulatornog troška plaćali veće aktivne kamate. Može se konstatirati da je mjerom HNB-a, vezanom uz ograničavanje kreditnog rasta kroz upis obveznih blagajničkih zapisa, u konačnici ograničen rast manjih, domaćih banaka jer su strane banke svoje važne klijente nastavile kreditirati direktno iz banki majki u inozemstvu.

HNB je tijekom kulminacije krize na svjetskim tržištima i krize u eurozoni, bankama u Republici Hrvatskoj pružila dovoljno likvidnosti i očuvala stabilnost bankarskog sustava. HNB je potaknuo veću likvidnost kroz smanjenje minimalno potrebnih deviznih potraživanja s 32% u 2008. godini na 20% u 2009. te dodatnim smanjenjem do 2012. godine na 17%. Također, HNB je ukinula graničnu obveznu pričuvu te je, u konačnici, stopa obvezne rezerve smanjena u dva navrata do u konačnici 12% koliko trenutno iznosi. Također, HNB je ukinula odluku o obveznom upisu blagajničkih zapisa čime su se bankama koje su u razdoblju kreditne ekspanzije prekoračivala pragove, oslobodila sredstva. Može se zaključiti kako je HNB pozitivno utjecala na očuvanje likvidnosti bankarskog sustava tijekom treće etape.

Ipak, može se konstatirati kako je HNB, prije svega, u cijelosti bila usmjerena ka zadovoljenju monetarnih, a ne kreditnih ciljeva. Osnovni cilj HNB-a je održavanje stabilnih cijena, a isti cilj HNB osigurava upravljajući s tečajem kune. Održavajući tečaj kune, HNB bitno utječe i na kreditnu politiku banaka. Konkretno, HNB je u razdoblju prije krize najčešće puštao kune u optjecaj, a povlačio devize zbog jačanja tečaja kune uslijed priljeva deviznih sredstava iz inozemstva kroz investicije i zaduživanje banaka kod banki majki. Trenutno, kuna je u slabljenju, prvenstveno zbog potražnje za eurima, a uslijed prisilne pretvorbe kredita vezanih uz CHF u kredite vezane uz euro. Dakle, HNB, kako bi spriječio značajniju deprecijaciju kune, troši devizne rezerve. Točnije, HNB plasira devize, ali ujedno povlači kune s tržišta, tj. smanjuje se kunska likvidnost bankarskog sustava zemlje.⁹⁴

⁹⁴ Zbašnik D., Vidaković N. (2014). New CNB measures to stimulate credit growth: problems and solutions, *Munich Personal RePEc Archive* <dostupno na: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/54195/1/MPRA_paper_54195.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.]

Ipak, posljednjih godina, politika HNB-a se pomalo mijenja. HNB je svjestan da banke moraju kreditirati i to poglavito gospodarstvo s ciljem ostvarivanja gospodarskog rasta zemlje. U tom pogledu, HNB je u dva navrata smanjio stopu obvezne rezerve sredstava banaka te je na taj način učinio banke izrazito likvidnima. Također, po prvi puta, HNB svojim mjerama utječe na kreditnu distribuciju. U tom pogledu, HNB je donio odluku o ispisu obveznih blagajničkih zapisa u 50%-tnom iznosu od povećanja ukupne sume kredita dane gospodarskim subjektima. Unatoč navedenom, banke nisu značajnije otpočele s kreditiranjem. Problem banaka koje posluju u Republici Hrvatskoj nije likvidnost, već je to preveliki kreditni rizik. Činjenica je kako je, prije posljednje krize, prosječni kreditni rast u Republici Hrvatskoj iznosio oko 20%, a u isto vrijeme prosječni rast BDP-a iznosio je 4%. Dakle, gospodarstvenici su očigledno ulagali u neefikasne projekte što je u konačnici rezultiralo krizom koja je u Republici Hrvatskoj izrazito dugo trajala. Također, činjenica je kako banke imaju problema s naplatom svojih plasmana. Udio djelomično naplativih i potpuno nenaplativih potraživanja prešao je izrazito visokih 15%. Treba napomenuti kako kreditna kontrakcija nije karakteristična samo za Republiku Hrvatsku, već i za čitavu Europu. S ciljem popravljivanja stanja u gospodarstvu u Europskoj Uniji, ECB također nastoji stimulirati kreditnu aktivnost banaka u Europskoj Uniji. U tom pogledu, ECB će, po uzoru na FED u Sjedinjenim Američkim Državama, do rujna 2016. godine ubrizgati u financijski sustav 1,14 bilijuna eura. Također, kako bi banke otpočele s kreditiranjem, ECB je odredila negativne kamatne stope na depozite banaka kod ECB-a.

Generalno se može donijeti zaključak kako su zakonodavac i HNB donijeli zadovoljavajuće akte s ciljem definiranja jasnog i stabilnog okvira bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. Ipak, postavlja se pitanje zbog čega HNB nije na vrijeme inicirao dopunu zakonske regulative s ciljem zaštite klijenata banaka. S obzirom da su takve mjere izostale, opravdano se može donijeti zaključak kako su mjere HNB-a s ciljem ograničavanja kreditnog rasta bile usmjerene prvenstveno ka zaštiti samih banaka od pretjeranog izlaganja kreditnom riziku, a ne zaštiti gospodarstva i građana u Republici Hrvatskoj. Također, činjenica je kako HNB nije dovoljno upozoravao na opasnost za klijente koja je potencijalno proizlazila iz izlaganja valutnom riziku prilikom podizanja kredita u stranoj valuti ili s valutnom klauzulom. Također, činjenica je da je HNB svojom usmjerenošću ka ispunjenju osnovnog monetarnog cilja, tj. stabilnosti cijena, blagonaklono gledao na visoku euriziranost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. Danas, visoka euriziranost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, osnovna je kočnica ka

provođenju monetarnih reformi. Činjenica je kako je tečaj kune precijenjen. U proteklih desetak godina inflacija je u Republici Hrvatskoj bila značajnija od inflacije u eurozoni, a u isto vrijeme tečaj kune prema euru nije bitno promijenjen. Dakle, realni tečaj Republike Hrvatske je pogoršan, tj. pogoduje uvoznicima, a šteti izvoznicima. Visoka euriziranost bankarskog sustava onemogućava deprecijaciju kune jer bi deprecijacija kune izazvala značajan rast dugova i kamata u apsolutnom iznosu uslijed velikog udjela deviznih kredita i kredita s valutnom klauzulom u stranoj valuti. S jedne strane HNB je zagovaratelj stabilnog tečaja i skorog ulaska Republike Hrvatske u EMU, a s druge strane dio ekonomske struke zalaže se za deeurizaciju bankarskog sustava i značajniju deprecijaciju kune.

Dodatna kritika HNB-u može se uputiti iz razloga što ne samo da nije spriječila banke u kreiranju izrazito rizičnih ili štetnih ugovora s klijentima, već je nakon eskalacije problema zauzela poprilično inferioran stav. Naime, HNB nije potaknula zakonodavca na donošenje izmjena i dopuna zakona vezanog uz potrošačke kredite. Dapače, HNB je ovaj put vrlo glasno upozorila na potencijalne štete za državni proračun i gospodarstvo Republike Hrvatske u cjelini, a kao posljedicu za mjere poduzimane ne toliko protiv samih banaka, ali niti u korist klijenta, tj. subjekata u ekonomiji zemlje. Nova zakonska regulativa ne stavlja klijente banaka u povlašteni položaj, već im samo djelomično umanjuje financijske poteškoće koje su proizašle iz njihova neznanja i lakomosti banaka u vremenu kreditne ekspanzije.

Za sam kraj može se postaviti pitanje kakva je budućnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. Bespredmetno je raspravljati o eventualnim pozitivnim učincima za bankarski sustav uslijed ulaska Republike Hrvatske u EMU. Strane banke već sada imaju dovoljno jeftine izvore sredstava, a također, bankama, kao i svakom privatnom poduzeću, intencija je ostvariti što bolji poslovni rezultat. Iz tog razloga, teško da će ulazak Republike Hrvatske u EMU rezultirati boljim uvjetima kreditiranja za subjekte u ekonomiji zemlje. Činjenica je da su banke u stranom vlasništvu dominantne u Republici Hrvatskoj. Iste su olako ušle na financijsko tržište Republike Hrvatske i osvojile ga zbog mogućnosti jeftinog priljeva novca iz inozemstva. Također, činjenica je kako su banke izrazito dominante te da gospodarstvo zemlje uvelike ovisi o sklonosti banaka ka preuzimanju ili nepreuzimanju kreditnog rizika. Pregovaračka moć klijenata banaka izrazito je niska, a prava klijenata samo su djelomično popravljena kroz novu zakonsku regulativu. Važno je napomenuti kako je bankarski sustav izrazito koncentriran jer nekoliko vodećih banaka drži glavninu tržišnog udjela. Iz istoga se može zaključiti kako bankarski sustav u Republici Hrvatskoj ima karakteristike oligopola.

Zbog svega opisanog, čini se kako banke koje posluju u Republici Hrvatskoj ne razmišljaju u pravcu kako je njihova dugoročna opstojnost moguća jedino uz stabilan i profitabilan gospodarski sustav. Još ranije je u radu pokazano kako su visoke kamatne stope bile jedan od ključnih razloga za ulazak stranih banaka na tržište Republike Hrvatske. Ipak, danas je stanje u jednom pogledu bitno drugačije. Subjekti u ekonomiji financijski su mnogo iskusniji, a samim time i oprezniji. Rast gospodarstva Republike Hrvatske manje će se bazirati na dugu. Većina sudionika na našem tržištu postali su svjesni opterećenja skupih kredita što će u budućnosti rezultirati opreznijim ulaskom u kreditne aranžmane. Navedeno će u kratkom roku usporiti investicije i rezultirati manjim stopama rasta, ali bi dugoročno trebalo otvoriti mogućnost razvoja gospodarstva na vlastitim izvorima sredstava. U konačnici, diskutabilno je u kojoj su mjeri subjekti u ekonomiji sposobni zadovoljiti kreditne uvjete prije razduživanja, poglavito u situaciji kada je glavnina njihove imovine kolateral za postojeće kredite. Navedeno je zasigurno jedan od glavnih razloga zbog kojih mjere HNB-a s ciljem poticanja kreditiranja gospodarstva ne daje velike rezultate.

Bankarstvo je specifičan i nadasve odgovoran posao. Navedeno proizlazi iz činjenice kako banka ima ulogu posrednika između onih subjekata u ekonomiji s viškom sredstava i subjekata u ekonomiji s manjkom sredstava. To proizlazi iz osnovne bankarske teorije. Ipak, u današnje vrijeme, jasno je kako banke više nisu samo posrednici. Danas, bankarski sustav kreira sredstva prema načelu kreditnog multiplikatora, ali i same banke, uslijed procesa okrupnjavanja banaka i drastičnog povećanja udjela bezgotovinskog plaćanja, mogu kreirati dug bez realnog pokrića. Navedene uloge banke proizlaze iz bankarske teorije obvezne rezerve i bankarske teorije kreiranja duga. Može se konstatirati kako se na sve tri bankarske teorije zasniva današnje poslovanje banaka. Sukladno tome, teza kako pasiva banke diktira njezinu aktivu i dalje vrijedi, ali, sukladno teoriji kreiranja duga, banke mogu odobriti plasmane i bez adekvatnih izvora onda kada plasman bitno ne utječe na likvidnost banke, a na taj način banka kreirajući aktivu kreira pasivu, tj. povećava vrijednost bilance.

Nadalje, bankarstvo je prociklična djelatnost iz razloga što su gospodarski i financijski tijekovi u jakoj pozitivnoj korelaciji. Povezanost gospodarskih i financijskih tijekova rezultat je globalizacije, a uslijed iste, omogućeno je pozitivno, ali i negativno prelijevanje efekata između sustava. Banke su izrazito važne u tkzv. bankocentričnim financijskim sustavima koji su karakteristika Europe i Japana te općenito zemalja u razvoju. Iako literatura često navodi kako su ljudski resursi ključni za uspjeh poduzeća, činjenica je da je i novac neizostavan

čimbenik za uspjeh u kapitalističkom gospodarskom uređenju. Iz tog razloga, banke su u bankocentričnim sustavima od iznimne važnosti za razvoj gospodarstva pojedine zemlje. Banke, u zemljama s bankocentričnim financijskim sustavom, a među koje se ubraja i Republika Hrvatska, praktički predstavljaju jedine izvore sredstava za opskrbljivanje ekonomije sredstvima potrebnim za rast i razvoj.

Zaključak

Bankarstvo je idejno zamišljeno kao djelatnost s osnovnom funkcijom transferiranja efekata monetarne ekonomije na realnu. Ipak, posljednja svjetska kriza primarno je potaknuta time što je monetarna ekonomija nadišla realnu ekonomiju, tj. monetarna ekonomija postala je sama sebi svrha. Navedeno je rezultiralo krahom financijskog sustava na globalnoj razini pa tako i globalnom gospodarskom krizom uslijed efekta prelijevanja. U konkretnom slučaju, kriza u bankarskom sustavu potaknuta je vanjskim šokom, ali unatoč tome ishodište krize je, kao i gotovo uvijek, mikroekonomske prirode i valja ga tražiti u lošim kreditnim politikama i špekulativnim pozicijama svake banke ponaosob. Loše upravljanje osnovni je mikroekonomski čimbenik nestabilnosti banaka. Katkad, loše upravljanje je ciljano. Menadžment banke može donositi odluke koje se negativno odražavaju na poslovanje banke, ali koje mu donose osobnu korist. Uz navedeno, manjkave analiza kredita, kreditiranje povezanih poduzeća, slabi interni kontrolni mehanizmi i tkzv. kreativno računovodstvo, dugoročno neminovno dovode do krize poslovanja banke i bez makroekonomskog „poticaja“. Kako bi se minimalizirala mogućnost nastanka krize u poslovanju banke uslijed mikroekonomskih čimbenika, korporativno upravljanje postalo je obrazac koji se slijedi s ciljem osiguravanja zadovoljenja interesa dionika banke.

Kako bi negativni učinci makroekonomskih i mikroekonomskih čimbenika na poslovanje banke bili što manji, bitno je da se u bankama upravlja s bankarskim rizicima. Vrijednost bankarskog rizika definira se kao umnožak vrijednosti i vjerojatnosti štetnog događaja koji implicira gubitke banke. Bankarski rizici u ovom radu podijeljeni su u dvije skupine. Osnovni bankarski rizici predstavljaju najkarakterističnije rizike za banku, a to su: kreditni rizik, cjenovni rizik, valutni rizik i u konačnici rizik likvidnosti. U ovom radu, u kategoriju ostalih bankarskih rizika svrstani su: strateški rizik, operativni rizik i rizik upravljanja, rezidualni rizik, reputacijski rizik, rizik razrjeđenja, rizik koncentracije, rizik države te rizik pozicije.

U Republici Hrvatskoj, banke su se, u periodu od osamostaljenja Republike Hrvatske do danas, susretale sa svim spomenutim rizicima. Visok kreditni rizik i manjkava procjena istog, promjena kamatnih stopa, promjenjivi tečaj hrvatskog dinara i hrvatske kune, niska likvidnost, izražen agencijski problem i slabi interni i eksterni kontrolni mehanizmi, niska razina povjerenja subjekata u stabilnost banaka, kreditiranje povezanih osoba i dioničara, pretjerana izloženost prema klijentima i u konačnici nizak kreditni rejting zemlje, bili su

karakteristike bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, u prvoj etapi njegova razvoja, tj. od osamostaljenja Republike Hrvatske pa do privatizacije velikih banaka u državnom vlasništvu. Druga etapa obilježena je snažnim kreditnim rastom, a veliki udio djelomično naplativih i potpuno nenaplativih plasmana, koji je eskalirao u trećoj etapi, ukazuje kako je kreditni rizik bio manjkavo procjenjivan. U drugoj etapi Riječka banka zapada u poteškoće zbog gubitka povjerenja štediša, a uslijed realizacije rizika pozicije, tj. ostvarenih gubitaka iz špekulativnih pozicija. Druga etapa karakteristična je i prema niskoj izloženosti banaka prema cjenovnom i valutnom riziku. Kreditirajući s valutnom klauzulom, banke su svojim izvorima sredstava u vlastitoj pasivi ili pasivi banki majki, kreirale željena potraživanja u aktivni. Također, banke su ugovarajući s klijentima tzv. administrativnu kamatnu stopu, izbjegle mogućnost gubitaka uslijed promjene vrijednosti kamatnih stopa, tj. eliminirale su cjenovni rizik. Ipak, valja naglasiti da su na taj način, banke, svoj rizik prebacile na vlastite klijente. U drugoj etapi, kao ni u trećoj, bankarski sustav nema poteškoća s likvidnošću. Dapače, danas, u trećoj etapi koju karakterizira kreditno stezanje, bankarski sustav je ostao izrazito likvidan, unatoč poteškoćama s naplatom odobrenih plasmana i drastičnom smanjenju dobiti banaka.

Tijekom cijelog promatranog perioda, može se konstatirati kako HNB nije vodila pretjerano računa o kreditnoj politici banaka, već je osnovna preokupacija HNB-a bila održavanje stabilnosti cijena. HNB i zakonodavac donijeli su jasan zakonski i regulatorni okvir kako bi bankarski sustav bio stabilan, ali nisu na vrijeme zaštitili klijente banaka. Činjenica je kako, u Republici Hrvatskoj, bankarski sustav ima karakteristike oligopola. Pregovaračka moć banaka još je veća jer je financijski sustav bankocentričan.

Jasno je da je bankarstvo zahtjevan, odgovoran i rizičan posao, posebice u trenucima kada gospodarstvo stagnira. Ipak, svi ekonomski subjekti koji posluju na tržištu suočeni su s rizicima koji proizlaze iz njihova poslovanja, a u trenutku kada gospodarstvo stagnira uvjeti poslovanja svima su teški. Trenutna situacija u gospodarstvu Republike Hrvatske je teška, a ista se nepovoljno odrazila i na poslovanje banaka. U konačnici, koliko god banke slabije poslovale i imale poteškoća u naplati potraživanja te bile pritisnute od strane zakonodavca, njihovi plasmani su barem djelomično pokriveni imovinom dužnika, što nije slučaj s potraživanjima drugih subjekata u ekonomiji. Također, bankarski sustav u Republici Hrvatskoj je stabilan i likvidan. No, bitno je naglasiti kako navedeno ne znači kako su sve banke stabilne i likvidne. Karakteristika bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj je visoka koncentriranost, a uz to najveći dio vrijednosti imovine bankarskog sustava je pod

upravljanjem stranih banaka. Činjenica je kako je u posljednjoj, trećoj, etapi dodatno smanjen broj banka te da stabilnost bankarskog sustava održavaju velike banke u stranom vlasništvu. Banke koje posluju u Republici Hrvatskoj imaju averziju prema kreditnom riziku, a s druge strane klijenti banaka imaju averziju prema riziku ulaganja. S treće strane, izvršna vlast, s ciljem povećanja BDP-a, rasta proračunskih prihoda i smanjenja proračunskog deficita, očekuje od banaka da otpočnu s kreditiranjem u svrhu poticanja investicija gospodarstva. Realno, u Republici Hrvatskoj kreditna potražnja odnosi se u svrhu osiguravanja obrtnih sredstava te refinanciranja postojećih kreditnih obveze, a tek manjim dijelom je usmjerena ka osiguravanju sredstava za novi investicijski ciklus. Može se reći kako u Republici Hrvatskoj sve počinje i završava s bankama. Banke su u početku omogućile rast privrede, a sada ti isti krediti banaka iscrpljuju privredu i rezultiraju otpuštanjima zaposlenika, restrikcijama, a nerijetko i gašenjem poslovanja poduzeća. Ostaje vidjeti u kojem pravcu će se kretati gospodarstvo u Republici Hrvatskoj, u nadolazećem vremenu. Jedno je sigurno, banke će, ukoliko dugoročno žele biti profitabilne i imati stabilnije uvjete poslovanja, morati postati partneri svojih klijenata, a prestati biti samo prodavatelji financijskih usluga.

Literatura

1. Ahec-Šonje A. (2002). Analiza osjetljivosti bankarskog sustava-primjena signalne metode, *Ekonomski prehled* 53, 807–848. UDK 336.711.6 [str.54.]
2. Andres, P. & Vallelado, E. (2008). Corporate governance in banking: The role of the board of directors. *Journal of Banking and Finance*, 32(12), 2570–2580. <dostupno na: <http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2008.05.008>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 21.]
3. Andries, A. M. (2008.) Theories Regarding the Banking Activity. *Analele Științifice Ale Universității “Alexandru Ioan Cuza” Din Iași. Științe Economice*, 55, 19 – 29. <dostupno na: http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/03_F12_Andries.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] prema [Allen, Carletti, 2008, 29] [str. 12., 17.]
4. Babić M. (2009.) Ekonomija-uvod u analizu i politiku, *Novi informator*, Zagreb, [str. 12.]
5. Baldan C., Zen F. & Rebonato T. (2013). Liquidity risk and interest rate risk on banks: are they related?, *University of Padova, Munich Personal RePEc Archive* <dostupno na: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/41323/1/MPRA_paper_41323.pdf> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str.33.]
6. Basel Committee on Banking Supervision (2013.): Basel III-The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring <dostupno na: https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Tasks/Banking_supervision/Basel_Committee/2013_01_basel3_liquidity_coverage_ratio_liquidity_risk_monitoring_tools.pdf?__blob=publicationFile> [pristupljeno: 20.04.2016.] [str. 42., 43.]
7. Basel Committee on Banking Supervision (2014.): Basel III- The Net Stable Funding Ratio <dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs271.pdf>> [pristupljeno: 20.04.2016.] [str. 43.]
8. Basel Committee on Banking Supervision. (2008). Liquidity Risk: Management and Supervisory Challenges, *Bank for International Settlement Paper, Basel*, 1–16. <dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs136.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 39.]
9. Bilten o bankama HNB, broj 1. (2001.) [str. 52., 53., 54., 56., 58., 61.]
10. Bilten o bankama HNB, broj 2. (2001.) [str. 64., 65.]
11. Bilten o bankama HNB, broj 3. (2003.) [str. 62.]
12. Bilten o bankama HNB, broj 7. (2003.) [str. 57.]
13. Bilten o bankama HNB, broj 11. (2005.) [str. 65.]
14. Bilten o bankama HNB, broj 18. (2009.) [str. 57., 58., 61., 62., 63., 64., 65., 66., 71., 73.]
15. Bilten o bankama HNB, broj 22. (2011.) [str. 75., 77.]
16. Bilten o bankama HNB, broj 24. (2012.) [str. 77.]
17. Bilten o bankama HNB, broj 26. (2013.) [str. 77.]
18. Bilten o bankama HNB, broj 27. (2014.) [str. 73., 77.]
19. Bilten o bankama HNB, broj 28. (2015.) [str. 69., 70., 71., 72., 73., 74., 76., 77.]

20. Bokan N., Grgurić L., Krznar I., Lang M. (2010.) Utjecaj financijske krize i reakcija monetarne politike u Hrvatskoj, Istraživanja HNB <dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121339/i-025.pdf/0cedb8e9-c523-4d60-8a1a-9a80daa56a2f>> [pristupljeno: 02.05.2016.] [str.75.]
21. Bolton, P., Mehran H. & Shapiro J. (2010). Executive Compensation and Risk Taking, *Federal Reserve Bank of New York*, 1–39. Retrieved from <dostupno na: https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr456.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str.21]
22. Bonfim, D., & Kim, M. (2012). Liquidity Risk in Banking: Is there herding?, 40. <dostupno na: <http://doi.org/10.2139/ssrn.2163547>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 42.]
23. Cai, J., Cherny, K., & Milbourn, T. (2010). Compensation and Risk Incentives in Banking and Finance. *Federal Reserve Bank of Cleveland - Economic Commentary*, 2. <dostupno na: <http://apps.olin.wustl.edu/faculty/milbourn/BankExecuPayCommentary.pdf>> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 20.]
24. Cerrato M., Choudhry M., Crosby J., Olukuru J. (2012.) Why do UK bank securitize? <dostupno na: http://www.gla.ac.uk/media/media_231871_en.pdf> [pristupljeno: 19.04.2016.] [str.42.]
25. Čeh, A. M., Dumičić, M., & Krznar, I. (2011). Model neravnoteže na tržištu kredita i razdoblje kreditnog loma, *HNB* < <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-030.pdf>> [pristupljeno:07.02.2016.] [str. 69.]
26. Döhring, B. (2008). Hedging and invoicing strategies to reduce exchange rate exposure-a euro-area perspective, *European Economy*. <dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication11475_en.pdf> [pristupljeno 07.02.2016.] [str.38.]
27. Erste banka (2012.) Metodologija utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata [str. 89.]
28. Erste banka (2013.) Metodologija utvrđivanja promjene kamatnih stopa na kredite i proizvode banke na koje se obračunava ugovorna kamata [str. 90.]
29. European Banking Authority (2015.) Final report-Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading activities <dostupno na: <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1084098/EBA-GL-2015-08+GL+on+the+management+of+interest+rate+risk+.pdf>> [pristupljeno: 11.04.2016.] [str. 32.]
30. Gatev, E., Strahan P. E, Shuermann T. (2006). Managing bank liquidity risk: How deposit-loan synergies vary with market conditions, *New York*. <dostupno na: <http://fic.wharton.upenn.edu/fic/papers/06/0609.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 39., 40.]
31. Giglio, S. (2011). Credit default swap spreads and systemic financial risk. *Federal Reserve Bank of Chicago Proceedings*, (January), 1–27. <dostupno na: http://faculty.chicagobooth.edu/workshops/finance/past/pdf/giglio_jmp.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 29.]
32. Gregurek M., Grgić J. & Vidaković N. (2011). Global banking and the role of the lender of last resort, *Montenegrin Journal of Economics No 1., Vol 7, 21-38*, ISSN 1800-5845 [str. 18.]
33. Gregurek M., Vidaković N. (2011.) Bankarsko poslovanje, *RRiF plus*, Zagreb, 2011., [str. 15., 17., 31., 37., 38., 40., 43.]
34. HNB, redovne publikacije <dostupno na: www.hnb.hr/statistika/hstatistika.htm> [pristupljeno 18.04.2014.] [str. 66.]

35. HNB, standardni prezentacijski format-redovne publikacije, 1. tromjesečje 2016. [str.59., 67., 74.]
36. Hrvatska udruga korporativnih rizničara (2006.) Upravljanje kamatnim rizikom, 3. Konferencija, Opatija <dostupno na: <http://www.treasury.hr/docs/hukrhr/dokumentitekst/54/0.0/original.pdf>> [pristupljeno: 11.04.2016.] [str. 34., 35.]
37. HUB analize (2007.) Stabilnost bankovnog sustava u Hrvatskoj: Gdje se sakrio rizik? Broj 8. [str. 67., 68.]
38. HUB analize (2008.) Krediti i gospodarski rast: Od teorije do stvarnosti, Broj 9. [str. 57., 58.]
39. HUB analize (2013.) Tresla se brda rodio se miš: Razduživanje banaka u Hrvatskoj i drugih deset zemalja Nove Europe, Broj 43., prema Avdjiev i dr. (2012.) [str. 69.]
40. HUB analize (2014.) Financiranje malih i srednjih poduzeća u krizi: Što smo naučili i što se još može napraviti? Broj 47. [str. 70.]
41. HUB analize (2014.) Problem identifikacije kreditnog loma: Prepoznaju li banke zdravu potražnju za kreditima? Broj 49. [str. 69.]
42. HUB analize (2015.) Problem kredita vezanih uz CHF: O širim ekonomskim i fiskalnim učincima predloženih rješenja, Broj 54. [str. 86.]
43. HUB analize (2015.) Problem kredita vezanih uz CHF: Pregled dosadašnjih rješenja u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe, Broj 53. [str. 88.]
44. Hull C. J. (2006.) Options, futures and other derivatives, sixth edition, *Pearson Prentice Hall, New Jersey*, [str. 36.]
45. Iyer, R., Peydro, J. L., Da-Rocha-Lopes, S., & Schoar, A. (2014). Interbank liquidity crunch and the firm credit crunch: Evidence from the 2007-2009 crisis. *Review of Financial Studies*, 27(1), 347–372. <dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.468.226&rep=rep1&type=pdf>> [pristupljeno: 08.02.2015.] [str. 27.]
46. Jankov, L. (2000.) Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice, *HNB* <<http://www.hnb.hr/publikac/pregledi/p-002.pdf>> [pristupljeno 10.02.2016.] [str. 48., 49., 50., 51.,]
47. Jimenez G., Ongena S., Peydro J.L., Saurina J. (2013.) Hazardous Times for Monetary Policy: What Do Twenty-Three Million Bank Loans Say About the Effect of Monetary Policy on Credit Risk-Taking <dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1018960>> [pristupljeno: 03.04.2016.] [str. 27.]
48. Jobst A. (2008.) What Is Securitisation, IMF, Finance & Development <dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2008/09/pdf/basics.pdf>> [pristupljeno: 01.04.2016.] [str. 45.]
49. Jutarnji list (2002.) Jadranka Šević, I država je dizala novac iz Riječke banke [str. 65.]
50. Kraft E. (2003.) Strane banke u Hrvatskoj: Iz druge perspektive, Istraživanja HNB <dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121624/i-012.pdf/3b0adc3a-2935-44c6-905c-05a4bf90fbcc>> [pristupljeno: 27.04.2016.] [str. 55., 68.]
51. Kraft, E., Hofler, R., & Payne, J. (2004). Privatizacija, ulazak stranih banaka i efikasnost banaka u Hrvatskoj: Analiza stohastičke granice fleksibilnosti Fourierove funkcije troška, *Istraživanja, HNB* <dostupno na: <http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-014.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str. 48., 52., 56.]

52. Kukavcic J. (2009.) Mjere monetarne politike za ograničavanje rasta plasmana i inozemnog zaduživanja, Ekonomski fakultet u Zagrebu <dostupno na: http://www.unizg.hr/rektorova/upload_2009/jasena_kukavcic_rektor_nag.pdf> [pristupljeno: 29.04.2016.] [str. 60., 61.]
53. LIDER press (2007.) Rohatinski: HNB neće odustati od mjera ograničenja kreditnog rasta [str.60.]
54. Madura J. (2002.) Financial Markets and Institutions, 6th ed., Thomson - South-Western, Ohio, USA, [str. 31.]
55. Memmel, C. (2010). Banks' exposure to interest rate risk, their earnings from term transformation, and the dynamics of the term structure. *Journal of Banking and Finance*, (07). <dostupno na: https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Discussion_Paper_2/2010/2010_09_20_dkp_07.pdf?__blob=publicationFile> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 33.]
56. Miletić I. (2002.) Makroekonomski i mikroekonomski uzroci nestabilnosti banaka, UDK 330.101.541/542:336.71, [str. 12., 18., 19., 22., 23.]
57. Narodne novine (2012.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_10_112_2428.html> [pristupljeno: 15.05.2016.] [str. 90]
58. Narodne novine (2013.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_143_3066.html> [pristupljeno: 15.05.2016.] [str. 90.]
59. Narodne novine (2015.) <dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_102_1973.html> [pristupljeno: 07.05.2016.] [str. 86.]
60. Narodne novine br.36/201 (2003.) Odluka o obveznom upisu blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke [str.60.]
61. Nath H. K. (2008.) Country Risk Analysis: A Survey of the Quantitative Methods, *Sam Houston State University* [str. 45.]
62. National Bank of Romania (2015). Analysis on CHF-demoninated loans [str. 88.]
63. Navneet A., Priyank G. & Francis A. L. (2013). Counterparty credit risk and the credit default swap market *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9), 1689–1699. <dostupno na: https://www.moodys.com/microsites/crc2010/papers/longstaff_counterparty.pdf> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str. 29.]
64. Papaioannou, M. G. (2006). Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 2, 129–146. <dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06255.pdf>> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str.36.]
65. Piketty T. (2014.) Capital in the Twenty-First Century, *Cambrige*, Massachusetts London, England [str. 17.]
66. Popov A. (2013.) Monetary Policy , Bank Capital and Credit Supply A Role for Discouraged and Informally Rejected Firms <dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1593.pdf?1fa157c1afe9b6e79aa9531939ebee18>> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 27., 28.]
67. Prga, I. (2006). Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava– jesu li bankovne krize prošlost?, *Rifin* 141-156,< http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_508.pdf> [pristupljeno: 07.02.2016.] [str.49., 52.]

68. Radošević D, Vidaković N. (2016.) Kretanje kapitala u Hrvatskoj 2009-2015. Opcije za izbor novog ekonomskog modela Hrvatske, *RIFIN*, <dostupno na: http://www.rifin.com/images/stories/2015/10/vidakovic_radosevic_2015.pdf>[pristupljeno: 02.05.2016.] [str. 70.]
69. Sabolić D. (2013.) Rizik i nesigurnost 1, *Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva* [str. 24.]
70. Scotiabank (2016.), Global Economics & Foreign Exchange Strategy, Foreign Exchange Outlook <dostupno na: http://www.gbm.scotiabank.com/English/bns_econ/fxout.pdf> [pristupljeno: 15.04.2016.] [str.37.]
71. Solakoglu N. M., Demir N. (2009.) Exchange-Rate Exposure and the Financial Sector, *Journal of Economics and the Financial Sector* <dostupno na: <http://jesr.journal.fatih.edu.tr/jesr.%20solakoglu.%20demir.pdf>> [pristupljeno: 15.04.2016.] [str.38.]
72. Svedrović M. (2005.) Bankarska tajna i njena normativna ograničenja prema ZUSKOK-u, Vrhovni sud Republike Hrvatske, <dostupno na: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/MSvedrovic_BankarskaTajna_20051108.pdf> [pristupljeno: 16.03.2016.], prema Miladin P. (1999.) Bankarska tajna i bankarsko obavještanje, [str. 16]
73. Šonje V. (2015.) Koliko je zapravo stajala sanacija banaka 90-ih? *Banka.hr* <dostupno na: <http://www.banka.hr/komentari-i-analize/koliko-je-zapravo-stajala-sanacija-banaka-90-ih>> [pristupljeno: 23.04.2016.] [str. 47.]
74. Vidaković N. (2012). Exchange rate regime and behaviour of economic participants, *Univerza v Mariboru, Ekonomsko poslovna fakulteta*, doktorska disertacija <dostupno na: <http://www.neven-vidakovic.com/pdf/mag/doktorat.pdf>> [pristupljeno: 08.02.2016.] [str.16.]
75. Vidaković N. (2014.) Kamatna stopa, *Moja banka*, <dostupno na: <http://www.neven-vidakovic.com/popular.html>> [pristupljeno: 11.04.2016.] [str. 30.]
76. Vidaković N., Vlahović D. (2012.) Uspon i pad kreditiranja stanovništva, *Zbornik Visoke poslovne škole Libertas*, Godina 5., [str.70.]
77. Vincetić A., Pignar J. (2014.) Utjecaj primjene Basela III na bankarski sektor, *Ekonomski fakultet u Osijeku*, [str. 78.]
78. Werner, R. A. (2015.) A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence. *International Review of Financial Analysis*. < http://ac.els-cdn.com/S1057521915001477/1-s2.0-S1057521915001477-main.pdf?_tid=984123f0-ce70-11e5-bd92-00000aacb362&acdnat=1454942049_11f616cd88b258c55a2eb88c04eca2fb> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 13.]
79. Zbašnik D., Vidaković N. (2014). New CNB measures to stimulate credit growth: problems and solutions, *Munich Personal RePEc Archive* <dostupno na: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/54195/1/MPRA_paper_54195.pdf> [pristupljeno: 10.02.2016.] [str. 92.]
80. Živko I. (2006.) Kamatni rizik u bankarstvu-izvori i učinci, *Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet* <dostupno na: > [pristupljeno: 11.04.2016.] [str. 31.]

Popis slika, tablica i grafikona

Slika 1. Bilančna promjena odobrenog kredita u iznosu od 200 000 eura	14
Slika 2. Cross Currency Swap (primjer-hedging)	35
Slika 3. Predviđanje kretanja tečajeva (2016-2017.)	37
Slika 4. Važnost razloga za ulazak i ostanak stranih banaka na hrvatskom tržištu	55
Slika 5. Pasiva banke diktira aktivu banke	81
Slika 6. Teorija kreiranja duga	82
Slika 7. Kreditiranje u kunama s valutnom klauzulom u CHF	85
Tablica 1. Efekt kamatnog šoka na kapital banke	33
Tablica 2. Primjer za izračun devizne pozicije (vrijednost deviza u domaćoj valuti)	37
Tablica 3. Implementacija Liquidity Coverage Ratio	43
Tablica 4. Broj banaka prema kategoriji vlasništva, prva etapa	48
Tablica 5. Prosječne tromjesečne kamatne stope, na godišnjoj razini u postotcima, prva etapa	50
Tablica 6. Plasmani banaka u dionice poduzeća u 000 kuna i postotcima, prva etapa	51
Tablica 7. Klasifikacija plasmana po rizičnim skupinama, u milijunima kuna i postotcima, prva etapa	52
Tablica 8. Udjeli aktive najvećih banaka u ukupnoj aktivu banaka, u postotcima, prva etapa	56
Tablica 9. Struktura i rast plasmana banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa	58
Tablica 10. Struktura pasive tj. izvori sredstava banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa	61
Tablica 11. Struktura aktive banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa	62
Tablica 12. Struktura ukupnih plasmana (bilanca i izvanbilanca) prema naplativosti, druga etapa	62
Tablica 13. Struktura prihoda banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa	64
Tablica 14. Struktura troškova banaka u Republici Hrvatskoj, druga etapa	64
Tablica 15. Profitabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, druga etapa	65

Tablica 16. Struktura pasive tj. izvori sredstava banaka u Republici Hrvatskoj, treća etapa	71
Tablica 17. Struktura aktive banaka u Republici Hrvatskoj, treća etapa	71
Tablica 18. Profitabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, treća etapa	73
Tablica 19. Kamatni rizik u knjizi banke u milijunima i postotcima (stres test) na dan 31.12.2010.	75
Tablica 20. Struktura derivata koji su predmet trgovanja banaka u Republici Hrvatskoj prema odnosnoj varijabli, treća etapa	77
Grafikon 1. Kompenzacijske naknade vrhovnom menadžmentu u SAD-u, 2005. (000\$)	20
Grafikon 2. Omjer krediti/depoziti, prva etapa	53
Grafikon 3. Slobodne rezerve, prva etapa	54
Grafikon 4. Kretanje BDP-a i kredita, u odnosu na isto tromjesečje prošle godine, druga etapa	58
Grafikon 5. Struktura kredita stanovništvu od 2004. godine	59
Grafikon 6. Mjere HNB-a s ciljem ograničavanja kreditnog rasta, druga etapa	60
Grafikon 7. Kretanje aktivnih i pasivnih prosječnih kamatnih stopa, druga etapa	63
Grafikon 8. Kretanje kunske i devizne štednje u Republici Hrvatskoj od 1997. godine	66
Grafikon 9. Struktura plasmana banaka prema valuti, od 2002. godine	67
Grafikon 10. Tijekovi kapitala banaka prema zemljama u razvoju od 2005. godine	69
Grafikon 11. Stope promjene kredita banaka, treća etapa	70
Grafikon 12. Udio djelomično nadoknadivih i potpuno nenadoknadivih kredita banaka, treća etapa	72
Grafikon 13. Struktura djelomično nadoknadivih i nenadoknadivih kredita banaka trgovačkim društvima po djelatnosti na dan 31.12.2014.	72
Grafikon 14. Indikatori likvidnosti banaka, treća etapa	74
Grafikon 15. Likvidnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, treća etapa	74
Grafikon 16. Devizna pozicija banaka, treća etapa	76
Grafikon 17. Derivatni financijski instrumenti banaka (ugovorena vrijednost), treća etapa	77
Grafikon 18. Relativni porast anuiteta dužnika s kreditima vezanim uz CHF i efekti mjera zakonodavca u Republici Hrvatskoj	86